

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiei de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

- General-maior (r) dr. MIHAILE IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării Naționale, România

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **Prof. asociat dr. JORDAN BAEV**, Colegiul de Apărare și Stat Major, „G. S. Rakovsky”, Sofia, Bulgaria
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, University College London, Marea Britanie
- **SORIN ENCUȚESCU**, Președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. dr. IULIAN FOTA**, Consilier prezidențial, Președinția României
- **Dr. SERGHEI KONOPLIOV**, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA
- **Prof. dr. CRAIG NATION**, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA
- **Prof. dr. REINER POMERRIN**, Universitatea din Dresda, Germania
- **Prof. dr. ERWIN SCHMIDL**, Academia Națională de Apărare, Viena, Austria
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SCHAFIR**, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România
- **Colonel (r) dr. SHAUL SHAY**, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel
- **Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România
- **Dr. JEFFREY SIMON**, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, Redactor-șef „Revista de Istorie Militară”, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr.6, sector 1, București, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
www.mapn.ro/diepa/ispaim
e-mail:ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Teodor Meleșcanu – Regimul strămtorilor Mării Negre / 5

Mircea Malița – Aspecte cultural-politice în regiunea Mării Negre / 9

Sergiu Iosipescu – Viziunea românească a Mării Negre – o sintetică privire istorică / 12

Halimah Abdulah – The Black Sea Region seen from Southern Asia / 17

PERSPECTIVE ALE CERCETĂRII ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE: EUROPA vs. CHINA

Carmen Rijnoveanu, Simona Țuțuianu – Cooperarea în domeniul cercetării științifice: Grupul de Lucru privind Stabilitatea Regională în Zona Extinsă a Mării Negre / 29

Șerban F. Cioculescu – Fața nevăzută a Chinei: paradigme, autori și evoluții instituționale în domeniul cercetării relațiilor internaționale / 40

Politică și securitate în Rusia

Paraschiva Bădescu – Alegerile prezidențiale din Federația Rusă. Evoluții și perspective / 57

Vasile Rotaru – From Yeltsin to Putin. EU-Russia relations between 1992-2008 / 72

PUNCTE DE VEDERE

Dragoș Cosmescu – Democrația și tendințele autoritare: influența regimului politic asupra societăților în tranziție / 91

Liana Ioniță – Building coherence in the EU – Libyan Relations / 101

Șerban F. Cioculescu – NATO și perspectiva Summitului de la Chicago / 116

RECENZII

Recenzie la volumul *India in the World Order: Searching for Major-Power Status* de Baldev Raj Nayar, T.V.Paul – **Silviu Petre** / 123

Redactor șef-adjunct: Șerban Filip Cioculescu
Redactor: Simona Soare
Tehnoredactor: Maria Dumitru
Tiparul executat la Tipografia SEMNE '94

B 00136/06.2012

REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Regimul strâmtorilor Mării Negre

Dr. Teodor Meleșcanu

Marea Neagră fiind o mare legată de restul oceanului planetar prin cel două strâmtori, Bosforul și Dardanele, a fost în istorie o regiune în care controlul asupra acestora și regimul lor juridic au jucat un rol primordial. Încă din Antichitate avem mărturii despre numeroasele bătălii care s-au purtat în acest scop și care au condus la dominarea acestora de către greci, perși, romani, bizantini și turcii otomani. La 20 iulie 1936 se semna Convenția de la Montreux,¹ de către Australia, Bulgaria, Franța, Marea Britanie, Grecia Japonia, România, Turcia, Uniunea Sovietică și Iugoslavia. Convenția de la Montreux înlocuia Protocolul cu privire la acordarea unor concesiuni Imperiului Otoman, semnat la 24 iulie 1923, cunoscut sub numele generic de "Tratatul de la Lausanne".

Cel mai important principiu conținut în Convenția de la Montreux este principiul "libertății de tranzit și de navigație prin Dardanele, Marea Marmara și Bosfor". Acest principiu² este reglementat în ce privește navele comerciale de art. 2 care prevede că "în timp de pace, vasele comerciale se vor bucura de libertatea completă de tranzit și navigație prin strâmtori, atât ziua cât și noaptea, indiferent de pavilionul lor, cu orice fel de încărcătură și fără nici o formalitate". Pilotarea și remorcarea vaselor prin strâmtori este opțională, potrivit prevederilor convenției, care în plus interzice autorităților turce să impună taxe sau plata altor cheltuieli de tranzit. Art. 7 definește navele comerciale ca fiind orice nave care nu sunt militare. Căpitanii vaselor care tranzitează trebuie să

declare oficialilor turci numele, naționalitatea, tonajul, destinația și ultimul port vizitat de vasul respectiv. De asemenea, toate vasele sunt obligate să oprească lângă intrarea în strâmtori pentru controlul sanitar, după care pot trece prin strâmtori, fără a mai face nici o oprire.

Statele părți la Convenția de la Montreux aveau dreptul să aducă amendamente, după cinci ani de la intrarea acesteia în vigoare și după aceea la sfârșitul fiecărei noi perioade de cinci ani. Statele semnatare pot modifica textul Convenției în orice moment, pe cale diplomatică sau prin organizarea unei noi conferințe. Orice parte la Convenție are dreptul să o denunțe, dar denunțarea respectivă nu poate afecta principiul tranzitului și liberei circulații prin strâmtori, întrucât art. 28 al Convenției garantează că regimul de liber tranzit va rămâne în vigoare pentru o perioadă care nu este definită. Deși inițial se avea în vedere ca această Convenție să funcționeze o perioadă de douăzeci de ani, părțile au hotărât ca regimul să rămână în vigoare până va fi denunțat de orice Stat, caz în care, potrivit art. 28 al Convenției de la Montreux, este obligatoriu ca toți semnatarii să fie de acord și să semneze o nouă convenție care să reglementeze tranzitul prin strâmtori.

De la semnarea Convenției, în 1936, când prin strâmtori tranzitau zilnic în medie 17 nave cu o încărcătură de maximum 13 tone, astăzi prin această zonă trec 40.000 de vase anual, din care jumătate sunt rusești și transportă anual 20 de miliarde de galoane de țiței și de produse chimice. *U.S. Energy Information Administration* estimează că posibilitatea unui accident petrolier major

este cea mai mare din lume în strâmtorile Mării Negre. În ultimii zece ani, au avut loc peste 200 de incidente importante în strâmtorile Mării Negre, inclusiv coliziunea unui tank petrolifer care a condus la moartea a 28 de marinari și la poluarea cu 15.000 de tone de petrol care au luat foc. În martie 1990, un cargou iranian și unul chinez ce transportau petrol s-au ciocnit, poluând zona cu mii de tone de petrol necesitând o activitate de curățire de câteva săptămâni. 21.000 de vase au fost blocate în Bosfor, ca urmare a ciocnirii dintre un vas libanez și unul filipinez, care a condus la scufundarea vasului libanez, în 1991. În 1998, un tank plin cu țiței a eșuat pe țărm, blocând circulația prin Bosfor.³ Traficul prin strâmtori crește anual cu 15-20% și multe dintre vase sunt super-tank-uri a căror lungime este mai mare decât cea a trei terenuri de fotbal.⁴

Producerea unor incidente grave dar și, posibil, alte elemente au determinat Turcia, în martie 1993, să solicite Comitetului pentru siguranța maritimă al Organizației Maritime Internaționale să propună un sistem de separare a traficului prin strâmtori și de fixare a unor coridoare de navigație pentru a preveni, în viitor, producerea unor asemenea accidente. Comitetul a adoptat un set de reguli denumite "Reguli și recomandări pentru navigația prin strâmtoarea Istanbul, Cannakale (Dardanele) și Marea Marmara"⁵, care au intrat în vigoare la 24 noiembrie 1994. Aceste reguli erau bazate, în cea mai mare parte, pe propunerile Turciei, însă aveau forma unor recomandări.

Considerând că regulile adoptate nu sunt suficiente pentru a asigura protecția circulației prin strâmtori și a mediului înconjurător, autoritățile turce au adoptat unilateral propriile reglementări naționale care au intrat în funcțiune începând cu data de 1 iulie 1994⁶. În esență acestea se referă la următoarele:

- În timpul tranzitului vaselor mari cu încărcături periculoase, inclusiv țiței și derivate din acesta, strâmtorile vor fi închise traficului; vase similare nu pot intra până când nu a ieșit cel care este în tranzit;

- Este necesară notificarea acestor vase înainte de a intra în strâmtori pentru a stabili momentul și condițiile de pasaj;

- Trecerea prin strâmtori va fi condiționată de condiții de bună vizibilitate și mare calmă;

- Este obligatoriu ca pentru vasele mai lungi de 150 de metri să se închirieze vase de pilotaj.

- Articolele 29 și 30 din regulile adoptate, care se referă la necesitatea obținerii unui aviz prealabil al autorităților turce pentru pasajul navelor cu încărcături periculoase și obligația acestora să nu navigheze până la obținerea acestuia, poate fi interpretat ca o recunoaștere implicită a dreptului de a interzice pasajul unor asemenea nave.

Adoptarea acestor reguli care impun un regim național, al Turciei, pentru circulația navelor a creat reacții din partea Rusiei, Bulgariei și Greciei, dar și a altor State, care au ridicat subiectul în cadrul Organizației Maritime Internaționale (OMI) și al altor organisme internaționale, considerând că aceste instrucțiuni contravin dispozițiilor Convenției de la Montreux,⁷ dar și prevederilor regulamentelor OMI privind siguranța traficului maritim.

Convenția Națiunilor Unite cu privire la dreptul mării⁸, care a intrat în vigoare la 16 noiembrie 1994, este ratificată de un număr de 161 de State⁹, inclusiv Federația Rusă, China, Japonia, India, Australia, Brazilia, Argentina dar și de Bulgaria, România (la 17 decembrie 1996), Ucraina. Turcia nu a semnat și nici nu a aderat la Convenție.

Unele din prevederile Convenției au o relevanță și pentru regimul strâmtorilor Mării Negre, prin prevederi cum ar fi:

- Dreptul de pasaj inofensiv al vaselor străine, prin apele teritoriale;

- Navele și aeronavele tuturor țărilor beneficiază de pasajul de tranzit prin toate strâmtorile utilizate pentru navigația internațională;

- Statele riverane la o mare semi-închisă vor coopera în administrarea resurselor vii, a protecției mediului și în domeniul cercetării;

- Disputele referitoare la aplicarea Convenției pot fi supuse Tribunalului pentru dreptul mării, creat de Convenția ONU, Curții Internaționale de Justiție și procedurilor arbitrale.

Este evident că situația actuală riscă să genereze tensiuni și să aibă efecte negative asupra cooperării dintre țările riverane la Marea Neagră. Ea constituie o temă care ar trebui să fie abordată în contextul dezbaterilor referitoare la dezvoltarea cooperării între statele din zonă.

Din prezentarea elementelor juridice pe care am făcut-o, reiese suficient de clar că principiul tranzitului și liberei circulații a navelor comerciale prin strâmțori este un principiu unanim recunoscut al dreptului mării.¹⁰ În același timp, Convenția ONU recunoaște un rol important, în acest domeniu, și pentru statul riveran. Astfel, se prevede că navele cisternă, navele cu propulsie nucleară și cele care transportă substanțe radioactive sau alte substanțe periculoase pot fi obligate să folosească anumite căi de navigație aprobate de statul riveran.¹¹ De asemenea, tot în Convenția ONU privind dreptul mării, la art. 35, c) se precizează că "strâmțorile pentru care pasajul este reglementat prin convenții internaționale care există de mai mult timp și sunt în vigoare, nu sunt afectate de prevederile Convenției ONU".¹² Acest principiu este recunoscut în dreptul maritim, iar strâmțorile Mării Negre fac parte dintre cele care au un regim convențional special.¹³

În aceste condiții, orice modificare a regimului liber pentru "pasajul în tranzit", așa cum este definit de Convenția ONU privind dreptul mării, nu se poate face fără acordul statelor semnatare ale Convenției de la Montreux iar încercările de a rezolva prin regulamente unilaterale, ca cele adoptate de Turcia, creează dificultăți, cu toate că există preocupări întemeiate în legătură cu pericolul pe care-l pot prezenta anumite categorii de nave comerciale ce circulă prin strâmțori. Este, de asemenea, puțin probabil ca această situație să fie rezolvată în cadrul Organizației Maritime Mondiale, ale cărei eforturi de a elabora reguli noi pentru tranzit nu au fost, până la urmă, acceptate nici chiar de către Turcia. La fel, ideea de a revizui Convenția de la Montreux, fără o pregătire care să dea garanția obținerii unor rezultate pozitive, este în opinia noastră o cale care nu poate fi avută în vedere. Orice inițiativă de acest tip nu ar face decât să ofere o ocazie de confruntare între țările riverane, ceea ce ar contraveni obiectivului de interes prioritar pentru România, acela de a promova dezvoltarea cooperării în această zonă.¹⁴

Care ar putea să fie soluția în aceste condiții ?

În opinia mea, cea mai bună soluție care ar trebui să fie promovată de România este cea a transferării acestei probleme în cadrul Convenției ONU privind dreptul mării, din 1962. Doresc să

explic și de ce consider că aceasta este formula pe care ar trebui să o promovăm. Nu pentru că aș fi de părere că acest text este atât de bine elaborat și negociat încât poate oferi soluții la toate problemele din domeniul maritim, inclusiv cele care se pot pune în legătură cu strâmțorile Mării Negre, ci pentru un motiv foarte simplu. Aceasta (Convenția) are avantajul de a fi creat un Tribunal special pentru dreptul mării, ceea ce înseamnă că orice diferend care poate apărea în legătură cu strâmțorile Mării Negre va putea fi rezolvat prin mijloace jurisdicționale și nu prin confruntare sau contestare politică, iar soluțiile la care se va ajunge au toate șansele de a fi aplicate pentru că nu sunt percepute ca fiind impuse de un Stat sau altul ci reprezintă decizii ale unui tribunal, care trebuie acceptate și respectate de toate Statele. Având în vedere că Turcia nu este parte la Convenția Națiunilor Unite privind dreptul mării, primul pas ar trebui să fie aderarea sa la această Convenție sau, în cazul în care acest lucru nu este acceptabil, adoptarea unei decizii oficiale a autorităților turce de a aplica pentru strâmțorile Mării Negre mecanismul prevăzut de Convenția ONU pe tema regimului strâmțorilor internaționale, odată cu denunțarea Convenției de la Montreux care și-ar pierde rațiunea de a exista. O asemenea formulă, pusă de acord la nivel regional, ar putea fi promovată de România, ca una din inițiativele concrete de dezvoltare a cooperării în zona lărgită a Mării Negre.

Note

¹ Société des Nations, Recueil des Traités, vol. 173, pag. 214 și următoarele.

² Pentru analiza și elementele principale ale principiului libertății de navigație vezi Rene Jean Dupuis și Daniel Vignes, *Traité du Nouveau Droit de la Mer*, Editions Economica și Bruylant, 1985, pag. 696 și următoarele.

³ Vezi Turkish Maritime Pilots' Association, *Some of the Major Casualties in the Strait of Istanbul During the Past Years*, site <http://www.turkishpilots.org/majorace.html>.

⁴ Vezi în acest sens articolul lui Stephen Kinzer, „Fearless Turks' Big Fear”? din ziarul *New York Times* din 24 octombrie 1998.

⁵ Textul poate fi consultat pe siteul *Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, Safety of Navigation-Navigation and Environmental Safety in the Turkish Straits: IMO Rules and Recommendations on Navigation*

Through the Strait of Istanbul, the Strait of Canakkale and Marmara Sea, <http://www.mfa.gov.tr>.

⁶ Textul acestora poate fi consultat pe siteul <http://www.mfa.gov.tr>, titlul acestora fiind "Maritime Traffic Regulations for the Turkish Straits and the Marmara Region."

⁷ Vezi Întrebarea scrisă din Parlamentul european adresată de deputatul Nikitas Kaklamanis Comisiei Uniunii Europene pe tema "Măsurilor arbitrare adoptate de Turcia în Bosfor", în *Jurnalul Oficial al Parlamentului european*, no. C 117 din 16 aprilie 1998.

⁸ United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 decembrie 1982, Documente ONU, A/CONF.62/122.

⁹ Situația la 30 noiembrie 2010 a depozitarului Convenției, secretarul general al ONU.

¹⁰ Vezi Bing Bing Jia, *The Regime of Straits in International Law*, Clarendon Press Oxford, 1998.

¹¹ Vezi în acest sens, Lindy S. Johnson, *Coastal State Regulation of International Shipping*, Oceana Publications Inc. 2004, pag. 31 și următoarele.

¹² Rene Jean Dupuy și Daniel Vignes, op cit., pag. 789.

¹³ Bing Bing Jia, op. cit., pag. 110-114.

¹⁴ Vezi Teodor Meleșcanu, „Marea Neagră – frontieră sau punte de legătură”? în *Revista de politică internațională*, 2005, pag. 74-78.

ABSTRACT

Because most of the Black Sea riparian states do not agree on the idea to change the legal status of the Black Sea Straits, by modifying the Montreux Convention of 1936, a good diplomatic initiative for Romania would be to propose to Turkey to settle any future dispute on the legal status of the Straits by convincing Ankara to become a member in the Montego Bay Treaty – the UN Convention on the Law of the Sea. Thus, Romania could contribute to the development of regional co-operation in the Black Sea area.

Keywords: Black Sea, straits, law, convention, regime, disputes, resolution

Tedor Melescanu, PhD, is a well-known Romanian diplomat, politician and expert in international law. He is a university professor, a former minister of foreign affairs, former minister of defense and currently he is heading the Romanian Foreign Intelligence Service (SIE).

Aspecte cultural-politice în regiunea Mării Negre

Academician Mircea Malița

Dezvoltarea colaborării între țările și societățile regiunii, temă principală pentru Fundația Universitară a Mării Negre, pretinde o cunoaștere și mai ales o înțelegere a diferitelor curente de idei, care au circulație sau chiar influențează politicile de organizare și moralul colectiv. Chiar dacă ele se află în limbajele tuturor țărilor, cuvintele au sensuri diferite și declanșează reacții diferite. Pentru că ele sunt de fapt concepte, diferența lor poate fi esențială pentru dialog, colaborare, negocieri și armonizarea de poziții.

Un exemplu îmi vine în minte. Eram întruniți într-o conferință internațională în Turcia, inițiată de prințul Hasan al Iordaniei, în scopul creării unui „Parlament al Culturilor”, un for de dezbatere liberă, dezbărată de diferențe politice. Într-adevăr, ea s-a realizat și contactul între participanți a fost deschis, informal și sincer. Așa s-a întâmplat că am putut conversa cu reprezentanta unei țări din Asia Centrală din vecinătatea Turciei. Era profesoară de meserie, dar și parlamentară, cu vederi socio-politice care mă interesau. Discuția m-a dus la formularea prudentă a unei observații: cu atâtea bune intenții pentru progresul țării, și aducerea ei în pas cu lumea, nu dorea să-i pună un titlu ca țel, democrația de pildă.

Democrația? a răspuns ea. E prea asociată cu politici occidentale, care nu fac decât să obțină controlul asupra noastră, cazul SUA de pildă. Atât de legată este de limbajul american, încât lumea o respinge la simpla enunțare.

Mai sunt și alte concepte, am continuat eu. De ce nu am zice **modernizare**? A nu, a spus ea. A fost concepută de europeni în sensul în care ei

colonizau lumea, spunând că o modernizează. Cuvântul trezește amintiri proaste.

Schimbare? am încercat. Suntem în principiu, tradiționaliști. Nu vrem să ne schimbăm oricum și în nici un caz să copiem experiențe care nu ni se potrivesc.

Simțeam că nu mai am resurse. Dar **securitatea**? Toți au nevoie de ea. De data aceasta a izbucnit. Securitatea e lozinca tuturor imperiilor sub care se ascunde dorința lor de expansiune. Rușii vor să ne-o asigure, americanii la fel. Chiar și Europa cu alianțele ei militare se ocupă de noi. Mi-a luat-o înainte. **Progres**? E termen occidental pe care îl propagă în ideea că îi deține în exclusivitatea cheia.

Mi se pare că un acord a fost stabilit, atunci când am vorbit de **pace** și **prosperitate** și respectul identității fiecăruia.

Am avut în minte acest episod atunci când am tot încercat să fac tabloul mentalului colectiv al regiunii. Iată la ce concluzii am ajuns.

În primul rând **autoritarismul**. În studiile lor, occidentali dau o nuanță peiorativă a autoritarismului, îl reprezintă ca pe o antiteză a democrației și îl apropie de dictatură și chiar tiranie. Nici o ezitare însă la lumea orientală căreia țările din jurul Mării Negre îi aparțin aproape exclusiv. Multe din aceste țări atribuie autorității asigurarea liniștii interne și capacitatea de a riposta la agresiuni.

Legat de aceasta iată subiectul care are calitatea autorității. Este **statul**, iarăși privit cu suspiciune de țările în care flutură idealul slab, minimal, neintervenționist, ce inspiră curente

ca cele neoliberale extremiste. Cum să nu respecti statul care în regiune a adus, prin politicile sale ferme, la trecerea pragului de subdezvoltare, pentru o puzderie de economii emergente? Dar cum pot să-i nege rolul țările altor regiuni, care, în timp de criză, făceau din bănci și instituții private cozi lungi ale celor ce apelau la ajutorul statului hulit, să-i ajute și să-i salveze?

A treia caracteristică a gândirii societăților din zona Mării Negre și a Caspicii, care sunt puncte surori între două continente, este **tradiționalismul**. Atât pe planul vieții personale și de familie, cât și pe scena politico-socială sau în sfera culturii, tradiția este la loc de frunte. Accentele cad pe concepte diferite aici și la occidentali: primii cultivă tradiția, iar ceilalți inovația. De aceea în zona noastră inovația este departe de a fi atractivă, în nici un caz în cap de afiș. Din punct de vedere al intrării pe orbitele unei civilizații moderne, pare un dezavantaj. El este acceptat în favoarea celei de a patra trăsături observabilă.

Este importanța dată **identității proprii**, ca obiectiv suprem de stat și grijă absolută a autorităților. Cum identitatea e data de cultură (limbă, istorie și tradiții proprii, credințe, judecăți de valoare, idealuri, obiceiuri și altele) ea poate fi legată de cultivarea specificității proprii acestei culturi. Putem înțelege, în ciuda spiritualității care nu lipește, interesul pentru cei ce aparțin altor culturi, vecini chiar fiind. Alianțele sunt privite cu o suspiciune care se adresează până și la alte forme mai puțin periculoase de asociere.

Religia, ca parte componentă a culturii construite în jurul credinței, nu joacă același rol unificator ca în apropiata Asie sau chiar în Orientul Mijlociu. Istoriceste, regiunea a fost controlată de creștini (Bizanț) și de islamici (Turcia). Varietatea culturală a populațiilor este mult mai pronunțată. În afară de Turcia și Rusia, toate țările

regiunii sunt mici și mijlocii. Regiunea se aseamănă mai mult cu Balcanii decât cu vasta întindere a țărilor mari care o înconjoară.

Deși conflictele religioase nu sunt frecvente aici, conflictele etnice au proliferat și s-au perpetuat până în zilele noastre. Azerii și armenii se bat ca state (motive etnice, teme teritoriale, deși o linie religioasă îi desparte de asemenea). Numărul de conflicte de acest tip este îngrijorător. Secretarul general al BSEC, asistând la un colocviu dedicat conflictelor la Marea Neagră, organizat la Mangalia în 1997 de Fundația Universitară a Mării Negre, ne spunea: „E bine să vă ocupați de acest subiect. BSEC-ul nu poate reuși din cauza statului și mai ales a situațiilor neprielnice cu state care nu au relații diplomatice între ele sau se află în conflict deschis sau mocnit. Recurgerea la arme ar fi trebuit să-l convingă că adâncește conflictele în loc să le rezolve”.

Cele șase caracteristici identificabile ușor în Zona Mării Negre și a Caspice, sunt suficiente pentru a susține teza principală a importanței factorului mental în încercările de a stabili relații de cooperare între țările regiunii. Concluzia pe care o pot trage diplomații care negociază între ei, profesorii care își armonizează sistemele de învățământ, politicienii ce caută să strângă conflicte perene sau accidentale, economiștii doriți de schimbări intense, întreprinzători cu viziunea industrializării, toți factorii care doresc să multiplice conexiunile intense ale regiunii și relațiile ei exterioare, este că reușita începe prin buna cunoaștere și înțelegere a partenerilor lor posibili.

Este mai puțin important care sunt ei, decât ceea ce fac și realizează, iar aceasta depinde de *forma mentis*, ce au în mintea lor, de ce concepte și viziuni o vizitează ca tip de raționament practic. Orice drum spre pace de fapt formulează aceeași condiție de atingere a obiectivului propus.

ABSTRACT

To develop the cooperation on various issues among the Black Sea states one has to understand the cultural patterns held by each nation from the region. Important issues such as peace, security, religion, political regime are mainly culturally determined and in order to deal with them the researchers must focus on the so-called *forma mentis* of the riparian nations.

Keywords: Black Sea, cooperation, regime, religions, security, identity, culture

Mircea Malița, PhD, is a well-known senior diplomat, a prestigious expert in International relations and mathematics. He wrote numerous books and articles especially on diplomatic theory and practice, history of international relations, negotiation theory, war and peace history.

Viziunea românească a Mării Negre – o sintetică privire istorică

Dr. Sergiu Iosipescu

Aparent, istoria Mării Negre este astăzi cunoscută, analiștilor și politicienilor fiindu-le la îndemână monografia *The Black Sea*, apărută la Oxford în anul 2004 și datorată profesorului Charles King de la Universitatea din Gergetown, o vreme titularul catedrei de Studii Românești „Ion Rațiu” de la același așezământ de înalte studii.

Deși cunoscător al limbilor rusă și română, Charles King folosește aproape exclusiv literatura anglo-saxonă și, cu precădere, literatura secundară. Nicolae Iorga este citat doar pentru argumentarea drepturilor naționale românești, explicabilă după opinia istoricului anglo-saxon prin faptul că „demonstrarea unei legături esențiale dintre națiune și apă (i.e. Marea Neagră) era crucială pentru justificarea existenței statului independent și blocarea ambițiilor imperiale naturale ale Rusiei”¹. Astfel că, pentru tânărul învățat, odinioară profesor și la celebra *Edmund A. Walsh School of Foreign Service*, istoria Mării Negre este o succesiune de dominații, plastic redată după numele de peste vremi al arealului maritim: Pontus Euxinus, 700 înainte de Christos – Anii Domnului 500; Mare Maggiore, 500- 1500; Kara Deniz, 1500-1700; Ciornîe More, 1700-1860; Black Sea, 1860-1990, aceasta din urmă fiind a zice internaționalizarea chestiunii. Nu este în intenția mea de a face aici o critică a cărții ci doar de a menționa alături de contribuțiile bulgare, daneze, germane, grecești, franțuzești, italienești, rusești și turcești la istoriografia mării Negre pe acelea românești.

Începând cu monografiile lui Nicolae Iorga și Gheorghe Brătianu referitoare la Cetatea Albă,

Chilia și Vicina, apărute în 1900 și 1935, și pe nedrept uitată *La question du Bosphore et des Dardanelles* (Paris, 1915) teza lui Nicolae Dașcovici, continuând cu mulțimea studiilor în aceeași direcție găzduite de prestigioasele „*Revue historique du sud-est européen*” până în 1946, de „*Revue des études sud-est européennes*” și de „*Il Mar Nero*”, până astăzi. În ultima jumătate de secol li s-au adăugat cercetările academicianului Șerban Papacostea, ale lui Andrei Pippidi, Ștefan Andreescu, Virgil Ciocâltan, Ștefan Gorovei, Maria Magdalena Szekely, Ovidiu Cristea și ale altora, permițând o primă sinteză – *Marea Neagră de la lacul bizantin la provocările secolului XXI*, în colecția de istorie și geopolitică pontică a institutului nostru. Ceea ce surprinde la monografia lui King este deasemenea absența lucrării capitale despre Strămtori a lui Serghei Goryainov, apărută și în franceză *Le Bosphore et les Dardanelles*. Dar alături de aceste omisiuni bibliografice, revenind la concepția de prezentare o explicație se găsește desigur în exemplul magistrului oxonian al tânărului nostru istoric, binecunoscutul John P. LeDonne, autor al cunoscutei *The Grand Strategy of the Russian Empire 1650-1831* (Oxford, 2003), unde aflăm că expansiunea Rusiei la marea Neagră în secolul al XVIII-lea a reușit să pună capăt „imperiului Poloniei”, iar noi românii am îmbrățișat cauza rusă cu un nestăvilit entuziasm ortodox.

Valoarea prospectivă a istoriei stă de bună seamă în reconstituirea cât mai apropiată a trecutului. O lungă experiență de istoric și arheolog militar medievist m-a convins că rezumarea

excesivă a narațiunii istorice poate să distorsioneze sinteza și să vicieze adevărul. Eminenții medievaliști francezi Regine Pernoud și Jean Gimpel îmi impun să respingă un ev de mijloc barbar și ignorant și să caute în acele vremuri originile Europei actuale. Inclusiv ale situației Mării Negre de astăzi.

Revenind la teza lui Charles King a succesiunilor de dominații imperiale la Marea Neagră, cercetările întreprinse permit să se înlocuiască această formulă prea simplă cu aceea a unor alternanțe de stăpâniri circumpontice și de creare a unor fațade maritime particulare.

Începuturile acestui proces, cu trei secole înaintea datei avansate de Charles King, se situează cronologic odată cu expediția argonauților în Colchida, cu o generație înaintea Războiului Troiei. Este debutul descoperirii grecești a mării Negre. Din secolul al VIII-lea înainte de Christos începe și aici, precum în restul bazinului mediteranean, colonizarea greacă.

Ea nu a creat o structură imperială, prima încercare de instaurare a unei stăpâniri circumpontice datorându-se regelui elenistic Mithridate al VI-lea Eupator (120 – 63 a. I. Chr.). Deși înfrângerea sa deplină s-a datorat confruntării cu Republica Romană, instaurarea dominației pontice a acesteia din urmă a fost devansată de campaniile regelui get Burebista, extinse de la Olbia la Odessos. Abia din vremurile lui Augustus (27 a. I. Chr.-14) și până la Traian (98-117) se desăvârșește și consolidează dominația imperială romană la Marea Neagră. Compromisă de invaziile gotice spre mijlocul secolului al III-lea după Christos, restaurată sub Justinian (527-565), ea sa scufundat în Vremurile Întunecate ale secolelor VII-VIII.

Imperiul bizantin a reușit la sfârșitul secolului al X-lea să o restabilească și să o mențină până la finele celui de-al XII-lea, stăpânirea sudului Crimeei constituind una dintre principalele ei cheazășii. De acum populația grecească sau grecofonă, cu o pondere semnificativă în porturile Mării Negre, devine o caracteristică a acestora.

Destrămarea puterii bizantine sub loviturile turcilor selgiuizi și a Cruciadelor a III-a și a IV-a, a insurecției vlahe, a îngăduit afirmarea statelor medievale din bazinul Mării Negre, prin croirea în secolele XII-XIV a fațadelor lor maritime. Primele au fost ale Iviriei, împărăției româno-

bulgare a Asăneștilor, ale Imperiului de la Trapezunt și emiratului de Sinope.

Această evoluție a fost curmată de marea invazie mongolă/tătară în Europa orientală și centrală din anii 1236-1242, urmată de constituirea ulusului Hoardei de Aur, parte a uriașului imperiu mongol extins de la Balcani și Carpați până la marea Chinei. *Pax mongolica* – mijlocul secolului XIII - jumătatea celui de-al XIV-lea – a înlesnit o dezvoltare fabuloasă a marilor drumuri comerciale euro-asiatice, Marea Neagră devenind, după plastica expresie a lui Gheorghe Brătianu „placa turnantă a traficului internațional”. Principalii beneficiari au fost republicile maritime italiene, în primul rând Genova și apoi Veneția, dar negoțul acestora a permis dezanclavarea ținuturilor din bazinul pontic și includerea lor, o vreme, în sistemul mondial precapitalist.

Genova a creat pe țărmurile Mării Negre o structură de cetăți-porturi, în primul rând Caffa în Crimeea, apoi fondacci/comptuare, factorerii, care i-au permis să domine marele comerț pontic. Dominație contestată de țaratul bulgar, de despotul Dobrotiță (1348- către 1385), întemeietorul unui principat maritim de la capul Midia la Mesembria, de succesoarea sa Țara Românească, de Moldova și de principatul de Theodoro-Mangup din Crimeea, de împărăția Comnenilor de la Trapezunt. Necesitatea funcționării marelui comerț pontic a impus Republicii genoveze compunerea, înțelegerea negociată, cu statele riverane și marii actori din planul secund, regatele Poloniei și Ungariei.

Un nou factor de putere a intervenit treptat din a doua jumătate a secolului al XIV-lea – emiratul otoman. Deși stat pontic prin cucerirea deplină a țaratului Bulgariei la 1393, împărăția sultanilor nu și-a manifestat vocația de a succeda Bizanțului la marea Neagră decât odată cu închiderea cu fortificații a Strămtorilor la 1451-1452 și cucerirea otomană a Constantinopolului la 29 mai 1453.

În pofida rezistenței Trapezuntului (1461), a Țării Românești sub Vlad vodă Țepeș (1461-1462) și a Moldovei lui Ștefan cel Mare într-un adevărat război pontic, între 1473-1486, sultanii Mehmed al II-lea și Baiazid al II-lea au reușit să reducă ultimele împotriviri. La 1461 Trapezuntul cădea, în 1475 Crimeea genoveză cu Caffa și Mangupul

erau cucerite, iar Hanatul tătăresc Ghyraid vasa-lizat. În 1484 cetățile pontice al Moldovei erau supuse, fațada maritimă românească era cu totul anexată de turci, și înșiși principatele române erau cuprinse în Casa Păcii islamice.

Marea Neagră a fost transformată pentru aproape trei sute de ani într-un lac otoman unde navigația sub pavilion străin a fost treptat restrânsă între 1540 și 1683, până la interdicție. Aceasta a avantajat pe navigatorii și neguțătorii greci, supuși sultanului, a căror prezență în porturile pontice s-a consolidat, situație altminteri păstrată până în secolul al XX-lea.

Dar caracterul schimburilor avea să se modifice, prin stingerea marelui rol internațional al bazinului pontic, devenit o bază de aprovizionare pentru Imperiul otoman și, în primul rând, pentru megalopolisul stambuliot.

Cum și în istoria pontică trebuie ținut seama de lunga durată braudeliană, se impune a ne întoarce la două evenimente de la mijlocul secolului al XVI-lea: cucerirea în 1552 și 1556 de moscoviți a hanatelor de Kazan și Astrahan, în ciuda încercărilor sultanului Suleiman cel Măreț de a le susține. Abia în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, favorizat de criza regatului Poloniei, marele ducat al Moscovei va încerca să valorifice aceste achiziții și să dezvolte o politică pontică. Extrem de interesant, marele cneaz Alexei Mihailovici Romanov a căutat să profite de iminența războiului anti-otoman al principatelor car-pato-dunărene, din 1657-1662, spre a impune un tratat de supunere Moldovei și Țării Românești. Negociatorii domnului de la Iași, Gheorghită vodă Ștefan, au insistat în contrapartidă pentru recuperarea de Moldova a fațadei maritime.

Interesul deosebit pentru Marea Neagră răz-bate în paginile operei istorice a lui Miron Costin (1633-1691) marele logofăt al Moldovei și cel dintâi istoric al românilor într-un sens aproape modern. Dincolo de consemnarea evenimentelor desfășurate în ținuturile pontice și pe mare – în prima treime a secolului al XVII-lea scenă de confruntare a otomanilor cu cazacii poloni – cel mai învățat moldovean al vremurilor sale evocă prezența genoveză în principate, construcția de aceștia a cetății Chiliei, „ca și Chafa în Crimeea, pe vremea când țineu în zălog Crimeia și toată Marea Neagră încă de la împărății de la Stambul”², plastică evocare a dominației republicii maritime ligure

asupra Pontului după restaurarea bizantină la Constantinopol în 1261. În *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei [Cronica polonă]*, o *Descriptio Moldaviae* avant-la lettre, menită a fi citită de Ioan Sobieski, regele Poloniei, Miron Costin insistă asupra ținuturilor Moldovei luate de turci, a celui al Cetății Albe „chiar la mare”, adăugând că de trei ori domnii Moldovei au luat-o înapoi de la turci”³.

În *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească [Poema polonă]* scrisă la 1684 și închinată chiar regelui Poloniei, fostul mare logofăt al Moldovei, deopotrivă cu originea romană a poporului român afirmă așezarea acestuia „pe Nistru și pe Dunăre și la Marea Neagră”⁴. Pentru învățatul istoric descălecatul – întemeierea Moldovei a fost asociat unei populări rapide cuprinzând și ținuturile pontice: „În câțiva ani au împoporat cu oameni toate locurile și câmpiile până la Dunăre și Nistru, au cuprins toate șesurile tăiate de râuri, până la Marea Neagră”⁵. Ceea ce ar părea o frază de erudiție, se înscrie în argumentarea drepturilor românești asupra fațadei maritime tocmai în tratativele care se purtau cu Polonia pentru recuperarea întregului teritoriu și a ieșirii la mare la începutul războiului antiotoman al Ligii Sfinte, formate după dezastrul de la Viena din 1683. Vorbind despre ținutul Cetății Albe „toată această câmpie până la Euxin, (...) o parte a Moldovei adevărate și multe privilegiile ale părcălabilor de la Cetatea Albă o mărturisesc”, istoricul se întreabă retoric înaintea regelui polon: „Dar cine ne-o va înapoia?”⁶. Importanța deosebită a cetăților cu vocație maritimă – Chilia și Cetatea Albă – o afla și în poziția părcălabilor lor în sfatul domnesc, primii după cei de Suceava⁷.

Călător prin multe din țările Europei sud-estice și până la Viena, Miron Costin nu a ignorat popoarele de pe țărmul Mării Negre, pe tătari, mingreli, cerchezi, georgieni, și nici orașele și porturile de pe țărmurile acestei, controlate atunci de Imperiul Otoman. Avea și o percepție apropiată a istoriei stăpânirilor pontice, a vechii împărății romane, întinzându-se până în Crimeea.

Abia în contextul campaniilor Ligii Sfinte antiotomane de după 1683 și a victoriilor din Războiul nordic Rusia lui Petru I a încercat să-și croiască o ieșire la marea Neagră. Câștigată odată cu obținerea Azovului pe Don și a Taganrogului la

1702, ieșirea la mare a fost pierdută ca urmare a dezastrului rus de la Stănilești din 1711.

Este de remarcat că în patentă acordată de țarul Petru I principelui Dimitrie Cantemir înaintea campaniei, chestiunea recuperării fațadei maritime a Moldovei, susținută de negociatorii acestuia, capătă o rezolvare semnificativă: în principiu principatul românesc est-carpatic urma să fie restaurat în frontierele sale dinainte de anexiunile otomane dar subordonat Rusiei și cu cetățile „garnizionate” de moscoviți; Cetatea Albă nu era pomenită.

Expansiunea rusă la Marea Neagră avea să fie reluată fără succes în războiul ruso-austro-otoman din 1736-1739 și cu spectaculoase rezultate în acela din 1768-1774. Prin tratatul de la Kuciuk Kainardji (21 iulie 1774), hanatul tătăresc al Crimeei devenea independent și Rusia își adjudica stăpânirea țărmului Mării Negre din Taman și Kabardii până la Nipru, deopotrivă cu libera navigație a navelor sub pavilionul ei. În 1783 hanatul Crimeei era și el anexat de Rusia și se începea construcția marii baze navale de la Sevastopol. Extinsă până la Nistru în războiul din 1786-1792, sfârșind principatul Moldovei prin stabilirea graniței pe Prut și Dunăre după războiul de la 1806-1812, fațada maritimă rusă se consolidase odată cu anexarea celei mai mari părți a Poloniei și a Transcaucaziei.

Un nou război cu Imperiul Otoman (1828-1829) încheiat prin tratatul de la Adrianopol (14 septembrie 1829) avea să aducă Rusiei Delta Dunării și o nouă extindere în Caucaz. Țarul Nicolae I a făcut deosebite eforturi în anii '40 spre a transforma protectoratul asupra principatelor Moldovei și Țării Românești, conferit prin tratat, într-o anexiune. A crezut apoi la 1853 că prin declanșarea unui nou război cu Imperiul otoman va putea da o rezolvare globală chestiunii Mării Negre și a Strâmtoarelor. Colapsul economico-financiar și prăbușirea Rusiei în războiul Crimeei în fața coaliției puterilor maritime, Franța și Anglia, a Turciei și Piemontului, a permis prin pacea de la Paris din 30 martie 1856 începutul reconstrucției statale naționale a bazinului Mării Negre. Ea a început cu minuscula ieșire la mare a Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești. Sub inspirația lui Napoleon al III-lea tratatul de pace de la Paris prevăzuse deasemeni neutralizarea Mării Negre și punerea Deltei

Dunării sub controlul tehnic al Comisiei europene a Dunării.

Sfârșitul celui de-al doilea Imperiu francez și înfrângerea Franței în războiul de la 1870-1871 au fost ocazia mult așteptată de Rusia spre a se elibera de obligațiile păcii de la Paris. Reanexarea sud-vestului Basarabiei și încercarea constituirii unei Bulgarii Mari sub egidă rusească au fost primele rezultate obținute în războiul cu Poarta de la 1877-1878. Oricum construcția statală în jurul Mării Negre continua cu un mic cnezat al Bulgariei, vasal încă sultanului.

Războaiele balcanice au adus o singură modificare a frontierelor pontice, Cadrilaterul fiind alipit Dobrogei românești.

În vremea Marelui Război o ultimă încercare a Cabinetului țarului Nicolae al II-lea de a-și asigura la pace Constantinopolul și Strâmtoarele, dominația asupra mării Negre, nu a putut fi susținută de forța sa în declin, urmată de prăbușirea Rusiei țărilor. Căderea deopotrivă a împărăției sultanilor părea să deschidă calea desăvârșirii construcției statale naționale la Marea Neagră prin constituirea Poloniei, Ucrainei, Georgiei, Armeniei și unirea Basarabiei cu Regatul României. Tratatul de pace de la Sevres (10 august 1920), între aliați și Imperiul otoman, prevăzând un nou statut, de deplină libertate a Strâmtoarelor, favoriza evident construcția statală națională în bazinul pontic.

Restaurarea imperială sovietică, sub forma monarhiei absolute de drept marxist-leninist-stalinist, și alianța politico-militară cu Turcia kemalistă au relansat politica rusă de expansiune la Marea Neagră. În anii 1920-1921 republicile independente Georgia, Armenia, Azerbaidjan erau anexate de Rusia Sovietică, ale cărei armate încercaseră și ocuparea Poloniei. Stăpânirea Rusiei Sovietice pe țărmul nordic al Mării Negre ajungea până la Nistru, iar în Caucaz până la vechea graniță ruso-otomană.

Convenția Strâmtoarelor de la Montreux din 1936 era corespunzătoare noii stări de lucruri și conivenței sovieto-turce.

Un nou pas în direcția restaurării imperiale ruse la Marea Neagră era făcut în iunie 1940 prin ultimatumul adresat Regatului României și anexarea Basarabiei. Oprită de cuprinderea Uniunii Sovietice în al Doilea Război Mondial, expansiunea teritorială sovietică a continuat prin anexarea ostroavelor brațului Chilia și a insulei

Șerpilor, prin "tratatul de prietenie" cu Republica Populară Română din 4 februarie 1948. În opinia liderilor sovietici se ștergeau astfel cu desăvârșire ultimele urme ale Războiului Crimeei. Oricum bazinul pontic era dominat la est, nord și vest de Uniunea Sovietică fie direct, fie prin țările Europei sud-estice de sub ocupația sa.

Abia desfacerea Uniunii Sovietice în anii 1990-1991 a îngăduit reluarea reconstrucției statale naționale a bazinului pontic, în curs și astăzi.

Incursiunea, chiar fugară, în trecutul de trei ori milenar al Mării Negre este, cred, pilduitoare pentru valorile prospective ale istoriei.

Note

¹ Charles King, *The Black Sea*, Oxford, 2004, p. 218.

² Miron Costin, *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei [Cronica polon]*, în idem, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p.205.

³ *Ibidem*, p. 214.

⁴ Miron Costin, *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească [Poema polonă]*, în idem, *Opere*, p. 219.

⁵ Miron Costin, *Opere*, p. 233.

⁶ *Ibidem*, p. 223.

⁷ *Ibidem*, p. 390.

ABSTRACT

Starting his analysis with the book of Charles King on the Black Sea history, S. Iosipescu states that the American historian saw a succesion of imperial dominations in the region, but this is a simplified vision. A more accurate one shows a succesion of circum-pontic domination cycles achieving maritime coasts (flanks). In his opinion, one has to avoid the excessive summing up of historic narrative because it could lead to a distorsion of historical truth.

Keywords: Black Sea, history, empires, invasion, war, peace, trade, treaty

Sergiu Iosipescu, PhD, is a well-known Romanian historian, specialized on archeological researches and on the European Antiquity period. He works as senior researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History, where he leads the Military History Department.

The Black Sea Region seen from Southern Asia

Halimah Abdullah

1. Introduction- the location of Black Sea Region

The Black Sea is an inland sea bounded by Europe, Anatolia and the Caucasus. It is connected to the Atlantic Ocean via the Mediterranean and the Aegean Seas. The Black Sea is also connected to the Sea of Marmara by the Bosphorus Strait and to the Aegean and the Mediterranean Seas by the Strait of Dardanelles. These seas, the Aegean and the Mediterranean, separate both Eastern Europe and Western Asia. Aside from that, the Black Sea also connects to the Sea of Azov through the Strait of Kerch.

From the above, it is clear that the Black Sea is a crossroad between East and West. With the admission of Romania and Bulgaria into the European Union in 2007, it constitutes now the eastern border of the EU. Aside from that, the Black Sea also provides a bridge to the Caspian Sea and Central Asia, areas rich with natural resources that are important to the EU.

The total area of Black Sea is 436,400 sq km with a maximum depth of 2,206 meters, and a volume of 547,000 km³. The Black Sea borders several countries which include Romania, Moldova, Bulgaria, Ukraine, Turkey, Georgia and Russia. Apart from that, there are other countries located surrounding and beyond the region, namely Armenia, Azerbaijan, Serbia, Albania, Macedonia and Greece.

Important cities along the coast include Burgas and Varna (Bulgaria - population 229,250 and 357,752), Constanta and Mangalia (Romania - population 306,000 and 41,153), Istanbul, Samsun and Trabzon, Turkey (pop. 12.6 mil, 1.3mil and 400,187), Odessa, Yalta and Sevastopol, Ukraine (pop. 1.8 mil, 80,552 and 379,200), Poti, Sukhumi and Batumi, Georgia (pop. 47,147, 43,700 and 214,800), Kerch, Novorossiysk and Sochi, Russia (pop. 158,165, 283,800 and 334,809).

2. Reasons of the importance of the region

The Black Sea has a positive water balance, with its water out flowing to the Bosphorus, Aegean Sea and into the Mediterranean. It also receives the Mediterranean inflow. The Black Sea also receives rivers, the most significant ones being the rivers Don, Dnieper and the Danube.

The location of the Black Sea is undoubtedly strategic in view of its geographical position and the many countries bordering it as well as beyond them.

In addition to that, it has to be emphasized that the importance of Black Sea is also attributed to many other reasons. Firstly, the region possesses vast natural resources consisting mainly in natural gas and oil aside from other mineral resources. Based on this, it is obvious that the deposit of mineral resources there could supply the surrounding countries and Europe in general.

As such, the mineral resources from the area are important to EU and Europe. Presently, the EU relies on Russia for its gas energy supply and it has created some concerns among its members. More so because the assertive Russian policy has proven record of using energy to achieve its foreign policy goals, it has been regarded by the EU as a threat to its energy security. Hence, diversifying energy resources, particularly natural gas is of paramount importance to Europe, the sources of which are mainly from both the Black Sea, and also the Caspian Sea.

A considerable attention is also focused on the area in view of the undesirable activities which take place there, the main ones being the trafficking of drugs and human beings and other related crimes from various origins to the surrounding countries and beyond. The existence of instability, poverty and the non-transparency of state institutions there, have encouraged these activities and posed considerable security threat to the region. It is understood that the crime committed have been on the increase in this area.

Another reason for much consideration is given to the area because of the existence of security concerns, particularly the unresolved frozen conflicts that still exist in several countries surrounding the area. These unresolved crisis include in the regions of Transnistria in the Republic of Moldova, Abkhazia and South Ossetia in Georgia, the conflict between Armenia and Azerbaijan and the issue of Chechen in Northern Caucasus.

Given such a geo-strategic location which is at the crossroads that shape the security challenges of the region, it has attracted considerable attention and involvement of the roles of regional powers in the area.

The unresolved issues as mentioned above have raised some security concerns amongst international communities. As to the Transnistria issue, this territory is part of the Republic of Moldova. However, in spite of the independence of Moldova from USSR, the territory remains geopolitically under the influence of Russia. Although it is part of Moldova, the Russian authority remains strong in this secessionist territory. The control has circumscribed Moldova sovereignty and gives Russia much leverage

against Moldova's orientation towards the EU. There is not a real democracy in this separatist territory anyway and the de facto government there has discouraged democratic process and the Moldavian people's freedom rights are being curtailed.

As to the issue of Abkhazia and South Ossetia, they are two disputed regions in the Caucasus with de facto independence, the Republic of Abkhazia and the Republic of South Ossetia respectively. Both republics consider themselves as independent and believe that they should be given due recognition. Nevertheless, their independence is not recognized by Georgia, which insisted that they are part of the country. Up to now only four UN members have given their recognition to these two territories, namely Russia, Nicaragua, Venezuela and Nauru.

Russia declared the independence of these two territories in August 2008 after the South Ossetia War in that year, also known as the Russia-Georgia War. It was an armed conflict between Georgia on one side, and Russia, South Ossetia and Abkhazia on the other. It began when Georgia launched a large-scale military attack against South Ossetia, in an attempt to reconquer the territory. The Russians retaliated by deploying combat troops in South Ossetia and launched bombing raids deep into Georgia. The Georgian forces were routed out, enabling the Russians to enter uncontested into Georgia and to occupy several cities such as Poti, Gori, Senaki and Zugdidi.

After a mediation by the French Presidency of the EU, the parties reached a preliminary ceasefire agreement and the Russian military operations were halted. Russia pulled most of its troops out of Georgia, but established buffer zones around Abkhazia and South Ossetia and also created check-points in Georgia's territory. On 26 August 2008, Russia recognized the independence of South Ossetia and Abkhazia. Russia completed its withdrawal from the uncontested Georgia on 8 October, but as of 2009 Russian forces remained stationed in Abkhazia and South Ossetia under the bilateral agreements with the corresponding governments. Russia, in this case, has not fully complied with the peace agreement as Georgia has continued to not have control of some of its territories. A number of

incidents occurred in both conflict zones in the months after the war ended. As of now, tensions between the belligerents remain high.

As to the other territorial issue in the region, it is between two countries, Armenia and Azerbaijan, concerning the clashes in the region of Nagorno-Karabakh. The clashes are mainly due to reasons of territorial integrity and self determination, that have created long inter-ethnic disputes in the former Soviet Union. Nagorno-Karabakh is part of Azerbaijan and the Armenians living there have declared their independence. The Armenians and the people of Azerbaijan/Azeris are two different communities with sharp contrast over many aspects of their lives including history, culture and language. The disputes have been characterized by violence, mutual expulsion, charges and counter-charges. In the years that followed, after the demise of the Soviet Union in 1991, and the dispersal of sophisticated weapons then, the situation further worsened with thousands of death and more than one million people becoming refugees. Although OSCE has been involved in the peace process to try to solve the crisis, however the issue remains unresolved.

In the latest attempt to resolve the issue, Moscow hosted a meeting for both Prime Ministers of Azerbaijan and Armenia in January 2010. In an interview followed after, the Azerbaijan leader stated that Armenia should remove its military personnel from the region of Nagorno-Karabakh, in order to help resolve the issue, as the territory is a legal part of Azerbaijan.

Other security concerns beyond this region includes the issue of Chechnya. This is a region in the Northern Caucasus which had consistently fought against foreign rules, including the Ottoman Turks in the 15th century. Frequent wars took place in the area as Russian Empire spread and also the Russian – Turkish wars. During the Second World War, the Chechens were accused by Stalin to have aided the Nazis and they were then deported out. However, after the death of Stalin, they later returned and the Chechnya Republic was created in 1958. In the event that followed after when Soviet empire was dissolved, Chechnya, with a population mainly Muslim, declared its independence.

Hence, the Chechen war began in 1994 and there were at least 100,000 casualties. The lacks of economic opportunities and development there have prompted further violence and religious extremism was also on the rise. The issue of Chechen sanctuaries in foreign countries has made the Russians believe that the issue will continue to occupy its political relations. “As this intractable conflict continues, Russian military leaders may continue to blame the difficulties on the existence of “sanctuaries” for Chechen fighters outside the Chechen Republic and on the channels for the influx of foreign mercenaries or “terrorists”¹. The situation is further complicated as there was concern in Russia that much autonomy in Chechnya could lead to a domino effect for other fragmented areas to follow suit.

These unresolved frozen crisis that exist, if they are not properly managed and the interested political powers do not exercise prudence, the balance of power could be tilted and major turbulence could erupt and destabilize the situation further. In view of the complexity of the matter, the Black Sea Region will definitely be regarded by international community as important in view of its volatile developments and condition.

The other main reason why the region is vital concerns the existence of rich mineral resources. Aside from that, the region also provides transiting area for natural gas from Russia and the Caspian Sea Region. The resources are from Russia and also the Caspian Sea, mainly from Kazakhstan, Azerbaijan, and Turkmenistan and to some extent Iran. Presently, the existing gas pipeline connecting the area is the Blue Stream, which is the major Trans-Black Sea gas pipeline that carries natural gas under the Black Sea from Russia into Turkey. The pipeline is built to diversify the Russian gas delivery routes to Turkey and therefore avoiding third countries. There is also a proposal to construct Blue Stream 2, an extension to connect Bulgaria, Serbia and Croatia to Hungary. However, the proposal has not been implemented as yet. Another pipeline that is passing through the Black Sea area is the South Caucasian pipeline to transport natural gas from

Azerbaijan (Caspian Sea) to Turkey. It runs parallel to the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline.

A proposal is also mooted for the construction of the Nabucco gas pipelines, in which the majority part of the lines will with on the Black Sea Region, hence boosting further the importance of the region. "Nabucco is the new gas bridge from Asia to Europe and the flagship project in the Southern Corridor. It will be a pipeline to connect the world's richest gas regions – the Caspian region and Middle East – to the European consumer market"². The Nabucco will connect the resources from the Caspian Sea to Europe via Bulgaria, Romania and Austria. To counter this, the South Stream has also been proposed by Russia which will bring natural gas from the Caspian Sea and Russia via the Black Sea to Europe through Bulgaria and Italy, but avoiding Ukraine. The reason being that Ukraine has often been in conflict with Russia over the issue of gas transit. In view of the above, it can be concluded that the Black Sea Region is very important to all, in due consideration of its geographical location, its possession of natural resources, the unwanted and crime activities that continue to take place there and the frozen crisis that exists, which needs to be dealt with in order to create peace, security and a stable balance of power in the area.

3. Cooperation and activities undertaken among states in the Black Sea Region.

The cooperation among counties in the Black Sea Region comprised various areas and has been implemented under various regional groupings, such as the Black Sea Economic Cooperation (BSEC), the Danube Cooperation Process, Black Sea Synergy, GUAM, Black Sea Harmony, Black Sea Economic Forum, Black Sea Naval Force (BLACKSEAFOR), and Black Sea Forum for Partnersip and Dialogue (BSF) . Although these organizations have different priorities and activities, nonetheless they possess similar beliefs of regional cooperation and partnership as a basis to enhance regional peace and stability. As a result

of these linkages, the level of networking and interaction among the countries in the region havs increased.

The Black Sea Economic Cooperation (BSEC) was established in 1992 when the Istanbul Declaration was signed in order to advance cooperation and integration to ensure development and peace in the region. "It came into existence as a unique and promising model of multilateral political and economic initiative aimed at fostering interaction and harmony among member countries"³. In 1999, BSEC became a full-fledged international organization and presently has 12 member countries namely Albania, Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Greece, Moldova, Romania, Russia, Turkey, Ukraine and Serbia.

The main fields of intergovernmental cooperation under BSEC are in the area of transport and communication, energy, trade and economic developments, the development of SMEs and entrepreneurs, banking and finance, combating organized crimes, environmental protections, research and development, education and culture, etc.

In the area of transport and communication, member countries believe that coherent and efficient transport links are important for efficiency in connection and as such projects related to the harmonization of national transport legislations, regulations and custom procedures. Other main projects also include the construction of Black Sea Ring Corridor and the development of maritime transport.

As to the energy area, the vast energy resources in the area including the Caspian Basin, which is second to the Gulf area in term of reserves has generated much importance not only as strategic assets, but alsas a subject for bilateral and multilateral cooperation. Countries in the region are focusing on efforts in cooperation for energy efficiency, renewal of energy, oil and gas transportation and other related energy activities. It also enhances efforts to diversify energy transport routes and resources to ensure that countries in the area will get security in energy

supply. Closer dialogue among member countries is also the focus on cooperation amongst them in the areas of research and technical aspects of the production of energy.

As a matter of fact the Plan of Action for Global Security adopted at the G8 Summit in St Petersburg in 2006 offered a most helpful way forward on cooperation in energy among member states and also cooperation in this area with countries in other regions. It provides a wide range of approaches in energy cooperation and security, but what is most important is that there is strong support from countries such as Russia. Russia is the main energy supplier to the region and also the EU. As such, it gave further boost to this regional grouping and provided influential roles in the economic and energy cooperation in the area. The action plan emphasized energy saving, renewal and alternative energy, improving efficiency as well as the matter concerning energy investment. In this connection, for the Black Sea Region and the Caspian Sea, where the deposits of energy resources are of considerable value and amount, the basis of the action plan provides strong source for effective energy collaboration and partnership as well as research and development in the area.

Shifting to the sector of trade and economic development, the Black Sea Region represents a huge market of 360 million population and the capacity of trade transactions of US\$300 billion per year. Due to its huge resources, its densely populated area and high level of economic exchanges, the area is also attractive for economic and investment cooperation. Therefore, it is one of the main targets of the Group to make the region as BSEC Free Trade Area, which is also as part of the European architecture. Aside from that, the Group is also looking for the creation of an area that is preferential for trade regime and facilitation as well as the group's target to eliminate tariff barrier among region's member countries.

The cooperation between the Group with the EU has also indicated an increasing trend. Activities in various fields have been implemented

between them, amongst others including the BSEC-EU interaction, good governance and institutional renewal, energy, security and stability, economic cooperation and development, culture as well as science and technology. These activities are implemented with the aim of promoting multilateral partnership with countries in the region and international partners. The cooperation between the two sides has also contributed to turning the objectives of good governance, democracy and protection of human rights into topics for improving the regional political climate.

In the areas of Science and Technology, the 6th EU Framework Programme has been implemented while the 7th Framework is in the process of being introduced at the moment when I write this article. More activities in science and technology and international cooperation networks amongst countries are also its priority as specified in the Action Plan for Science and technology with the BSEC. Nonetheless, in these areas, it is noted that in many BSEC countries the enterprise sector is still underrepresented and also there are limited joint initiatives being implemented between public and private sectors. It is necessary therefore to develop and implement mechanisms that support public-private research co-operations with the purpose of increasing the capabilities of both knowledge producers and knowledge users. Therefore, it is necessary that all public initiatives have to be integrated and eventually to ensure transforming them into science policy in the effort to encourage public-private partnerships.

BSEC has proven to be a platform for a confidence building forum of common interest among members in the region. The roles played by the organization is important given the fact that the region has becoming more and more prominent in its presence due also to the strengthening of the relations between Europe and the Atlantic areas. Nonetheless, the strengthening of the relations was not received favorably by Russia, and has been very much resisted by it. The resistance is undoubtedly linked to Russia's will to conserve its traditional influences in the

Black Sea and Caspian areas. The obvious reason is that the region has evolved into one of geopolitical significance due to the importance of energy resources transportation and also the economic activities that existed there.

Another group of economic cooperation in the region is the Danube Cooperation Process an example of regional economic grouping and flexible framework that ensures greater coherence and policy guidance for cooperation in the Black Sea Region. It is worthwhile to note the roles and links the groups have with a regional grouping namely the Caspian Sea and Central Asia Group, in which there is an element of intergovernmental organization cooperation between them. The various projects and activities implemented included developing effective democratic institutions, promoting good governance and rules of law, managing movements at borders and improving security. Other activities are also related to improving border management, custom cooperation at regional level, fight against border crimes, trafficking of human beings, arms and drugs such as the Project of EU Border Assistance Mission to Moldova/Ukraine.

Similarly, the Black Sea Synergy Group is based on development of cooperation that enhances synergies with member countries and builds upon experiences of existing regional institutions linking the region especially with the EU contacts. Likewise, the GUAM (Georgia, Ukraine, Azerbaijan and Moldova) initiative is also an active group in the region for economic and social integration. The group was backed by the US and able to resist opposition from Russia in the 1990s and remained henceforth active. Later, as a result of the foreign policy orientation change of one of its members, namely Moldova, towards a western approach, the organization was restyled and called ODED-GUAM (Organization for Democracy and Economic Development), which was given impetus in the Kyiv Summit in May 2006. The GUAM initiative is indeed tasked with several objectives. Amongst others is the priority for energy cooperation across the Caspian-Black Sea axis and a free trade area

among member states. The initiative also aimed at building cooperation and partnership, and has been involved in the Euro-Asian Trans-Caucasian transport corridor and also the integration for the security of the GUAM region. As mentioned above, the US full backing on GUAM was essentially done not only to restrict the sphere of influence of Russia in the region, but also to seek and consolidate the presence of NATO, whose member countries in the organization are now more numerous.

The Black Sea Harmony (BSH) was initiated in 2004 by Turkey with the aim of preventing tension especially in the Black Sea area and also deal with other threats worldwide. Although presently the nature of the operation of the BSH is very much national as such, nonetheless it is expected the scope of its activities will be expanded as more littoral member states of the Black Sea region would eventually also become members of the BSH. Under this forum, the Turkish authorities have conducted regular operations in the Turkish territorial waters of the Black Sea area to deter possible threats in the vicinity, and the information concerning these activities as well as the surveillance and reconnaissance operation are shared with member states of the Black Sea region.

Lately, both Russia and Ukraine have also joined the BSH initiative to address security and threats that have become the main challenges in the area. The support the initiative has from these countries, especially so from Russia has given more credential and power.

As to the Black Sea Economic Forum (BSEF), it is formed under the leadership of Ukraine, it consists of higher government and business stakeholders levels aimed at promoting economic and business cooperation in the Black Sea region, particularly in Ukraine. The BSEF 2010 Meeting was among the highlights as it brought together many countries to the table with numbers of crucial regional topics to be discussed, including the potential for economic cooperation in various areas for countries in the region.

Aside from the above, the Black Sea Naval Force (BLACKSEAFOR) was also established, in 2001, on the same purpose of promoting security and stability in the Black Sea area, especially concerning maritime security and beyond. It is also the initiatives of the group to strengthen friendship and cooperation among neighboring countries, in particular among the naval forces. Their activities included soft security efforts such as military activities, political dialogues, search and rescue operations and the activities being undertaken are expected to be expanded in the future.

The organization's littoral member states are Bulgaria, Romania, Ukraine, Russia and Georgia.

It is expected that the BLACKSEAFOR cooperates with NATO-led Operation Active Endeavour in the Mediterranean. Some reports viewed that Turkey's intention to establish the group is to essentially deter the US attempts and interests in expanding NATO's operation in the Black Sea area. The support from Russia and Ukraine that the group received lately are also the moves on the right direction towards the support of limiting the US roles and influence in the area.

An additional forum of discussion is the Black Sea Forum for Partnership and Dialogue (BSF) which was in fact the initiative of the Romanian Government. The program was endeavored to undertake regular consultation process aimed at fostering cooperation among member states, particularly in fostering synergy and confidence building. The first forum was held in 2006 and it is envisaged that, since both Romania and Bulgaria are presently member countries of the EU since 2007, the forum would extend its cooperation with the EU, in activities covering both the Black and the Caspian Seas. Member countries of the group includes Armenia, Azerbaijan, Georgia, Moldova, Romania and Ukraine. Both Bulgaria and Turkey are observer countries.

EU Involvement and Cooperation in the Region

Given the importance of the region that brings together some of the challenges that

shape the region and globally, from illegal migration and environmental degradation to security and energy supply, as well as drug trafficking and frozen conflicts, it has encouraged prominent lists of critical regional players to pay attention to the area. The EU, under these circumstances, has continued to engage itself with the region through its policy of closer integration with member countries in the region.

At a political level, the EU has adopted specific approaches, firstly the European Neighborhood Policy (ENP) in which the EU as a bloc and individual countries adopted a policy approach of good neighborliness with the region to ensure the strategy will usher peace and security. An approach of Strategic Partnership with the Russian Federation and close collaboration under the Enhanced Black Sea Economic Cooperation (BSEC)- EU relationship are also the cornerstones of the organization's relations with the region. Besides that, the EU also continues to engage the region by pursuing and advancing engagement policy of the enlargement process of the EU towards countries in South Eastern Europe. After the inclusion of Romania and Bulgaria into the fold of the EU in 2007, the policy of expansion of its membership to South Eastern Europe will continue and many countries in the region are keen to join the group which include Ukraine, Georgia etc.

The EU's cooperation with the region occurred in various sectors, namely environmental aspects under the Black Sea Environmental Program, which is financed by the UN and EU. In 2001, the EU launched the DABLAS Task Force aimed at providing effective regional and environmental cooperation.

In the transport sector, the transport strategy of the region is now being promoted through several institutions including the Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (TRACECA) that covers the countries in the Black Sea and Central Asia. The EU also initiated the "Baku Process" in 2004, in which the concept paper formulated the approach of developing transport cooperation. Trans-European network is also given priority to be extended to the Black Sea area. The Black

Sea Research Network also played substantial roles in the area and was implemented aimed at fostering collaboration through joint projects and pooling of resources among member states.

The EU involvement in the energy sector in the area is quite crucial. The EU imports up to 60% and by 2030 about 70% of its oil supply will be from Russia, the Middle East, and North Africa. In this case, more than half of this energy supply to the EU must cross the Black Sea Region. Although EU Energy Relations with countries in the Black Sea Region is done on a bilateral basis, nonetheless cooperation based on regional partnership has already taken place. The Interstate Oil and Gas Transport to Europe (INOGATE) Agreement provided an anchor for countries in the EU with countries in the Black Sea Region since 2001. In such circumstances, the "Baku Process" has taken the initiative with the groups of Black Sea and Caspian Sea countries, along with the participation of EBRD as an observer, and has acknowledged the role played by INOGATE as a coordinating body in supporting the enhanced cooperation between them in the field of energy. As mentioned in the above chapter, the EU also cooperated with countries in the region under the regional frame work such as BSEC, in particular activities related to areas of science and technology.

Overview

The importance of the Black Sea Region cannot be denied as a decisive crossroad in the future of Europe in terms of the involvement of major players and of the geostrategic nature of the region. Major international players are located in this area, such as Turkey, Russia, Ukraine, the Eastern Balkans, and the Caucasus. Important challenges are also occurring here, shaping the security of Europe and the world in general. "Of no less importance is that the Black Sea is a civilisational crossroads, at the confluence of Orthodox, Muslim and, increasingly so, Western political and social cultures"⁴.

Nonetheless, the importance of the region for the European continent has become more

pressing. The reasons among them include the ongoing transformation of relations between the EU and the Black Sea Region. After more than 20 years of transformation of Eastern European Countries, the EU and NATO's enlargement has been rapid and presently has reached the border of Russia, such that their enlargement, in a sense, has made the EU and NATO neighbors of Russia. The enlargement of EU and NATO Russia enhanced the efforts to ensure that it still has influence and keeps its traditional authority in the region. The Black Sea region therefore became more important than before with many political players paying considerable attention to the vitality of the region.

The continued developments in the area have hinged towards the pressing significance of the region. The policy approach of many countries in the area are presently western-oriented, for example, as emerged due to the development that has occurred when the "Orange Revolution" took place in George and Ukraine. This has heralded these countries towards the political-democratic Western-leaning and reform-minded leadership. The EU membership could possibly extend to these countries in the near future, as happened to Romania and Bulgaria, with their admission in 2007. This enlargement would, make the area more significant than before to the main political players in the area.

Other important events that gave impetus to the importance of the region included the formation of the Community of Democratic Choice (CDC) in 2005 by the Borjomi Declaration, in which the signatory countries, Ukraine and Georgia, agreed to end divisions in the Baltic/Black Sea Region in the field of human rights violations and frozen conflicts. Later, the CDC was joined by Lithuania, Latvia, Estonia, Romania, Moldova, Slovenia, and Macedonia in 2006. In 2006 again, the energy related crisis with Russia and the Ukraine occurred, as well as the Russian Trade Sanctions against Georgia and Moldova. All these things, both in terms of political and economic circumstances, have ushered further

the importance of the region for the main political players.

Regional cooperation in the region has therefore emerged, however it is not on a solid and thriving basis due to the fact that major powers are preoccupied with domestic issues. For Russia, the volatile North Caucasus, terrorism and insurgency in the frozen conflicts of the South Caucasus and Moldova pose a key problem. Russia's issues with the former Soviet states are also not yet fully resolved. For Turkey, the long-standing issues with Armenia and Greece are also similarly unsettled. The situation in Georgia is still unstable since the war with Russia in 2008. As a result of these outstanding issues, and the nation-states' preoccupation on the matters, the comprehensive regional cooperation has been diminished.

Nonetheless, more challenges are facing the region in the future, particularly on issues pertaining to integration among member states. For example, the levels of economic, infrastructure and social developments as well as education of member states are at different stage. More efforts are therefore needed to ensure the region is fully integrated by reducing the economic gap between states to enable the implementation of regional projects effectively and consolidate more resources for the benefits of member countries. It is also important for them to renew commitment, focus and position themselves effectively in facing the challenges confronting the region. Focus is also needed to deal with the frozen conflicts.

Contributing to this situation is also the absence of strong and effective vehicles and leadership that could bring the countries together to implement projects that can give impact become beneficial to the region. Hence, the cooperation is concentrated mainly on economic and social issues, however there is still much to be done. The Pan-Black Sea partnership is mainly limited to soft and nonmilitary cooperation, such as that taken by BSEC and other regional groups in the area. Other reasons that prevented bold region plans are also due to the problem of

overbureacratization and the tense bilateral relationship due to domestic affairs.

The EU must pay increasing attention to the region. Europe's dependence on Russian energy is still strong and thriving, and this will have important implication in its politics with Russia. Further, ex-Soviet countries are becoming increasingly Western-oriented with the aspiration of integration into the EU and NATO. Thus, Russia is losing its stronghold on the region, which may bring about vulnerability and instability in terms of European relationships. All of these reasons have highlighted Russia's assertive posture in the area, and this has brought to the ever-increasing complexity of the Black-Sea region on a global scale.

The EU and the countries in the Black Sea Region have indeed consolidated further concrete measures in order to strengthen the cooperation and partnership between themselves. This initiative has taken place during the meeting between the Black Sea Forum for Dialogue and Partnership Summit hosted in Bucharest, Romania in 2009. As a new member of the EU, the initiative taken by Romania in hosting the summit was very much praised.

In view of the above circumstances, the role played by the EU in the region is imperative in the efforts to form up a more consolidated approach in outline and implement activities and projects in the Black Sea region and for a certain extent beyond the area. Presently, several EU policies have been initiated in the region aimed at providing regional approach that further strengthen cooperation and harmony between them. These approaches, as has been mentioned earlier in this paper included also the European Neighborhood Policy (ENP) which take into account of embracing Ukraine, Moldova and the three South Caucasian states. Other approaches are the EU enlargement policy towards South Eastern Europe and Turkey, and the EU-Russia dialogue on the "strategic partnership" between them.

The above notwithstanding, it is clear that for the EU to attain the most significant impact

of its relations with the BSR, given the emerging significance of the region as mentioned in the above paragraphs, the EU's focus should be characterized by regional character. In other words, projects that are promoted should not be vague, but must be solid and concentrated on several important areas that could bring effectiveness in the security and the development of the area. The various sectors that are suggested will include environmental development, transportation, power and energy, peace and security, economics and the promotion of democratic development. As environmental development issue became more prominent in the attempts to ensure sustainability and development, the cooperation with the BSR is therefore of overriding importance. Similarly, in the energy sector, the dependency of the EU on BSR as a source of energy and transit countries, must be reduced the EU approach in this area must ensure a free flow of energy supply and safe transit area without interruption for the transportation of the energy supply to the EU countries.

As to the matters concerning security and peace in the BSR, the EU concentration of

cooperation must be given to activities that could help the outstanding security issues and the frozen conflicts in the area to ensure peace and security prevail in the region. It has been mentioned in many reports that the level of democratic achievements in many countries in the region is not comprehensive enough and it is the role of the EU as the institution that promotes democracy to diversify projects and activities that could bring much emphasis on this issue.

Notes:

¹ See "The Black Sea Region (Cooperation and security Building), edited by Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush Tsintsadze East-West Institute 2004, page 102

² See Nabucco Gas Pipelines Website- <http://www.nabucco-pipeline.com>- page 1

³ See Black Sea Economic Cooperation Website- <http://www.bsec-organisation.org./pages/homepage>- BSEC at the Glance – front page

⁴ See "A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative ", Fabrizio Tassinari, Center for European Policy Studies (EPS)'s Policy Brief, No 105/ June 2006, page 1

ABSTRACT

The Black Sea is an inland sea bounded by Europe, Anatolia and the Caucasus. It is connected to the Atlantic Ocean via the Mediterranean and the Aegean Seas. The Black Sea is also connected to the Sea of Marmara by the Bosphorus Strait and to the Aegean and the Mediterranean Seas by the Strait of Dardanelles. These seas, the Aegean and the Mediterranean, separate both Eastern Europe and Western Asia. Aside from that, the Black Sea also connects to the Sea of Azov through the Strait of Kerch. It is clear that Black Sea is a crossroad between East and West. With the admission of Romania and Bulgaria into the EU in 2007, it now constitutes the eastern border of the EU. Aside from that, the Black Sea also provides a bridge to the Caspian Sea and Central Asia, areas rich with natural resources that are important to the EU. Nonetheless, more challenges are facing the region in the future particularly on issues pertaining to integration among member states.

Keywords: Black Sea, cooperation, conflict, resources, institutions, security

Mrs. Halimah Abdullah works within the Ministry of Foreign Affairs of Malaysia and currently she is ambassador of her country in Italy. She is accomplishing a PhD in international relations at the National School of Political Studies and Administration from Bucharest.

PERSPECTIVE ALE CERCETĂRII ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE: EUROPA vs CHINA

Cooperarea în domeniul cercetării științifice: *Grupul de Lucru privind Stabilitatea Regională în Zona Extinsă a Mării Negre*

*Lt.col Dr. Simona Țuțuianu
Cc.șt. Carmen Rîjnoveanu*

Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN), apărută ca un spațiu geopolitic autonom după sfârșitul Războiului Rece, proiectează imaginea unui complex de securitate în plină redefinire. Reapariția politicii de putere („*power politics*”) în sfera relațiilor internaționale este evidentă în acest areal, conducând la eforturi însemnate ale comunității internaționale pentru asigurarea stabilității și a cooperării regionale.

Scenariile de evoluție a securității în REMN sunt diverse, însă vecinătatea sa imediată cu regiunea Orientului Mijlociu Lărgit (*Greater Middle East*), faptul că reprezintă un coridor vast de transport de la est la vest a resurselor de energie și, totodată, un loc de manifestare a noilor riscuri non-convenționale, prognozează o perioadă de instabilitate pe termen scurt, mediu și lung. Complexitatea arealului, prezentând vulnerabilități și riscuri identificabile, derivă atât din evoluția regiunii în perioada post-Război Rece, cât din sporirea exponențială a interesului unor mari actori globali și regionali în evenimentele din această zonă geopolitică.

Sfârșitul Războiului Rece nu a adus nici în regiunea Mării Negre și nici în sud-estul Europei pacea, stabilitatea și prosperitatea, ci a favorizat reactivarea unor „conflicte înghețate”, simultan cu apariția altora, generând focare noi de tensiune și insecuritate în întregul areal. O analiză exhaustivă a acestor conflicte și stări tensionate evidențiază faptul că majoritatea au un fundal istoric aproape comun, la care se adaugă realitatea confruntării zonei cu mari probleme de natură

economică, financiară, politică și socială. Menținerea în funcționare a unor economii neperformante, bazate pe capacități industriale slab tehnologizate, ineficiente, energofage și poluante, neconsolidarea instituțiilor democratice, inexistența unor programe viabile de dezvoltare economico-socială, au favorizat starea de instabilitate.

Contracararea riscurilor și amenințărilor la adresa stabilității și securității regionale este, înainte de toate, o responsabilitate primordială a statelor riverane la Marea Neagră. Ele trebuie să fie conștiente de existența acestor pericole și, de asemenea, să dezvolte politici de securitate interne și externe capabile să neutralizeze fenomenele negative în interiorul propriilor granițe.

Deopotrivă, țările riverane Mării Negre sunt obligate să coopereze activ și eficient, să promoveze măsuri destinate creșterii încrederii în regiune și să-și îndeplinească obligațiile privind reducerea armamentelor convenționale și retragerea forțelor militare staționate ilegal pe teritoriul altor state. În acest scop, România promovează activ ideea necesității definirii și implementării unei strategii euro-atlantice pentru regiunea Mării Negre, luând în considerare experiența abordării concertate NATO-UE în procesul de stabilizare din Europa de Sud-Est și nevoia unui echilibru apt să favorizeze opțiunea democratică a statelor, să preîntâmpine agravarea riscurilor și amenințărilor și să contribuie activ și eficient la soluționarea conflictelor, stărilor de tensiune și a disputelor.

În stabilizarea situației de securitate, un rol însemnat revine cooperării internaționale

multilaterale. Accentuarea interacțiunilor dintre actorii regionali, în scopul creării unei imagini unitare asupra a tot ceea ce înseamnă Marea Neagră, este promovată prin mecanisme instituționale capabile să contribuie, semnificativ, la edificarea unei identități regionale și a unei culturi de securitate cooperative. Stabilitatea și securitatea de durată a zonei și regiunii Mării Negre pot fi realizate numai printr-o abordare multilaterală, care să includă o mare varietate de instrumente, cu accent pe cele de natură non-militară. Parteneriatul pe modelul PfP cu țările din REMN este un cadru potrivit pentru a induce procese de democratizare a statelor din regiune și pentru a asigura politici de reformare a forțelor armate.¹

România s-a implicat activ ca una din țările care au inițiat cooperarea academică în zona Mării Negre. Contribuția determinantă la dezvoltarea cooperării academice în regiune, prin promovarea valorilor academice și științifice românești, inițierea de proiecte regionale de cooperare academică și științifică și, nu în ultimul rând, prin afirmarea universităților românești, este ilustrată de activitățile Fundației Universitare a Mării Negre (FUMN) și de asigurarea președinției și a secretariatului Grupului de Lucru pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre (GBSA WG) din cadrul Consorțiului PfP al Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate.

Consorțiul Parteneriatului pentru Pace (PfPC) al Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate este o asociație voluntară de institute de învățământ superior în domeniul apărării și securității, sprijinită financiar de Statele Unite, Germania, Austria și Elveția. Consorțiul funcționează „în spiritul PfP”, activitățile sale urmărind să sprijine prioritățile de securitate ale părților interesate (statele partenere) și cele ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO)². Misiunea PfPC este de a consolida dimensiunile de apărare și militară ale procesului de formare educațională, printr-o cooperare consolidată la nivel național, regional și internațional, în scopul pregătirii viitorilor lideri pentru a răspunde provocărilor de apărare și de securitate ale secolului al XXI-lea, și asistării națiunilor PfP în procesul de construcție a instituțiilor democratice de apărare.

Grupurile de lucru ale Consorțiului reunesc experți din toată regiunea euro-atlantică, în

vederea realizării de proiecte menite să sprijine prioritățile părților interesate, aceste proiecte reprezentând nucleul activităților proprii ale Consorțiului. Cele șase grupuri de lucru sunt: Grupul de Lucru pentru Dezvoltare Educațională, Grupul de Lucru pentru Învățământ la Distanță, Grupul de Lucru pentru Combaterea Terorismului, Grupul de Lucru pentru Reforma Sectorului de Securitate, Grupul de Lucru pentru Stabilitate Regională în Europa de Sud-Est și *Grupul de Lucru pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre*.

Co-președinția și Secretariatul Permanent al GBSA WG sunt asigurate de România, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM). Universitatea Națională de Apărare “Carol I” este, de asemenea, membru cu drepturi depline al Consorțiului, având o prezență activă în cadrul grupurilor de lucru mai-sus enumerate.

Grupul de Lucru privind Stabilitatea Regională în Zona Extinsă a Mării Negre (GBSA WG) își are izvoarele în decizia Consiliului Consultativ Superior al Consorțiului PfP al Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate, decizie luată cu ocazia reuniunii de la Geneva din 1-3 septembrie 2004.

Lansarea propriu-zisă a Grupului a avut loc la București, la 1 februarie 2006, în cadrul conferinței intitulate *Enhancing Security Cooperation in the Black Sea Region: Can we build bridges and barriers?*, organizată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM) din România, Universitatea Națională de Apărare din Washington, Centrul George C. Marshall din Garmisch și Consorțiul PfP. La conferința inaugurală au participat peste 50 delegați străini, reprezentând 12 state și 10 organizații internaționale (toate statele din regiunea Mării Negre, oficiali ai Secretariatului Internațional al NATO și reprezentanți ai unor organizații internaționale cu responsabilități legate de problematica Mării Negre).

În esență, GBSA WG este o inițiativă orientată asupra evaluării mediului de securitate din REMN, pe baza cercetării și a cooperării științifice internaționale. Se urmărește promovarea unei viziuni comune a statelor din regiune privind problematica securității și a cooperării, evoluțiile mediului de securitate, precum și acordarea de sprijin pentru întărirea dialogului și consolidarea

capacității de analiză și expertiză pe problematice-cheie care preocupă în prezent comunitatea regională.

Principalele scopuri ale GBSA WG sunt:

- identificarea problematichilor de securitate sensibile comune din regiune;
- crearea unei rețele de experți capabili să elaboreze analize și evaluări ale mediului de securitate regional și, de asemenea, să acorde expertiză factorilor de decizie și instituțiilor specializate;
- dezvoltarea și promovarea unor proiecte de cercetare comune, la care să participe statele din regiune și alți actori internaționali precum NATO, UE, SUA, etc.;
- încurajarea cooperării multidisciplinare și a dialogului între autoritățile naționale și societatea civilă.

Membrii Grupului sunt experți și specialiști din Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Republica Moldova, Federația Rusă, România, Turcia și Ucraina. Contributori la inițiativele grupului sunt: SUA, NATO, UE, Comandamentul Forțelor SUA din Europa (EUCOM), Centrul George C. Marshall, Colegiul de Apărare NATO, Centrul de la Geneva pentru Controlul Democrat al Forțelor Armate (DCAF), ș.a., Referitor la apartenența membrilor grupului, sunt vizate în principal ministerele apărării, academiile de apărare și institutele pentru studii de securitate.

Proiectul Echipelor Mobile de Contact (Mobile Contact Teams Project)

Primul și cel mai important proiect dezvoltat în cadrul RSGBSA WG în perioada 2008-2011, numit **Mobile Contact Teams – MCT** (Echipe de Contact Mobile), a fost gândit sub forma unui program educațional în procesul de creștere a încrederii și cooperării între statele din Regiunea Mării Negre. Principalul său obiectiv constă în sprijinirea reformelor în domeniul apărării în statele partenere din regiune și oferirea de asistență în implementarea programelor NATO IPAP/ANP.

Legat de implementarea proiectului, în București, în februarie 2007, a avut loc o reuniune

pregătitoare în cadrul căreia s-a decis aplicarea unui format modular și organizarea de seminarii pe diverse problematice care să reflecte prioritățile NATO în regiune și nevoile naționale individuale de asistență. Astfel, s-a decis organizarea primelor 2-3 seminarii în format multinațional, pentru asigurarea vizibilității proiectului, urmate, ulterior, de seminariile subsecvente cu audiență națională. Se impune precizarea că seminariile au o abordare intersectorială, fiind concepute atât pentru sectorul de securitate cât și pentru societatea civilă.

O a doua reuniune a avut loc în Bulgaria, în luna mai 2007, ocazie cu care au fost stabilite patru domenii de asistență principale, precum și instituțiile coordonatoare ale seminariilor MCT:

- *Construcția instituțiilor în domeniul apărării* - Colegiul de Apărare și Stat Major "Rakovski" din Bulgaria;
- *Managementul crizelor și prevenirea conflictelor* - Universitatea Națională de Apărare "Carol I" și ISPAIM din România;
- *Managementul Resurselor Umane* - Centrul George C. Marshall;
- *Provocări transnaționale de securitate* - Universitatea Kadir Has din Istanbul, Turcia.

Ultima reuniune pregătitoare s-a desfășurat în Germania, la Garmisch, în octombrie 2007, când s-a convenit, prin consens, ca România să fie gazda primului seminar organizat în format multinațional, în primăvara anului 2008.

Seminariile au fost desfășurate în baza unei curricule academice, sarcina elaborării acesteia și adaptării cerințelor naționale specifice revenind instituției coordonatoare a ariei de expertiză vizată. În acest sens, a existat o cooperare strânsă cu specialiști/experti din cadrul unor organizații internaționale cu responsabilități în domeniu. Curricula academică a formulat parametrii de bază în vederea elaborării agendei metodologice aferente fiecărui domeniu și a stabilit principalele cerințe educaționale și obiective de învățământ. Următoarea etapă a vizat elaborarea unui program de studii care să răspundă nevoilor reale identificate de statul partener solicitant.

Până în prezent, au fost organizate următoarele reuniuni:

a) în format multinațional:

- a. Managementul crizelor și prevenirea conflictelor (Brașov, 12-17 mai 2008)³;

b. Construcția instituțiilor de apărare în domeniu securității-PAP/DIB (Sofia, 11-17 mai 2009)⁴;

c. Managementul resurselor umane (Chișinău, 13-17 septembrie 2010)⁵

b) în format național:

a. Planificarea urgențelor civile și managementul consecințelor (Baku, 23-25 septembrie 2009);

b. Sistemul național de management al crizelor (Kiev, 25-28 mai 2010)⁶

c) Ciclul MCT se va încheia prin organizarea celui de-al 4-lea MCT care va aborda problematica crimei organizate (în coordonarea Universității Kadir Has din Istanbul, Turcia).

La conferința anuală a Consorțiului PfP din 2008 (anul lansării propriu-zise a proiectului MCT), care s-a desfășurat la sediul Cartierului General al NATO (Bruxelles, Belgia), din partea NATO au participat Secretarul general Jaap de Hoop Scheffer și asistentul adjuncț al acestuia pentru cooperare în domeniul securității și parteneriat-ului Robert Simmons.

Secretarul General al Alianței a apreciat eforturile Consorțiului în direcția consolidării unui „*spirit al libertății academice*” necesar pentru promovarea unei transformări de mentalitate care să asigure o ordine de securitate stabilă.⁷ În mod particular, Robert Simmons a reliefat responsabilitatea care îi revine Consorțiului PfP în sprijinirea proceselor de reformă în domeniul apărării ale statelor partenere, subliniind, în context, utilitatea și eficacitatea activităților desfășurate de echipele mobile de experți ale GBSA WG precum și sprijinul acordat de Alianța Nord-Atlantică pentru continuarea acestui modul de inițiativă.

Tipologia seminariilor

Primul seminar MCT a abordat problematica Managementului Crizelor și Prevenirii Conflictelor (Brașov, 13-17 mai 2008). Curricula academică, elaborată de Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, în calitate de instituție coordonatoare, s-a axat pe investigarea unor modele/proceduri generale din domeniul managementului

crizelor; familiarizarea cu limbajul operațional din domeniu; transmiterea de informații relativ la funcționarea sistemului CM/CP și modalități de gestionare și funcționare ale acestuia în cadrul organizațiilor internaționale.

Principalul obiectiv a vizat realizarea unui transfer de cunoștințe și experiențe naționale/internaționale în domeniu, precum și antrenarea participanților în rezolvarea unor cazuri specifice, pentru a testa atât capacitatea de analiză cât și abilitățile de a formula soluții în baza propriilor experiențe și pregătiri profesionale.

Cel de-a doilea seminar MCT a abordat aria de expertiză privind PAP/DIB, desfășurat la Sofia (12-16 mai 2009), în coordonarea Academiei de Apărare „Rakovski”. Toate statele din regiune au fost reprezentate, mai puțin Federația Rusă.

Lucrările seminarului au fost organizate în formatul unor prelegeri destinate aprofundării conceptelor PAP-DIB (*Partnership Action Plan – Defense Institution Building*) și înțelegerii reformelor de apărare în derulare din Regiunea Extinsă a Mării Negre.

În linii generale, programul a urmărit conectarea statelor partenere la comunitatea de securitate, prin promovarea reformelor sistemului de guvernare a sectorului de securitate, folosind pentru aceasta instruirea și educația. Concluziile au arătat relevanța și actualitatea discuțiilor asupra necesității reformei sectorului de securitate în statele partenere, datorită creșterii responsabilităților instituțiilor sectorului de securitate care cer o mai bună cooperare între funcționarii civili și militari, precum și un sistem de monitorizare și control democratic.

Al treilea seminar MCT, în format multinațional, a vizat problematica *Managementului Resurselor Umane* (Chișinău, 13-17 mai 2010), fiind organizat sub coordonarea Centrului „George C. Marshall” din Germania

Principalele obiective ale seminarului au avut în vedere oferirea unui suport teoretic care să permită participanților o mai bună înțelegere a sistemului de management în domeniul resurselor umane, stimularea și generarea unor idei aplicabile propriilor sisteme naționale.

Participarea tuturor statelor din regiune a oferit, de asemenea, un cadru propice schimbului

de idei, dialogului și valorificarea optimă a capacităților de analiză aplicată prin prisma propriilor experiențe naționale.

O etapă definitorie în evoluția proiectului a fost determinată de trecerea de la abordarea teoretică a ariilor de expertiză vizate la cea aplicată, prin organizarea de seminarii la cererea expresă a statelor partenere în funcție de nevoile identificate în implementarea proceselor de reformă în domeniul apărării. În urma solicitărilor primite, au fost organizate, în perioada 2009-2010, două seminarii MCT în format național.

O primă solicitare a fost transmisă de **Azerbaidjan** care și-a exprimat interesul în organizarea unui seminar privind „Practici eficiente de planificare a urgențelor civile și gestionare a consecințelor” (*Effective practices in Civil Emergencies Planning & Consequence Management*), un obiectiv considerat prioritar în cadrul Programului Individual de Activități ale Parteneriatului (IPAP) angajat de Azerbaidjan. Activitatea s-a desfășurat la Baku, în perioada 22-25 septembrie 2009, curricula academică fiind elaborată de Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, ca instituție coordonatoare a ariei de expertiză vizată (CM/CP).

Dintre principalele cerințe educaționale din perspectiva CEP&CM se pot aminti următoarele: înțelegerea procesului de planificare și îmbunătățirea capacității de planificare a urgențelor civile; familiarizarea cu limbajul operațional din domeniu și înțelegerea nevoilor de coordonare inter-agenții.

Lucrările seminarului au fost organizate în formatul unor prelegeri destinate înțelegerii procesului de planificare și îmbunătățirii capacității de planificare a urgențelor civile, înțelegerii nevoilor de coordonare inter-agenții, precum și familiarizării cu limbajul operațional din domeniu, și al unor sindicate (grupuri de lucru) axate pe un studiu de caz.

În cadrul activităților de sindicat cursanții au fost antrenați în analiza riscurilor și amenințărilor care pot avea consecințe în sfera urgențelor civile (naturale sau tehnologice). Participanților li s-a acordat posibilitatea de a-și exprima opțiunile de dezvoltare a unui sistem național viabil de mana-

gement al crizelor și corectare a aspectelor nefuncționale.

Conceptul exercițiului aplicat a urmărit implicarea cursanților în gestionarea consecințelor unui dezastru natural cu complicații de natura incidentelor tehnologice, prin care să se testeze atât capacitatea de reacție a participanților cât și gradul de cooperare inter-agenții.

Audiența a fost formată din cadre militare și civile, reprezentanți ai ministerelor și tuturor structurilor implicate în gestionarea sistemului privind urgențele civile.

În cursul anului 2010, **Ucraina** a solicitat organizarea unui seminar MCT centrat pe funcționarea eficientă a sistemului național de management al crizelor (*“The Building Blocks and the Effective Functioning of a National Crisis Management System”*). Activitatea s-a desfășurat la Kiev, în perioada 25-28 mai 2010. Solicitarea a fost motivată de nevoia de asistență a Ucrainei în vederea îndeplinirii obiectivelor din Progmul Individual Anual (ANP), în special a celor din secțiunea dedicată planificării urgențelor civile și gestionării consecințelor (CEP&CM).

În cadrul activităților de sindicat, cursanții au fost antrenați în analiza riscurilor și amenințărilor la adresa Ucrainei care pot avea consecințe în sfera urgențelor civile. Au fost analizate diferite modele/modalități de gestionare a unor posibile situații de criză și gradul de colaborare a diferitelor structuri naționale cu responsabilități specifice.

Conform organizării conceptuale a seminarului, participanții au fost antrenați în desfășurarea exercițiului *Table Top Exercise- GBSA 10*. În cadrul exercițiului, participanților li s-a cerut să gestioneze o situație de criză cu care Ucraina s-ar putea confrunta în timpul Campionatului European de Fotbal 2012, prin evaluarea celor mai potrivite modalități și acțiuni de gestionare a unei astfel de situații, în principal pe baza cooperării inter-agenții, inclusiv prin obținerea sprijinului extern.

Audiența a fost reprezentativă, selecția participanților a urmărit îndeaproape criteriile de referință solicitate ceea ce a contribuit la un nivel calitativ ridicat al discuțiilor, aplicat pe chestiuni concrete, și la o implicare activă din partea cursanților pe tot parcursul desfășurării activității.

Din perspectivă metodologică, s-a urmărit alocarea unei ponderi însemnate activităților de grup, care să încurajeze interacțiunea și să permită exploatarea potențialului, cunoștințelor și experienței practice a participanților. S-a considerat că un astfel de format poate să acționeze ca o provocare la adresa modelului educațional tradițional, centrat pe sarcină și nu pe student.

Agenda seminariilor a inclus activități practice și aplicații de caz specifice, prin desfășurarea unui exercițiu care să testeze capacitatea studenților/participanților de a analiza o situație specifică și de a imagina strategii/metode de răspuns, în lumina propriilor experiențe și cunoștințe în domeniul de referință.

O scurtă radiografie a principalelor activități derulate în cadrul proiectului MCT ne permite explorarea și investigarea cadrului conceptual privind obiectivele asumate și metodologiile de învățământ aplicate, rezultând un dublu impact asupra consolidării proceselor de reformă în derulare:

- **de armonizare** a abordărilor/opiniilor privind ariile de interes comun care privesc comunitatea regională;

- **de particularizare** a problematicilor cheie, prin racordarea proiectelor generale de asistență la nevoile individuale, specifice, ale părților interesate.

Primul impact este reflectat prin procesul de articulare a curriculelor academice corespunzătoare celor patru arii de expertiză asumate de GBSA WG. Acest proces se află la finalul traseului de implementare, în sensul că trei din aceste programe academice - managementul crizelor și prevenirea conflictelor, construcția instituțională de apărare (PAP-DIB) și managementul resurselor de apărare – au fost elaborate și prezentate în cadrul seminariilor MCT desfășurate în format multinațional, la Brașov (2008), Sofia (2009) și Chișinău (2010).

Cel de-al doilea impact vine ca o consecință firească a succesului înregistrat de evenimentele MCT derulate, astfel că diverse state partenere și-au manifestat deschis interesul pentru organizarea unor evenimente similare, de data aceasta cu audiență națională. Acest aspect implică adaptarea curriculelor generale avansate cu prilejul

seminariilor desfășurate în format multinațional, la **nevoile individuale specifice de asistență** ale statelor beneficiare. Primele seminarii în format național au avut loc la Baku (2009) și Kiev (2010) abordând problematica managementului crizelor și prevenirii conflictelor.

De subliniat nevoia asigurării unei sinergii sporite între grupurile de lucru ale Consorțiului PFP, îndeosebi privind Grupul de Lucru pentru Dezvoltare Educațională (Education Development Working Group - ED WG) implicat în dezvoltarea și implementarea programelor academice. În cazul GBSA WG, cooperarea cu acest grup s-a dovedit a fi fructuoasă, prin angajarea experților ED WG în articularea programelor academice ale seminariilor MCT. În viitor, se prefigurează noi oportunități de colaborare, pe marginea curriculei PME (*professional military education*), în fază de pregătire. Problematica sinergiei sporite între grupurile de lucru ale Consorțiului constituie baza discuțiilor din cadrul reuniunilor bianuale ale Comitetului Permanent al Consorțiului PFP al Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate (CSC).

Un alt aspect relevant privește eforturile depuse în direcția explorării de oportunități de finanțare din partea unor organizații private interesate de proiectele grupurilor de lucru, precum și interesul sporit pentru asistența financiară din partea NATO.

Audiența

În procesul de selecție a cursanților s-a aplicat o serie de criterii care au vizat, în principal, reprezentarea adecvată și echilibrată a diferitelor structuri/instituții cu responsabilități specifice în aria de expertiză abordată sau solicitată (în cazul seminariilor naționale). Astfel, reprezentanți ai ministerelor apărării, ministerelor de externe/de interne și, funcție de problematica vizată, ai ministerelor sănătății, transporturilor, mediului, etc., precum și ai unor organizații neguvernamentale și agenții de specialitate au participat la seminariile MCT.

În ceea ce privește structura audienței țintă, seminariile s-au adresat nivelului mediu și superior decizional din cadrul departamentelor minis-

terelor cu responsabilități în domeniu. Cursanții au fost selecționați din rândul cadrelor militare (de la gradul de căpitan la cel de general de brigadă) și personalului civil din cadrul ministerelor și organizațiilor neguvernamentale.

Audiența ar putea fi definită ca una post-comunistă, în tranziție, deschisă către schimbarea care țintește modelul occidental, dar cu dificultăți de adaptare datorate existenței unor sisteme sau mentalități încă în curs de schimbare. Așadar, din rândurile cursanților au făcut parte atât tineri educați în regim nou, cu experiență internațională, cu un grad de receptivitate ridicat față de însușirea unor modele occidentale reformatoare, dar și persoane formate profesional în perioada regimului sovietic de tip centralizat, manifestând reticență față de noile abordări propuse.

Pentru o selecție cât mai echilibrată, ne-am adresat instituțiilor/structurilor de profil, cu solicitarea de a identifica specialiști al căror profil profesional corespunde ariei de expertiză abordate în cadrul seminariilor. Nominalizările au fost exclusiv responsabilitatea instituțiilor trimițătoare, în baza formulei: 3 reprezentanți din partea fiecărui stat din regiunea Mării Negre - în cazul seminariilor în format multinațional și, respectiv, 30-32 participanți în cazul seminariilor cu audiență națională.

Selecția anumitor participanți nu a răspuns tuturor cerințelor formulate, unii participanți nefiind familiarizați cu domeniul abordat. Acest aspect a fost vizibil în ceea ce privește gradul lor de implicare în timpul dezbaterilor, precum și capacitatea de a formula puncte de vedere bine argumentate.

Aducerea în același loc a unui grup de experți, cu rol important în luarea deciziilor și configurarea politicilor în țara respectivă și, mai ales, expunerea lor proiectului MCT și echipei de experți a GBSA WG, aduc valoare adăugată transpusă într-un model de cooperare regională sustenabilă. Prin intermediul comunității epistemice generate de GBSA WG s-a dezvoltat o largă consultare a specialiștilor în domeniul studiilor de securitate și apărare, în vederea ajustării problematicilor-cheie de interes comun (transpuse în discipline de studiu) la nevoile "pieței" statelor partenere ce necesită reformări precise și radicale.

Reacția audienței

Prezentăm în cele ce urmează reacția audienței la acțiunile desfășurate urmărind vectorii: *ownership* - așadar conștientizarea faptului că regiunea aparține riveranilor dar cu deschidere către exterior marcată, deci, nu pe direcția autoizolării, și *inclusiveness*, adică a participării tuturor riveranilor și a evitării excluderii sau autoexcluderii unuia sau mai multor state membre.

Filosofia seminariilor a ținut un transfer de experiență, stimularea unui schimb de idei, prezentarea unor proceduri/filosofii de abordare specifice modernității occidentale. Scopul declarat nu a fost acela de a impune modele de copiat sau alternative la modele organizaționale existente.

Referitor la reacțiile participanților față de utilitatea seminariilor MCT, în cazul seminarului național MCT din Azerbaidjan, s-a observat o disponibilitate scăzută, chiar lipsă de interes din partea participanților și reticență față de modelele propuse. Audiența a fost formată, în general, din persoane în vârstă, cu formație și educație de tip vechi, cu mai puțină deschidere față de concepțiile occidentale în domeniu. Reacțiile au fost diferite în rândul participanților ucrainieni care au manifestat o atitudine pozitivă și foarte receptivă față de subiectele dezbătute, au fost mult mai deschiși schimbului de idei și informații legate de propriile experiențe naționale. Și în acest caz, s-a observat, însă, menținerea unor rezerve, chiar reticență, față de metodele/modele de inspirație occidentală/NATO.

Obiectivele seminariilor organizate în format multinațional au fost însă pe deplin atinse. Audiența a fost reprezentativă iar selecția participanților a urmărit îndeaproape criteriile de referință solicitate, ceea ce a contribuit la un nivel calitativ ridicat al discuțiilor, aplicat pe chestiuni concrete, și la o implicare activă din partea cursanților pe tot parcursul desfășurării activităților. Succesul acestui format a fost asigurat prin diversitatea schimbului de idei, expresie a diversității culturale și a experiențelor naționale specifice țărilor participante.

Probleme deosebite au fost ridicate de cunoașterea insuficientă a limbii engleze de către participanți, aspect care a solicitat traducerea mate-

rialelor de învățământ și interpretarea prezențelor și a exercițiului. Pentru corectarea acestei deficiențe, s-a decis ca limbile de lucru să fie engleza și rusa, cu traducere simultană în ambele limbi.

În ce măsură implementarea Proiectului MCT se constituie într-un model de cooperare regională?

În primul rând, gestionarea mediului de securitate din REMN este o responsabilitate comună a guvernelor naționale ale statelor din acest areal. La acest nivel de analiză, promovarea inițiativelor privind provocările în materie de securitate și apărare în direcția consolidării democrației și a suveranității statale în regiunea Mării Negre se constituie într-un obiectiv prioritar asumat de GBSA WG. Elitele politice trebuie să conștientizeze faptul că „ownership”-ul înseamnă determinare pentru eficientizarea programelor derulate sub egida Consorțiului și, implicit, pentru credibilitatea GBSA WG.

În al doilea rând, participarea la aceste programe, prin aport de expertiză și integrarea ulterioară a acesteia într-un produs finit menit să conducă la reformă democratică, înseamnă libertate de expresie și disponibilitate de cooperare, lărgită în spațiu de interes – REMN și aprofundată în ceea ce privește problematica abordată. Formatul de lucru al GBSA WG asigură un tratament egal tuturor membrilor Grupului și, de asemenea, sentimentul apartenenței lor la Grup (*inclusiveness*).

Se impune o precizare importantă legată de relevanța „ownership”-ului, ca element determinant al unei comunități epistemice eficiente, în cazul nostru tradus printr-o gestionare comună a problemelor regionale de către statele riverane. Exclusivitatea nu trebuie absolutizată, iar teoria subregionalizării securității exclusă în acest caz descris de o comunitate academică care nici pe departe nu disjunge spațiul de aplicabilitate de contextul de securitate global. State precum Statele Unite ale Americii, Austria, Germania sau Elveția își aduc contribuții de fond la bunul mers

al lucrărilor Grupului de Lucru, prin observare directă și implicare în desfășurarea activităților acestuia. Federația Rusă și Turcia nu se bucură de un statut favorizat de state dominante în procesul decizional intern al Grupului, chiar dacă este evident faptul că orientările de politică externă ale statelor din regiune denotă menținerea deschisă a opțiunilor de securitate alternative.

În principiu, obiectivele referitoare la transferul de experiență pe domenii specifice în statele partenere au fost atinse prin stimularea dialogului și consolidarea unei capacități de analiză și expertiză pe problematici cheie cu care se confruntă în prezent comunitatea regională. Discuțiile au avut un caracter deschis și au fost axate, cu precădere, pe problematica pusă în dezbatere, fiind evitate chestiunile de natură politică.

Tehnicile abordate în cadrul seminariilor MCT s-au bazat pe învățarea experiențială și au ținut cont de faptul că experiența participanților este importantă, că aceasta trebuie cunoscută și împărtășită și că poate fi utilizată în mod eficient în promovarea dialogului inter-regional pe tematici specifice.

Apariția comunității de experți care acționează în cadrele GBSA WG, promovând proiectul MCT, este indubitabil în *beneficiul securității și stabilității regionale*. Ceea ce pare mai puțin limpede este gradul de proximitate al rupturii epistemologice, datorate schimbărilor, de loc de neglijat, din REMN. Acest scenariu este însă unul pesimist și, cel mai probabil, evitabil, având în vedere faptul că abordarea în cauză privind activitățile derulate sub egida GBSA WG - „oferta de expertiză” - demonstrează până la acest moment atitudinea cooperantă a statelor din REMN, sporirea profesionalismului părților implicate și consolidarea încrederii reciproce. Comunitatea transnațională a experților ajunge treptat spre o anume concordanță a valorilor și principiilor, fapt benefic pentru intensificarea cooperării pe termen lung.

Concluzii

Ultimele decenii ale cercetării în domeniul securității regionale reprezintă secvența unor

importuri teoretice și metodologice necesare din câmpul epistemologic al REMN. Odată cu crearea Consorțiului PfP al Academii de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate și a GBSA WG, cercetătorii domeniului au operat o recuperare intensivă și un import teoretic masiv, mai ales pe domeniile care anterior fuseseră dificil de operaționalizat – managementul crizelor și prevenirea conflictelor, construcția instituțională de apărare, managementul resurselor umane și provocările de securitate transnaționale (dacă de referim doar la ariile de expertiză ale GBSA WG).

Etapele necesare a sincronizării teoretice pare să fi întemeiat o cultură de securitate comună a statelor din REMN asupra problematicii Mării Negre, devenită conținut de discurs academic obligatoriu pentru experții și decidenții politici naționali. Racordarea epistemologică obligatorie pare, totuși, să se reproducă indefinit, în condițiile în care sistemele conceptuale și teoretice, metodologiile de cercetare au nevoie de reajustări și modificări necesare pentru a putea opera pe o realitate a mediului de securitate regional, aflată într-un proces rapid de schimbare.

Dacă ar fi să cuantificăm rezultatele obținute în urma implementării proiectului MCT, urmare, în principal, la reacțiile primite atât din partea echipei internaționale de experți cât și din partea participanților/cursanților, pot fi formulate câteva concluzii generale:

1. Pilonul central al identității REMN este reprezentat de procesul de edificare a unei arii de securitate cooperativă. Rețeaua securității cooperative în REMN trebuie să includă mai multe aspecte de interes, precum pluralismul geopolitic zonal, competiția pentru resursele energetice, vecinătatea imediată a unor zone de risc (Asia Centrală și zona lărgită a Orientului Mijlociu), amplificarea amenințărilor nonconvenționale, dar și existența celor de tip convențional (războaiele interstatale pe fondul conflictelor înghețate), și nu în ultimul rând rețeaua existență de **organizații (inițiative) de cooperare**.

2. Marea Neagră reprezintă în primul rând un spațiu de sinteză în care relațiile au o tradiție istorică și, în consecință, astăzi, riveranii - aliați, parteneri, alte state – pot extinde exercițiul coope-

rării în și pentru securitate. Preocupările față de Marea Neagră ale instituțiilor de securitate europene și euroatlantice deschid oportunități de consolidare a formatelor de cooperare existente la nivelul Alianței. Aceasta și în corelare cu asistența UE și în complementaritate cu inițiativele regionale de succes.

3. Un instrumentar eficient pentru realizarea securității, stabilității și prosperității la Marea Neagră este dezvoltat prin managementul diferențelor existente în zonă, de către Consorțiul PfP. Rolul Consorțiului în articularea unei culturi de securitate identitare în REMN se manifestă prin sprijinul acordat statelor interesate pentru a înțelege corect și mai ușor conceptele de “nation building” și prin manifestarea de transparență și disponibilitate depline pentru sprijinirea proceselor de reformă. Aici se impune referirea la Planul de Acțiune al Parteneriatului, mecanism de cooperare introdus cu ocazia summit-ului NATO de la Praga din noiembrie 2002. Inițiativa Planurilor Individuale de Acțiune ale Parteneriatului (IPAP) permite Alianței să-și personalizeze asistența acordată țărilor partenere interesate, prin sprijin tot mai structurat pentru reformele naționale, mai ales în sectorul apărării și securității, potrivit propriilor nevoi și situații specifice.

4. Este necesară promovarea unei noi logici a cooperării, bazată pe un nou tip de management al problemelor regionale, și de asemenea, crearea unui cadru în care țările regiunii să se poată manifesta liber, fără inhibiții, în care **expertiza** lor să-și găsească o cutie de rezonanță mult mai eficientă și în care contributorii extraregionali să-și poată promova idei care nu fac altceva decât să contribuie la racordarea regiunii la Europa.

5. Grupul de Lucru pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre nu are ambiția de a rezolva diferențe de natură politică regională, ci se dorește o platformă care să abordeze teme de interes comun. Relevanța GBSA WG rezidă în forjarea unei viziuni comune a statelor din REMN asupra gestionării mediului de securitate, și prin reflectarea obiectivelor asumate de Grup ca priorități în materie de securitate ale statelor membre.

6. Proiectul MCT propune o viziune îndrăznească și democratică privind forma de organizare

academică în materie de securitate regională, îndemnând la transparență politică, implicare civică și senzitivitate față de diferențele identitare prezente la nivel regional. Asumarea rezultatelor acestui proiect este un deziderat menit să contribuie la întărirea încrederii interstatale și la asigurarea securității cooperative și se dovedește un impuls în direcția asigurării succesului procesului de stabilizare și reformă în REMN.

7. Este remarcabilă emergența unei comunități epistemice regionale care a format deja un "bazin" de informație relevantă pe care o difuzează atât în model interguvernamental cât și transnațional. Efectul scontat constă în armonizarea punctelor de vedere ale experților în ceea ce privește agenda riscurilor și amenințărilor din REMN și acțiunile ce trebuie întreprinse pentru gestionarea acestora. Cunoașterea asociată securității se transnaționalizează accelerat, prin mecanismele de cooperare academică.

8. Foarte relevant, se remarcă receptivitate sporită față de modelele și perspectivele occidentale analizate, deși au fost sesizate o serie de rezerve în funcție de gradul diferit de conectare a statelor participante la structurile euro-atlantice și de poziționarea față de acestea. S-a observat, în anumite cazuri, influența mentalității ex-sovietice și curențe de adaptare, tipice proceselor de tranziție.

9. În Regiunea extinsă a Mării Negre acționează multiple instituții și proiecte, însă, din păcate, acestea se regăsesc de multe ori în incapacitate acțională deplină datorată intereselor divergente ale statelor participante. Recentele evoluții ale mediului de securitate, cuantificate în principal prin accesarea sau interesul de a accede la NATO și Uniunea Europeană, promit să relanseze cel puțin o parte din aceste inițiative. De loc de neglijat este și implicarea Federației Ruse, date fiind moștenirea istorică a influenței cupolei metropolitane peste spațiul postsovietic și relațiile de parteneriat special cu Turcia. Aceste realități fac ca echilibrul și relevanța oricărui demers regional să fie determinate, într-o măsură apreciabilă, de participarea activă a acestor doi actori statali.

Lucrările conferinței anuale a Consorțiului Pfp al Academiiilor de Apărare și Institutelor

pentru Studii de Securitate, desfășurată la Varșovia, în perioada 17-18 iunie 2010, au fost deschise de președintele american al Consiliului Consultativ Superior al Consorțiului, dr. James MacDougall. Acesta a făcut trimitere la analiza și recomandările grupului de experți condus de Madeleine K. Albright, însărcinat cu elaborarea noului Concept Strategic al NATO, conform căruia, Alianța se va concentra, în continuare, asupra parteneriatelor cu țările din regiunea euro-asiatică. În context, au fost apreciate eforturile grupurilor de lucru din cadrul Consorțiului Pfp și rezultatele înregistrate de către acestea, cu sprijinul financiar al "Inițiativei de la Varșovia"⁸.

Referitor la GBSA WG, asistentul adjunct al secretarului de stat american al apărării pentru strategia de parteneriat și operațiuni de stabilizare, dr. James Schear, a afirmat: "*Grupul de lucru privind stabilitatea regională în Regiunea Extinsă a Mării Negre reprezintă un forum important pentru găsirea de soluții regionale la problemele regionale. Activitățile desfășurate de acest grup contribuie la dezvoltarea unei viziuni comune asupra cooperării regionale și necesității dezvoltării acesteia. Foarte importantă este concentrarea acestui grup de lucru asupra aplicațiilor practice ce reunesc diverse națiuni din regiunea Mării Negre*"⁹

Note

¹ Partenerii au programe anuale de parteneriat cu NATO: Planuri Individuale de Acțiune ale Parteneriatului (Individual Partnership Action Plans-IPAPs), Planul Național Anual (Annual Nation Plans- ANP)

² <https://consortium.pims.org/user-manual>.

³ <http://www.pfpconsortium.org/events/mct-iy-project-phase-iy-may-2008-brasov-romania-feb-2010>

⁴ <https://members.pfpconsortium.org/file/03-introduction-aar-sofia-chisinau-ppt>

⁵ <https://members.pfpconsortium.org/groups/rsgbsa-wg-sept-2010-chisinau-moldova>

⁶ <http://www.pfpconsortium.org/news/2010/06/12/pfp-consortium-shares-crisis-management-techniques-with-ukraine>

⁷ Alocuțiunea de deschidere a Secretarului General al NATO, Jaap de Hoop Scheffer, Cea de-a 10-a Conferință Anuală a Consorțiului Pfp al Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate, 17-19 iunie 2008, Bruxelles, Belgia. [*The Consortium helped to foster a spirit of academic freedom that I consider a very precious asset.*]

⁸ Programul Inițiativa de la Varșovia, lansat, la Varșovia, în anul 1994, de către fostul președinte american Bill Clinton, este destinat asigurării de sprijin statelor partenere pentru conversia către standardele și valorile occidentale prin pregătire și participare la exerciții și alte activități comune.

⁹ *Conference Proceedings*, Proceedings of the Twelfth Annual Conference of the Partnership for Peace Consortium "Leveraging Networks to Enhance Defense Education and Build Partner Capacity", Varșovia Polonia, iunie 2010, p. 51.

ABSTRACT

Regional Stability within the Greater Black Sea Area Working Group (RSGBSA WG) of the PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes is fully committed to assess the situation in the Greater Black Sea Area through enhanced international research and scientific cooperation.

This Paper addresses the key roles of the Mobile Contact Teams Project developed under the aegis of the RSGBSA WG. It stresses to what extent the implementation of the said project represents a genuine model of regional cooperation and also the lessons learned to be assumed by the PfP

Keywords: Black Sea, defense, security, education, conference, group

The authors of this article are senior researchers with the Institute for Political Studies of Defense and Military History of Romania. They currently coordinate the administrative and scientific activities of the Regional Stability within the Greater Black Sea Area Working Group (RSGBSA WG) of the PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, in their capacity of members of the RSGBSA WG's Secretariat.

Fața nevăzută a Chinei: paradigme, autori și evoluții instituționale în domeniul cercetării relațiilor internaționale

Dr. Șerban F. Cioculescu

Studierea politicii externe, de securitate și a celei militare a Republicii Populare China este unul dintre subiectele cele mai la modă pe ansamblul studiului relațiilor internaționale din SUA și din spațiul european. În general, autorii occidentali insistă pe creșterea puterii chineze și pe competiția cu SUA pentru hegemonie în sistemul internațional. Se indică cel mai adesea cifre ilustrative pentru nivelul de putere al statului chinez: PIB-ul, producția de bunuri, de servicii, reforma și modernizarea armatei, creșterea demografică, importul de hidrocarburi, proiecția puterii navale către mările și oceanele din jur etc. Din păcate prea rare sunt cazurile când sunt menționate și opinii ale unor experți chinezi în relații internaționale, strategie, economie, și cu adevărat rare sunt citatele din aceștia. Teoriile și doctrinele chinezești în domeniul relațiilor internaționale sunt adesea ignorate inclusiv de autori care scriu frecvent despre China ca super-putere sistemică. A produs senzație publicarea de către reputatul profesor de relații internaționale american Randall Schweller, alături de un doctorand chinez de la Universitatea Ohio, a unui studiu despre viziunea chineză asupra ordinii internaționale, în prestigioasa revistă *International Security*.¹ Rare sunt, în general, programele demarate de marile universități și centre de cercetare din SUA și Europa de Vest privind teoriile aparținând spațiilor culturale non-occidentale. De pildă, Barry Buzan și Amitav Acharya au publicat un volum intitulat *Teorii non-occidentale ale relațiilor internaționale*, axându-se însă pe continentul asiatic și acordând Chinei un loc

esențial.² De asemenea, există și practica jurnalistică tot mai răspândită de a cita, folosind litere europene, aforisme, proverbe legate de stat, putere și securitate specifice „folclorului” geopolitic chinezesc sau aparținând unor oameni politici faimoși, chiar în limba chineză.³

Or, a scrie despre China fără să iei în calcul și punctele de vedere chinezești, fără a cunoaște marile concepte, doctrine și școli de gândire locale, dar și evoluțiile instituționale, nu poate conduce decât la cercetări euro-centrice, prin natura lor simplificatoare.⁴ Cu atât mai mult cu cât China este un stat cu o existență multimilenară, și un puternic nucleu civilizațional pentru zona pe care o ocupă, după cum recunosc numeroși specialiști occidentali și nu numai (Samuel Huntington⁵, Peter Katzenstein⁶, Niall Ferguson⁷, David Kang etc.) De aceea, a cunoaște viziunea chineză asupra relațiilor internaționale nu poate fi socotit nicicum un lux, un detaliu, ci este o necesitate stringentă pentru toți cei interesați să înțeleagă comportamentul Chinei în politica externă, nu doar să îl descrie.

China actuală în formule-cheie

Cuvintele cheie ale noii politici externe chineze sunt concretizate în expresii precum: ascensiune pașnică (*Heping Jueqi*), lumea armonioasă (*Hexie Shijie*), societate armonioasă (*Hexie shehui*) sau marea armonie – *Datong* și *Lizhi*, guvernare etică. Din epoca imperială provine conceptul „*Tianxia*” – *All under heaven/The*

space under the heaven – „spațiul de sub Cer”, universul (de care se leagă imaginea clasică a imperiului chinez, modelul tributar de suveranitate, ideea de ierarhie, de inegalitate cu rol pozitiv). China este deja o mare putere (*Daguo*), după ce în trecut a fost un imperiu (*Diguo*), iar între cele două cuvinte asemănarea este izbitoare! Se știe că fostul lider al Partidului Comunist Chinez (PCC), Deng Xiaoping, l-a rugat pe succesorul său, Jian Zemin să mențină un profil scăzut și să nu caute leadership-ul global, spre a nu provoca o politică de contrabalansare din partea vecinilor Chinei. Discreția și disimularea au devenit cuvintele cheie ale ascensiunii Chinei – *Tao guang yang hui* - „ascunde strălucirea, cultivă obscuritatea” sau „nu te împăuna cu puterea ta, nu căuta ostentativ leadership-ul global”. Alte sfaturi sunt și ele atribuite lui Deng: păstrați-vă calmul și analizați la rece situația (*Jing jing guan cha*), ascundeți capabilitățile (*tao guang yang hui*), să nu cauți să devii lider (*jue bu dang tou*). De asemenea, regula este - *Daguo Shi Guanjian*, însemnând „ca să fii luat în seamă în relațiile internaționale trebuie să fi o mare putere. Un alt loc comun apare mai ales în în discursurile oficiale – *Guojiguanxi Minzhuhua* – democratizarea sistemului internațional, adică... multipolaritate. *Duojihua* este însă termenul utilizat adesea pentru „multipolaritate”. În mod paradoxal, deși regimul politic din RPC nu este democratic ci autoritarist (sistem de partid unic), oficial liderii comuniști de la Beijing își doresc democrație la nivelul sistemului internațional (*guo ji ti xi*)! În plan simbolic, ei asociază unipolaritatea cu lipsa democrației în relațiile internaționale.

La Beijing și în restul Chinei are loc o competiție zilnică între diverse ideologii și doctrine, adesea fiind vorba de legitimarea unor oameni politici ce concurează în cadrul partidului comunist, dar și de interesul academic ca atare. În februarie 2012, a vizitat Washington-ul vice-președintele chinez Xi Jinping, socotit probabilul succesor al lui Jintao la conducerea statului chinez. Dacă acest lucru se va împlini în septembrie 2012, ar fi a cincea generație de lideri politici de la Beijing – Mao, Deng, Jiang Zemin, Hu Jintao și Xi Jinping. De la China anilor '50, dornică să răspândească în lume comunismul și să lovească direct în interesele americane, avem azi o China capita-

listă, mult mai responsabilă și dornică să evite aventuri militare costisitoare și nefolositoare.

Republica Populară Chineză (RPC) a cunoscut în ultimele două decenii o sporire semnificativă a puterii naționale și a prestigiului. Dar expansiunea geopolitică a acesteia nu ar fi putut avea loc în lipsa unui „corpus doctrinar” pe care să se fundamenteze strategiile de securitate, de politică externă, definirea puterii, securității și interesului național. În acest sens, se impune studierea evoluțiilor în domeniul teoriilor pe care se fundamentează acțiunea externă a statului chinez.

Înainte de a ști care îți sunt interesele, ce capital de putere pozezi și ce potențiali adversari există, ca stat trebuie să îți stabilești identitatea strategică. În acest scop, se pune întrebarea dacă există o școală chineză de relații internaționale, dacă și în ce măsură există conexiuni cu paradigmele occidentale (anglo-americane) ale TRI, cum s-au dezvoltat institutele de cercetare, universitățile dar și rolul *think tank*-urilor specializate.⁸

Dacă pentru perioada imperială au rămas descrise concepțiile puterii de stat exprimate în cercurile concentrice dominate de Imperiul de Mijloc, o concepție modernă asupra lumii ca sistem a apărut după Revoluția din 1912 care a instaurat republica. Vechiul sistem tributar bazat pe suzeranitatea asupra triburilor de la granițele imperiale, folosite ca tampon contra altor triburi nomade din afara imperiului, a lăsat loc o vreme concepțiilor comuniste care descriau China ca pe un stat marxist dar deosebit de URSS, cu o matrice identitară specifică.

În anii '80 și mai vizibil în anii '90 ai secolului trecut, elitele politice chineze deja realizau faptul că țara lor trebuie să adopte reforme economice și sociale masive, abandonând sistemul economic marxist, în același timp efectele globalizării se manifestau din plin iar SUA se impunea treptat în competiția cu URSS pentru supremație. Falimentul URSS a servit ca excelentă avertizare pentru leadership-ul de la Beijing că în plan economic Marxismul era falimentar. O nouă generație de politologi chinezi, unii cu studii în afara țării, interacționa cu bătrânii doctrinari marxiști, dar și cu adepții filonului naționalist. În ciuda clivajului generațional evident, s-a putut constata și o tendință spre sinteza ideilor provenind din mai multe școli de gândire teoretică.

Marea problemă care se ridica în calea eforturilor de a construi o teorie chineză a spațiului internațional era de fapt tipul de ontologie pe care urma să se fondeze. Se putea urmări doar o „copiere” a disciplinei Teoriei Relațiilor Internaționale (TRI), prin excelență anglo-americană, după cum sublinia corect Stanley Hoffman încă din 1977⁹, sau se putea dezvolta o teorie chineză bazată pe tradițiile comunistă ori imperială, sau pe un amestec al acestora. În SUA și Vestul Europei, deceniul al optulea a fost cel al dezvoltării neorealismului dar și a neoliberalismului, rezultând ceea ce Robert Keohane numea „neo-neo sinteza”, bifurcarea dintre raționalism și reflectivism. Cercetătorii chinezi, fie cei afiliați universităților, dar și cei aparținând de armată, externe sau serviciile de informații au trebuit să dezvolte baza teoretică plecând de la marile dezbateri din Europa și SUA, mai ales privind durata sistemului unipolar dominat de America. Cu toate acestea, după cum vom arăta, gândirea lor a fost adesea masiv impregnată de concepte clasice moștenite din școala confucianistă și din paradigma imperială.

Dezvoltări instituționale

Profesorul Yaqing Qin a identificat trei mari perioade în dezvoltarea disciplinei RI în China. Prima este între 1954-1964: în anul 1953 a luat ființă Departamentul de Studii Diplomatice al Universității Renmin din Beijing, iar în anii 1963-64 s-a intensificat studiul RI, cu toate că nu se folosea termenul ca atare.

A doua etapă este între 1964-1979. În 1978 începe politica de deschidere practică de PCC iar în cadrul reformelor se încadrează și permisiunea de dezvoltare a științelor sociale.¹⁰ Între 1963 și 1978, cercetătorii chinezi lucrau direct în serviciul PCC și ajutau la dezvoltarea doctrinei marxiste cu specific chinez, dar nu conta pentru ei să se detașeze de obiectul de studiu și să tindă spre neutralitate, ci doar să respecte și să aprofundeze dogmele oficiale. Începând în 1978, odată cu reformele lui Deng Xiaoping, se manifestă o altfel de cunoaștere a relațiilor internaționale și vorbim de a treia etapă.

La mijlocul anilor 60 au apărut departamente de relații internaționale în cadrul universităților

Pekin, Renmin și Fudan (Shanghai).¹¹ Se producea și o specializare, în sensul că Universitatea Populară din Beijing (Renmin) studia mai ales situația mișcărilor comuniste din lume și socialismul științific, cu accent pe URSS, Universitatea din Beijing – Departamentul de Politică Internațională privilegia analiza mișcărilor de eliberare națională din Asia și Africa ori America Latină, pe când Universitatea Fudan era axată pe problemele europene, pe studiul statelor capitaliste din lume și al fenomenului globalizării.¹² Tot în anii '60 au apărut și Institutul de Relații Internaționale și Institutul de Politică Internațională, ambele controlate autoritar de către stat. Li s-a adăugat și Colegiul de Afaceri Externe. Revoluția culturală a pus capăt acestei perioade de progres și deschidere către exterior.

A treia etapă cuprinde perioada 1979-2012. Odată cu începerea reformelor socio-economice majore inițiate de Deng, RPC s-a deschis relațiilor economice cu restul lumii iar studiul științelor sociale a fost treptat acceptat. În 1983, de pildă, s-a permis studiul științelor politice în universități. Anul 1980 adus cu sine crearea Asociației Naționale de Istoria Relațiilor Internaționale, care apoi și-a extins obiectul de activitate și membrii, devenind în 1999 Asociația Națională Chineză de Studii Internaționale (CNAIS). Numeroși profesori și cercetători au devenit membri ai CNAIS, iar acest ONG monitorizează programele de cercetare ale universităților și institutelor academice de profil.¹³ Cu toate acestea, universitățile din Beijing și Shanghai, marile institute create dar chiar și CNAIS nu și-au propus în mod expres să pună bazele unor teorii chinezești ale spațiului internațional. Se preferă „copierea” modelelor străine, în special.

Există și jurnale de profil, precum *Europa și World Economics and Politics*, care favorizează studiul teoriilor inclusiv cu elemente autohtone. Sunt privilegiate domenii de studiu precum: multilateralismul și instituțiile internaționale, societatea internațională și proliferarea actorilor non-statali pe fondul globalizării.

De asemenea, ființează și think tank-uri dedicate politicii externe și de securitate, ori economiei mondiale, cele mai faimoase fiind: Academia Chineză de Științe Sociale (CASS), Institutul Chinez de Relații Internaționale (CIIS), Institutul

Chinez de Relații Internaționale Contemporane (CICIR), Institutul din Shanghai de Studii Internaționale (SIIS), Institutul Chinez de Studii Internaționale și Strategice (CISS). Cele mai multe depind de Ministerul Apărării (CISS) și de Ministerul de Externe (CIIS), Ministerul Securității Naționale (CICIR) ori de Consiliul de Stat (de pildă CASS). În ultima decadă, aceste institute s-au deschis cooperării cu Occidentul dar și cu Rusia, India și alte țări. Ele joacă un rol de formator de idei și modelator de opinie în relațiile cu instituțiile de stat care le patronează. Practicând așa-numita *second-track diplomacy*, institutele respective testează reacțiile altor țări față de politicile și strategiile chineze, oferind informații prețioase decidenților de la vârf.

În 1983, Deng Xiaoping a declarat că RPC nu trebuie să fie un stat izolaționist, separat de restul lumii, și a îndemnat sociologii și politologii să recupereze decalajul față de țările dezvoltate (*bu ke*). Ca un semn al noilor mentalități, toate universitățile chineze au fost obligate să introducă în curricula un curs denumit „Politică mondială, economie mondială și relații internaționale”.¹⁴ Un pas cu adevărat spectaculos și benefic s-a realizat când statul a autorizat traduceri masive de cărți din domeniul RI. Evident, cercetătorii chinezi privilegiază teoriile puse în slujba statului, cele materialiste și raționaliste, cu valențe predictive. Doar recent au apărut și autori inspirați de constructivism, postmodernism și în general de teorii critice. În anii '90 se traducea de pildă *Politics among Nations* de Hans Morgenthau iar în 1992 Kenneth Waltz cu *Teoria politicii Internaționale*. De asemenea, s-au tradus I. Wallerstein, B. Buzan, J. Rosenau și P. Keohane, între mulți alții. Principalele edituri specializate în relații internaționale sunt: *China People's Public Security University Press*, *Zhejiang People Publishing House*, *Peking University Press*, *World Affairs Press* și *Shanghai People's Publishing House*.

Se remarcă actualmente tendința de de-marxizare a studiilor de relații internaționale și de revenire mai degrabă la o viziune de tip confucianist grefată pe adoptarea marilor teorii occidentale, dar și confuzia dintre „studiile regionale” și relațiile internaționale.¹⁵ Cei mai mulți academici chinezi scriu studii dedicate unor probleme

regionale, mai ales în aria politicii externe și a strategiilor de securitate și apărare. De asemenea, există o preocupare majoră pentru studiile de economie mondială, justificată prin existența a multe institute, fundații și think tank-uri cu profil de analiză economică.

Teorii și paradigme chinezești

Teoriile de tip geopolitic ale vechiului imperiu chinez se bazau desigur pe „confucianism” dar și pe imaginea Imperiului de Mijloc ca centru al lumii.¹⁶ De aceea, după cum remarcă profesorul Yaqing Qin, chinezii nu au dezvoltat un concept al „internaționalului”, pentru că lumea lor era una fără limite certe, pur sinocentrică, fără vecini statali considerați egali. Chinezii nu au trecut printr-un experiment de tipul Tratatului de la Westphalia pentru europeni. Ei se refereau la tot ce era sub cer și pe pământ, ca fiind subordonate voinței divine a împăratului lor. Timpul și spațiul erau infinite, un tot unitar, fără distincția între „noi” și „ei”. „Exista doar un ego, un ego solitar fără un ego opus”.¹⁷ Timpul și spațiul erau lineare și infinite, tot universul era al lor, al chinezilor. Dacă aveau de-a face cu alte popoare, o făceau în sistemul tributar existent între anii 221 î.C. și 1800 d. C. Nu exista ideea de suveranitate în sens european, iar împăratul considera că toți locuitorii pământului sunt supușii săi. De aceea, când leghendarul amiral Zheng He a pornit la începutul secolului al-XV-lea suita celor șase sau șapte expediții către Africa de Est, via sudul Indiei și Golful Persic, el urma să îi aducă împăratului Yongle confirmarea că este respectat de supușii săi din acea parte a lumii, nu că a descoperit alte state cu care imperiul chinez să stabilească relații ca de la stat la stat.

Andrew Latham arată că „narațiunea confucianistă-menciană înfățișa un sistem mondial chinez armonios, ierarhic și ordonat. În acest imaginar geopolitic, China era reprezentată ca fiind centrul cultural al universului, așadar i se cuvenea respectul și deferența celorlalte popoare sau entități politice cu care se găsea în contact.”¹⁸ În această lume sinocentrică, China era elementul central în jurul căruia orbitau alte popoare ca niște sateliți, iar împăratul chinez avea un

„mandat al paradisului” (*mandate of heaven*) spre a civiliza barbarii sau a îi asimila.¹⁹

Circa 2000 de ani a durat sistemul tributar denumit *Tianxia*. O situație aparte o aveau barbarii, deoarece prin raportare la ei se definea civilizația chineză. Barbarii de la periferia imperiului erau utili spre a apăra granițele de alți barbari, într-un sistem al cercurilor concentrice având în centru pe împărat ca Fiu al Cerului. Totul era modelat după noțiunea confucianistă de stat, aceasta fiind și ea dezvoltată pe baza conceptului de „familie”. Nu exista desigur un sistem de state ca în Occidentul „westphalic” ci o familie de popoare. În acest fel, chinezii nu aveau concepte pentru noțiunea de RI precum suveranitate și integritate teritorială, și chiar balanța de putere era un instrument folosit într-un cadru profund ierarhic, imperial, ca metodă de a guverna periferiile potențial rebele, prin strategii de tip *divide et impera*. Această viziune desigur că a blocat apariția unei teorii chineze a relațiilor internaționale, cel puțin până în epoca comunistă. Pierderea Războiului Opiumului în secolul al-XIX-lea, umilința „Tratatelor inegale” (cu Occidentul și Rusia) și declinul puterii chineze sub dinastia Qing au dat o lovitură grea acestei viziuni imperiale și confucianiste, chinezii simțindu-se inferiori tehnologic, dacă nu și cultural, statelor europene, SUA și chiar Rusiei. Treptat, spre 1880, au pierdut încrederea în superioritatea sistemului lor cultural și administrativ văzut ca înapoiat. Reforma inițiată de Kang Yuwei și Liang Qichao în 1898, apoi revoluția lui Sun Yat Sen din 1911 au avut rolul de a ajuta China să încerce să recupereze decalajele față de Occident. Atunci a fost abandonată doctrina ce legitima sistemul tributar sino-centric iar noua Chină republicană a trebuit să se adapteze modelului westphalic occidental.

Republicanii conduși de Sun Yat Sen au dezvoltat o doctrină a centralizării puterii, spre a se evita fragmentarea specifică epocii „regatelor combatante” și războaielor interne. Ei au preferat un *framework* strategic mai apropiat de Realpolitik-ul occidental decât de confucianism sau men-cianism. Între 1911 și 1949, se duce o luptă doctrinară între adepții confucianismului și cei ai modernizării de tip occidental, fiecare dintre tabere susținându-și ideile cu argumente extrase din istoria imediată a Chinei. O istorie dezastruoasă în al

Doilea Război Mondial, când țara a fost cucerită, prădată și suspusă exceselor sângeroase de către japonezi. Nici ideile pro-occidentalilor nu au putut salva China de la cucerire și dezastru, pentru că a lipsit baza materială și o organizare militară eficientă, dar nici confucianismul nu au putut găsi o soluție tradiționalistă care să conducă țara pe un drum autohton sigur. În ciuda efervescenței ideilor politice din acei ani, nu a fost posibil să apară teorii chinezești ale spațiului internațional, mai ales că țara nu trecea printr-o perioadă normală, de stabilitate și progres. Comuniștii chinezi au preluat puterea în 1949, după războiul civil, și deși aveau ca *background* idei occidentale – marxismul însuși fiind astfel – foarte curând au dezvoltat idei radical antioccidentale.

Epoca lui Mao Zedong s-a caracterizat prin dogmatism și supremația doctrinei comuniste de tip marxist-leninist, fiind cunoscută teoria doctrinarului marxist Lin Biao privind cele trei lumi (capitalistă, comunistă sovietică respectiv comunist chinezească).

Dacă în viitor se va dezvolta o teorie chineză a spațiului internațional, ea va fi probabil un hibrid între confucianismul local, paradigmele occidentale grupate în jurul Realismului și anumite influențe marxiste. Momentan, conceptele dominante sunt cele de „creștere pașnică” și *Datong/Da-yitong* (marea armonie sau unitatea atotcuprinzătoare), însă există și adepții mai radicali ai unei ordini neo-imperiale, aceștia revalorificând doctrina *Tianxia*. Experții chinezi în psihologie au observat adesea că atitudinea chinezilor e una introvertită, dând senzația că tot universul se poate reduce la ceea ce există în interiorul minții observatorului, de aceea diferența între *in* și *out* este greu de observat. *Datong* sugerează că tot universul este ordonat așa cum trebuie iar *Tianxia* că totul se supune unui nucleu primordial și dominant, nucleu de putere care garantează armonia întregului. De asemenea, ideea de pasivitate reflexivă, de așteptare (*wu wei*)²⁰, de pace interioară și non-agresivitate în exterior provine și din filosofia veche „taoistă”.

Chinezii impregnați de filosofia confucianistă vor căuta să distingă și în ordinea politică relațiile tipice: tată-fiu, împărat-ministru, frate mare-frate mezin, soț-soție, prieten-prieten. Evident, simbolistica *Tianxia* se potrivește primelor patru tipuri,

nu și ultimului, bazat pe egalitate. Mai există în confucianism și cele patru legături sociale: proprietate, corectitudine, onestitate, simțul rușinii.²¹ Viața socială ideală este cea guvernată de codul etic și de moralitate – *Lizhi*, adică bazată pe legăturile sociale, dar și pe supremația nucleului (tatăl, fratele mai mare, împăratul, soțul). Prin urmare, în relațiile internaționale, o stare de Datong, care respectă codul Lizhi presupune supremația sistemului Tianxia! Dar tot *Datong* poate fi interpretat ca societatea globală bazată pe bunăstare colectivă și bunuri colective.²²

A cunoaște exact principalele concepte din relațiile internaționale utilizate în China și semnificațiile date în contexte specifice este extrem de important pentru a determina dacă RPC este o putere pro-statu quo sau una revizionistă. Teoreticienii chinezi, mai ales cei puși în slujba statului, își pun întrebarea „cine este China, ce vrea, ce rol își poate asuma”?

Doctrinei *Heping Jueqi*, adică „ascensiunea pașnică” îi poate fi contrapusă doctrina *Tianxia*, aceea a ordinii imperiale bazate pe ierarhie.

După cum ne amintește universitarul britanic William Callahan, „în aprilie 2005, un proeminent filosof din cadrul Academiei Chineze de Științe Sociale, Zhao Tingyang, a publicat studiul *Tianxia tixi: Shijie zhidu zhaxue daolun* („Sistemul Tianxia: o filozofie pentru organizarea mondială”) și a descris un model chinez de ordine mondială cu valabilitate universală.” Modelul a dobândit faimă, cartea a devenit best-seller și unii strategii chinezi au început să cultive acest algoritm teoretic de guvernare mondială.²³

Zhao consideră că marea problemă pentru lumea viitorului va fi cea a „prăbușirii” și haosului.²⁴ Deoarece statele occidentale vor fi în declin iar instrumentele de putere și securitate ale sistemului westphalic vor fi considerate „vinovate” de haos, doar conceptul *Tianxia* ar putea fi soluția. Prin opoziție, China trebuie să se prezinte ca fiind pașnică, generoasă și tolerantă față de diversitate, astfel încât alte state să nu regretă ordinea westphalică, așadar occidentală. Istoria dominată de Occident a fost una a războaielor și competiției globale, violentă. *Tianxia* va aduce cu sine ordine, ierarhie și guvernare de tip elitist, așadar nu democratică sau liberă în înțeles occidental dar pașnică și ierarhică în mod organic. Autorul laudă

sistemul respectiv dar fără a explica cum se va face tranziția de la actualul sistem către acesta. Evident, Tianxia aduce mai degrabă a sistem imperial dar fără „egoismul” agresiv al imperiilor, sugerând consimțământul celor guvernați.²⁵

Tot Zhao a oferit și un „ghid” teoretic pentru înțelegerea conceptului Tianxia, arătând că istoria chineză nu e o ilustrare exactă a confucianismului, dar că merită o tentativă de a reînvia vechiul concept.²⁶ Criticii acestei doctrine spun că, în ciuda aparentei „generozități” clamate – *Tianxia* ar oferi bunăstare și dreptate tuturor popoarelor – în realitate aspirația este către o ordine hegemonică, nu către una benign-posthegemonică.²⁷

Este evident că tot mai mulți experți chinezi în RI vor căuta să limiteze hegemonia intelectuală a SUA în domeniul RI. Pe lângă adepții ideilor confucianiste precum *Datong* și *Lizhi* există și teoreticieni mai apropiați de doctrina neorealism occidentală. De pildă, Liu Mingfu, profesor la Universitatea Națională de Apărare din Beijing, consideră că elementul central al puterii chineze este mai ales forța militară, deoarece doar prin descurajare RPC își poate apăra eficient interesele economice și strategice. Dovedind o afinitate certă cu „Realismul ofensiv” al lui John Mearsheimer, el îndeamnă decidenții să dezvolte puterea militară și să depășească SUA, obținând hegemonia în sistem. Scopul este unul defensiv – să evite o agresiune din partea SUA – dar mijloacele sunt de tip *hard power* și presupun paritate strategică între RPC și SUA. William Callahan consideră că este vorba de o interpretare a RI în cheia jocului de sumă nulă. Într-adevăr, Mingfu nu pare să realizeze că înarmarea RPC și căutarea parității cu SUA va genera un mecanism de dilemă a securității. Un citat elocvent ne indică viziunea competiției totale dintre hegemon și *challenger*: „Dacă în secolul al XXI-lea China nu va putea fi puterea mondială numărul unu, atunci în mod inevitabil va deveni ceva nesemnificativ și lăsat deoparte”.²⁸

Faptul că relativ puțini analiști chinezi identifică riscurile asociate unui comportament asertiv, generator de „dilema securității”, trebuie să ne îngrijoreze. De pildă, profesorii Ye Zicheng și Feng Yin afirmă că „Dacă RPC se uită doar la acțiunile forțelor anti-chineze din SUA și văd fiecare

mişcare a Americii ca fiind dușmănoasă, adoptând prin urmare metode de retaliere exactă, atunci probabilitatea ca RPC și SUA să se transforme reciproc în dușmani crește dramatic.”²⁹ Iar sinologul american Alastair Iain Johnson, preluând argumente ale analiștilor occidentali dar și chinezi, consideră că RPC ar putea redeveni mai revizionistă decât este acum, pe fondul unor tensiuni interne (separatismul etnic, conflicte politice între facțiuni) sau ca urmare a dilemei de securitate (spirală escalatorie) cu SUA. În plus, și puterile conservatoare pot recurge la război ca să își apere ceea ce percep a fi interesele naționale vitale.³⁰

Alți analiști chinezi ar dori ca RPC să nu provoace „frontal” SUA, deoarece riscă un conflict devastator sau riscă să își asume prea rapid sarcini de țin de nucleul sistemului mondial, înainte de a fi pregătită. De aceea trebuie să se aibă grijă ca declinul american să nu fie prea rapid și să găsească RPC nepregătită! China trebuie să își sporească puterea în domenii care nu sunt vitale pentru SUA, spre a realiza o acomodare cu acestea.³¹

Dar oare cum definesc chinezii puterea, baza interesului național al țării lor? Sun Tzi identificase cei cinci factori esențiali: solidaritatea națională (*dao*), meteorologia (*tian*), geografia (*di*), conducerea militară (*jiang*) și eficiența birocrăției statale și a logisticii (*fa*).³² Ulterior, adepții acestuia, dar și cei ai liderului comunist Mao, victorios în dublul război de gherilă contra naționaliștilor și a japonezilor, au pus accentul pe ideea că „cel inferior îl poate învinge pe cel superior” (*yiruo shengqiang*) prin dârzenie, sacrificiu, încăpățănare. Modelul istoric cu valențe mitice este „Bătălia de pe fluviul Fei”, din anul 383, când mica armată din Jinul de Est, compusă din etnici Han, a învins miraculos armata mult mai numeroasă a Vechiului Qin, compusă mai ales din etnici Di, utilizând ambuscadele și zvonurile false ca elemente de demoralizare, dar și o mai bună organizare strategică. În acest fel, a împiedicat unirea forțată a Chinei de Nord cu China de Sud.

Semnălam că cercetători chinezi precum Hu Angang, Men Honghua dar și Wang Sonfen, coordonați de Academia Chineză de Științe Sociale (ACSS) sau de Universitatea Tsinghua din Beijing, utilizează modele matematice de

agregare a puterii naționale folosind criterii precum resursele economice, resursele naturale, capitalurile, cunoștințele și tehnologiile, capacitățile guvernamentale, forța militară și resursele internaționale. Reprezentantul Academiei de Studii Militare (ASM), Huang Shuofeng, a introdus în ecuațiile sale diferențiale indici de elasticitate a puterii materiale dar și a puterii *soft*.³³

Revenind în prezent, s-a remarcat și faptul că PLA („Armata chineză de eliberare” – denumirea oficială a armatei) este o forță concepută mai ales spre a asigura ordinea internă, a preveni rebeliunile și secesiunea teritorială. De aceea, „doctrinal și logistic, PLA nu este înclinată către operații ofensive”, către proiectarea forței în afara granițelor naționale.³⁴ În acest sens, teoriile chinezești asemănătoare „realismului defensiv” anglo-american par a fi avantajate pe termen lung față de cele de gen „realism ofensiv”. Lipsa unei puteri navale echivalente cu a SUA și distanțele mari ce ar trebui parcurse de PLA în caz de operații militare în Pakistan, Burma, Bangladesh etc. ar ridica mari probleme logistice și i-ar reduce mult eficacitatea. PLA se va baza pe strategii asimetrice, pe capacitatea de a rezista fără a fi înfrântă, chiar fără să câștige în mod necesar vreo mare bătălie decisivă. Analistul militar Li Jijun atrage atenția și asupra riscului ca SUA să atragă China către piste false, provocându-i „distragerea strategică”, la fel cum Ronald Reagan a convins URSS, în anii 80, să se declanșeze o cursă a înarmărilor cu efecte ruinătoare pe termen mediu, prin inițiativa Războiul Stelelor.³⁵ Majoritatea strategilor chinezi, ca și omologii lor americani, consideră că RPC poate înfrânge SUA pe termen lung prin acțiuni asimetrice, atacând sistemele informatice, paralizând formidabila mașină americană de război, dar evitând să o înfrunte direct pe câmpul clasic de luptă.

Oficial se insistă acum pe caracterul inerent pașnic al puterii RPC, arătându-se că RPC e probabil unica superputere din istoria relațiilor internaționale cu intenții integral pașnice și defensive, complet non-expansioniste teritorial! Așadar o putere pro-status quo, în terminologia occidentală a relațiilor internaționale. Se insistă pe rolul de stavilă al Marelui Zid, pe dominația doar culturală nu și politică asupra Vietnamului și Coreei în secolele precedente, și se arată că aceste state

singure au ales modelul cultural chinez, fără a fi forțate de cineva.³⁶ De asemenea, se sugerează că superioritatea civilizațională a Chinei este cea care a dus la pacificarea regiunii ca atare. Agresorii din secolul al XIX-lea au fost occidentalii (europeni și americani) dar și japonezii, așadar niște barbari sau semi-barbari în concepția chineză clasică. China trebuie să redevină o mare putere, arătând că secolul al-XIX-lea a fost doar un accident. Iar puterea militară trebuie să o acompanieze logic pe cea economică, totul pe un fundament de moralitate și armonie, care – se subînțelege – lipsește puterilor occidentale și nu numai.

Din fericire, în ultima vreme se constată un interes sporit al unor academici chinezi pentru studierea mecanismului de dilema securității. Astfel, Shiping Tang, profesor la *School of International Relations and Public Affairs SIRPA*, Universitatea Fudan, Shanghai își propune într-un studiu publicat de revista *Security Studies* în 2009 să explice confuziile și erorile făcute de autorii consacrați ai acestui mecanism securitar.³⁷ Dovedind o cunoaștere aprofundată a neoreliștilor occidentali (mai ales americani - John Herz, Rober Jervis, Charles Glaser, Dale Copeland, Ken Booth, Nicholas Wheeler etc.) el oferă o perspectivă aprofundată. Pleacă de la definiția clasică a lui John Herz care sugera că mai multă putere poate însemna mai puțină securitate între actori defensivi dar nesiguri fiecare de intențiile celuilalt, astfel că falsele percepții pot genera conflicte între state care nu ar avea motive să ajungă la război.³⁸ Tang ajunge la concluzia că dilema securității nu se manifestă decât între state cu intenții pur defensive, așadar e un proces „condițional, nu absolut”.³⁹ Dacă în diada conflictuală unul din state e expansionist iar celălalt defensiv nu mai putem vorbi de dilema securității. El face distincția între dilema securității și „spirală provocată de intenții maligne”.⁴⁰ Tang diferențiază clar dilema securității (teoria) și spirala ostilității (modelul) afirmând că nu trebuie confundată dilema securității cu „tentativele de a acomoda spirala”.⁴¹ Astfel, „dinamicile dilemei securității nu sunt doar potențial distructive (adică împingând la război) ci și auto-distructive”. Tang insistă pe mecanismul prin care intențiile benigne asociate unei stări de dilemă a securității latente (stare normală într-un mediu de securitate

„anarhic”, adică lipsit de un guvern supranational) se transformă în intenții maligne. Trebuie văzut, afirmă el, în ce fel frica potențează mecanismul dilemei securității și, de asemenea, influența tipului de regim politic asupra dilemei securității. Lecția esențială deductibilă din aceste constatări în cazul Chinei este că trebuie să așeze un comportament defensiv, neprovocator, previzibil.

În orice caz, anii '80-'90 ai secolului trecut au adus în mediul intelectual din RPC o puternică influență realistă. Chinezii erau obsedați de umilințele cauzate de cucerirea țării lor de către occidentali în secolul al XIX-lea, de pierdea suveranității și desprinderea de patrie a unor teritorii precum Macao și Taiwan. În plus, (Neo)realismul era dominant în SUA iar studenții chinezi aflați la studii acolo aduceau acasă acest model de interpretare a lumii. Statul era văzut ca actor unitar și suveran, iar între popor, armată și lideri se postula o unitate de acțiune în stilul clausewitzian cel mai pur. Dominația SUA în sistem punea și problema limitării inerente a puterii chineze și relativiza problemele de suveranitate, atât de importante pentru chinezi.⁴² Dar penetrarea curenților occidentale nu a fost fără obstacole. Ca reacție la puterea de influență a acestor școli străine spațiului cultural chinez (mai ales neorealistă și neoliberală), Partidul Comunist Chinez a recurs la trei campanii anti-occidentale: „contra poluării spirituale” (1982), „contra libertății burgheze” (1986) și „contra penetrării pașnice” (1989). Dar această strategie nu a putut decât să încetinească exportul modelelor vestice, care a luat amploare mai ales după anul 2000.

Ceea ce este acum evident mai ales pentru experții chinezi în RI este că RP China acumulează capital de putere într-un ritm senzațional și că se pregătește mental deocamdată pentru o lume „post-americană”. Desigur, RPC preferă să adopte o strategie de tip *soft balancing* în locul uneia clasice de balansare, deoarece nu dorește să provoace inutil hegemonul, câtă vreme acesta are un avans atât de mare în plan militar-tehologic. În plus, RPC nu a identificat încă necesitatea unor alianțe militare constrângătoare, cum ar fi cea cu Rusia sau cu state precum Iran, Siria etc. Trebuie menționat că cel mai mare strateg militar chinez din toate timpurile, Sun Tzu, repeta

adesea că într-o confruntare victoria trebuie obținută pe cât posibil fără a recurge la forță, prin diverse strategii și tactici care afectează voința de a rezista a adversarului. Era vorba mai ales de colectarea de informații vitale despre inamic, ca garanție a victoriei finale – *zhiji zhibi, baizhan budai*.

Viziunea chineză de tip liberal poate pleca de la conceptul de „lume armonioasă” (*hexie shijie*), o extensie a celui folosit de Hu Jintao în politica internă – „societatea armonioasă”. Din păcate, *hexie shijie* tinde să fie mai degrabă un slogan, neexistând indicii clare despre cum ar dori chinezii să fie această lume și mai ales cum să se realizeze concret.

Există și experți chinezi adepți ai democratizării RPC în stil occidental, precum Yu Keping, ei considerând că schimbarea benefică în plan intern va genera și un comportament pașnic în exterior.

O altă mare „bifurcație” specifică gândirii politice chineze este cea dintre „civilizație” și „barbari” (*Huayi zhi bian*). Practic toată gândirea politică chineză veche a fost marcată profund de această dihotomie, care tinde să reapară și acum în unele discursuri politice și strategice. Mongolii, uiguri, carachitai, hunii au fost în trecut barbarii cei mai cunoscuți și mai temuți pentru Imperiul de Mijloc. La fel și manciurienii, în general, fondatorii ultimei dinastii care a condus China – Qing (1644-1911). Un „imperiu fără vecini” deoarece aceste triburi nu erau considerate ca atare, fiind nomade, iar chinezii neavând concepte pentru alteritatea în relațiile dintre state. Încă din Antichitate, împărații chinezi au dispus construirea Marelui Zid spre a opri invaziile hunilor și ulterior ale populațiilor mongole. Chiar și cucerirea manciuriană a Chinei de la mijlocul secolului al-XVII-lea a fost văzută de mulți chinezi etnici Han ca fiind triumful unor barbari asupra civilizației.⁴³

După cum arată magistral David Kang, imaginarul chinezesc asociat relațiilor cu alteritatea cunoaște o bifurcație: pe de-o parte exista ordinea stabilă și pașnică a relațiilor cu statele sinizate (Coreea, Vietnam, parțial Japonia), pe de altă parte, relațiile mai mereu turbulente, marcate de frică și neîncredere cu barbarii nomazi de la granițe. Kang observă că în general relațiile cu statele ce acceptaseră civilizația sinică și modelul

ierarhic confucianist au fost pașnice și constructive, aceste state acceptând de bună voie supremația culturală și implicit politică a Imperiului de Mijloc.⁴⁴ În relațiile cu nomazii, din contră, predomină un tipar conflictual, denumit *parabellum* de către Alastair Johnston. Este un model apropiat de matricea „realistă” specifică școlii occidentale a relațiilor internaționale.⁴⁵ Ca să folosim faimosul model constructivist propus de Alexander Wendt, prima configurația – relațiile cu statele sinizate cultural – se încadra într-un tipar de cultură a anarhiei kantiană (mergând spre ceea ce azi numim o „comunitate de securitate”), în timp ce relațiile cu nomazii (barbarii) oscilau între modelul „hobbesian” (dorința Imperiului de a distruge barbarii cei mai agresivi) și modelul „lockean” (rivalitate controlată și acomodare a intereselor bazată pe lipsa dorinței de distrugere reciprocă).⁴⁶ Dintre statele vecine, doar Japonia a încercat să atenteze la sistemul confucianist imperial creat de chinezi: în 1592, liderul militar Hideyoshi a condus o mare armată spre a cucerii Coreea dar a fost finalmente respins prin intervenția Chinei. Hegemonul și-a apărât sistemul cu succes și abia la finalul secolului al-XIX-lea, Japonia a îndrăznit să conteste prin forță status quo-ul, profitând de slăbiciunea imperiului chinez muribund.

De precizat că teoria lui Kang este contestată de Callahan, aceste afirmând că în realitate în primul secol al dinastiei Qing (manciuriană) imperiul chinez s-a angajat agresiv în expansiunea către Vest, purtând războaie pentru granițele de nord-vest nu doar cu Imperiul țarist ci și cu mongolii ce constituiau statul Zunghar, până după 1770!⁴⁷ Rezultatul a fost anihilarea Zunghar-ului și o unificare prin cucerire a spațiului respectiv, așadar o Tianxia ce nu respectă ideea de pace și armonie ci doar de supunere față de China: *Tianxia Yitong*.⁴⁸

Influența istoriei asupra filosofiei politice – resurecția confucianismului

Relațiile Chinei cu nomazii stepelor și cu alte imperii îndepărtate se bazuau integral pe vasalitate și sistem tributar, deoarece împăratul nu putea

avea egal în univers. Cucerirea de către mongoli a Chinei în prima parte a secolului al-XIII-lea a produs o decădere civilizațională gravă după alun-garea Dinastiei Chin și marile distrugerii consem-nate, urmată de consolidarea statalității odată cu alungarea mongolilor în 1368 și fondarea dinastiei Ming. Trebuie spus că dinastia Tang (618-907) a revoluționat modelul de guvernare a statului, înlocuind metoda de selectare a funcționarilor publici dintre fiii demnitarilor și potențailor cu metoda selectării riguroase și corecte prin exa-mene foarte dificile. Între secolul al zecelea și al cincisprezecelea, China s-a dezvoltat politic, economic și militar la un nivel clar superior celui specific arabilor din Orientul Mijlociu și Africa, spre a nu mai vorbi de înapoiața Europă.

Împăratul Yongle, din dinastia Ming (1403-1424), și-a propus să extindă universul geopolitic al imperiului către Vest, folosind calea maritimă. Oficial se insistă pe caracterul pașnic al expedi-țiilor navale ale amiralului chinez Zheng He în prima parte a secolului al-XV-lea în Asia și Africa, călătorii „ale păcii și prieteniei”, nicidecum ale cuceririi de colonii. El a fost trimis să mărească numărul de vasali ai împăratului cu toate că scopul oficial era legat de căutarea predecesorului împăratului Yongle, dispărut, se spune, în acele locuri (zona Golfului Oman, a Mării Roșii) „în chip misterios, cu tot cu sigiliul imperial”.⁴⁹ Totul părea să garanteze expansiunea geopolitică, eco-nomică și culturală a Chinei către Vest, mai ales că elementele culturii materiale (vapoare, clădiri, ceasuri, infrastructuri) erau mult mai dezvoltate în China decât în Europa Vestică. Cu toate ace-s-tea, din motive de politică internă, China și-a refuzat această oportunitate.

După 1424, noii împărați au interzis nu doar aceste expediții navale ci și construirea de vapo-are pentru curse lungi sau utilizarea lor. Astfel, China s-a reorientat spre interior, pierzând con-tactul cu lumea exterioară, decuplându-se de avan-sul tehnologic pe care Occidentul a început să îl ia odată cu marile descoperiri geografice ale navi-gatorilor spanioli și portughezi.

Obsesia chinezilor pentru alteritatea inferioară și periculoasă din vecinătățile nord-vestice se explică desigur în principal prin marile distrugerii cauzate de nomazii stepelor. În plus, civilizația chineză fiind considerată net superioară tuturor

celor existente în lume pe atunci exista și un dispreț ontologic profund pentru tot ceea ce repre-zentau acești barbari. Semalăm că și în zilele noas-tre, există unii autori chinezi de scrieri politice care folosesc implicit grila „noi vs. barbarii” pentru a descrie relațiile nu doar cu vecinii asiatici ci chiar și cu Vestul ca atare! În aceste condiții, „civilizația!” devine sinonimă cu „sinosfera!”⁵⁰

Politologul american Alastair Iain Johnson într-un studiu fundamental despre cultura stra-tegică chineză a identificat două paradugme fun-damentale asupra viziunii chineze a inamicului și conflictului: „confuciană” și „parabellum”. Sim-țindu-se amenințată de barbari, China imperială a preferat strategia *parabellum*, încercând să îi elimine fizic pe aceștia, profilactic, prin forță.⁵¹ De fapt, chinezii tratau diferit relațiile cu vecinii „sinizați” (vietnamezi, coreeni etc.) și altfel pe cele cu „barbarii” nomazi.⁵² Tendința de a recurge la Realpolitik, la violență, nu este desigur doar inspirată de școala realistă din Vest. A existat și un filosof chinez, numit Xunzi, care insista pe aspectul conflictual și periculos al lumii. El a lansat practic tradiția *parabellum* de care vorbea Johnson!⁵³ Confucianismul se baza pe sistemul tributului și pe ierarhia formală între națiuni iar China ocupa prima poziție, necontestată, în ierar-hia bazată pe putere și prestigiu, urmată de statele sinizate (conta așadar criteriul similitudinii cul-turale). Un asemenea sistem era pașnic prin defi-niție deoarece statele respective recunoșteau hegemonia Chinei, iar aceasta guverna sistemul mai mult prin legitimitate și consimțământ decât prin coerciție.⁵⁴ Regii statelor subordonate Impe-riului de Mijloc primeau investitura de la împărat și dreptul de a trimite ambasade la curtea impe-rială. Coreea era prima în ierarhie (statul cel mai sinizat din ierarhie), urmată de Vietnam, apoi de Japonia.

Una dintre marile probleme ideologice ale regimului politic de la Beijing constă în faptul că doctrina comunistă oficială trebuie permanent acomodată atât cu ideile confucianiste tradițio-nale, puternic înrădăcinate în mentalul colectiv, cât și cu naționalismul tot mai fervent al tinere-tului chinez. Există un confucianism „de stat”, asimilat doctrinei oficiale, și unul popular, trans-mis pe cale privată, în familiile chineze. Tensi-u-ne dintre confucianism și doctrina comunistă s-a

evidențiat în anul 2011 când autoritățile au instalat o statuie a lui Confucius în Piața Tien an Men (în luna ianuarie) pentru ca după aceea să o înlăture, în aprilie. Statuia se afla foarte aproape de Mausoleul lui Mao! De fapt, statuia a fost mutată într-o locație mai discretă, la cererea unor lideri politici mai conservatori. În epoca sa de glorie, liderul PCC, Mao Zedun, condamnase confucianismul ca fiind o reminiscență medievală, un simbol al înapoierii Chinei față de Occident. Mao se temea că ideile respective ar putea fi utilizate de naționaliști spre a discredita marxism-leninismul. Nu trebuie uitat faptul că filosoful afirmase că „în fața unei nedreptăți sau a unei greșeli, este de datoria fiului să se opună tatălui și de datoria servitorului să se opună stăpânului său”.⁵⁵ Iar „Revoluția culturală” și „Marele salt înainte” au generat și numeroase abuzuri și chiar crime, după cum se știe.

Cu toate acestea, învățăturile marelui filosof antic au fost transmise în secret sau pe căi semi-legale până în epoca reformelor lui Mao Zedong, după care a renăscut cultul pentru confucianism. În ultimii ani, chiar PCC a încurajat propagarea ideilor confucianiste, mai ales ordinea, respectul pentru cei bătrâni sau cei superiori ierarhic, comportamentul moral și armonia socială. Idei precum *Datong* și *Lizhi* izvorăsc direct din învățăturile filosofului chinez. Mai mult chiar, campania Chinei de a utiliza *soft power* în cadrul diplomației culturale se bazează și pe dezvoltarea rețelei de Institute Confucius în lume. În acest fel, limba și cultura chineză sunt oferite și altor popoare.⁵⁶

Există chiar și un ONG numit *Asociația Reuniunii Internaționale a Descendenților lui Confucius* iar adepții săi duc adevărate „bătălii” (polemici) în unele jurnale și mai ales pe internet cu adepții maoismului inflexibil. Profesorul Guo Qijia de la Universitatea Normală din Beijing, implicat în gestionarea rețelei de Institute Confucius, se arată încrezător că valorile confucianiste ar putea ajuta China să evite unele probleme ce țin de criza morală inerentă combinației dintre un regim politic autoritar și o economie de piață destul de liberă.⁵⁷ Se invocă și ideile adeptului lui Confucius, Mencius – armonie, ierarhie, pace, unitatea între om și natură (*tian ren he yi*).

Civilizația chineză, după cum s-a observat, nu a fost una expansionistă, mesianică, precum

cea vest-europeană. Chinezii nu au impus cu forța vecinilor propriul model cultural, de aceea vecinii mai mici au preluat și au adaptat în felul lor elementele civilizației sinice.⁵⁸ Coreenii și vietnamezii au adoptat modelul cultural chinez, filtrat prin confucianism, și în mai mică măsură Japonia, adepta unei culturi autohtone impregnate de un etos războinic și permanent mefientă față de tot ceea ce venea dinspre China în plan politic și militar, în ciuda admirației istorice față de civilizația chineză.⁵⁹ Un rezultat observabil în relațiile dintre China și statele parțial sinizate cultural a fost starea de pace pe termen lung, relativa armonie în relațiile reciproce, în timp ce relațiile cu statele mai puțin sinizate precum Japonia sau cu populațiile musulmane din Vest, cu mongolii de la granița nordică, au fost adesea conflictuale.⁶⁰ Primilor li se aplica de fapt modelul *Tianxia* și *Datong* (grila confucianistă), celorlalți un model mai apropiat de *parabellum*, adică de realismul occidental. *Tianxia* s-ar putea realiza pe baza superiorității culturale a Chinei, prin acceptarea voluntară de către micii vecini din Sud și Est a modelului chinez politic. Totuși RPC ezită acum să își sume o parte masivă din responsabilitățile aferente sistemului internațional, cazul tipic fiind respingerea proiectului G2 propus de Zbigniew Brzezinski. Fie deoarece nu dorește să ajute la menținerea „ordinii americane”, fie pentru că se teme că va avea de suferit la nivel de putere și prestigiu, Beijingul nu pare dispus să își asume masiv responsabilități globale. Astfel că strategia americană de *engagement* ar putea să nu dea rezultatele scontate din cauza dificultății de a înțelege ceea ce gândesc chinezii cu adevărat. Desigur, trebuie să ne așteptăm ca teoreticienii chinezi să dezvolte paradigme care să includă acest *engagement*, raportat la clasică strategie de Război Rece – *containment*.

După anul 2000 s-a dezvoltat și curentul constructivist, odată cu traducerea operei lui Alexander Wendt (*Teoria socială a politicii internaționale*) și Amitav Acharya (*Construirea unei comunități de securitate*). Adepții acestuia urmăresc socializarea actorilor statali în sistemul de state prin norme cu valoare universală precum cele axate pe drepturile omului. Profesorul Wang Jisi a publicat în 1995, ca editor, volumul colectiv *Civilizație și politică internațională*.

Concluzii: teorii ale internaționalului cu „iz” chinezesc

Ca să înțelegem matricea mentală chinezască referitoare la relațiile internaționale trebuie să revenim la „bifurcația” cognitivă propusă de David Kang: statele sinizate respectiv barbarii neintegrați sistemului creat și condus de China imperială.

„În contrast cu Europa, unde statele s-au dezvoltat în contextul amenințărilor continue la adresa existenței lor, în Asia de Est statele s-au dezvoltat în parte spre a își asigura supraviețuirea continuă în relația cu China. Toate statele folosesc forța dacă vor considera că este necesară în contracararea amenințărilor, iar Asia de Est nu era diferită față de Europa din acest punct de vedere. Ceea ce era diferit era sursa amenințărilor. În timp ce în Europa pe măsură ce statele deveneau mai puternice ele luptau mai des unele cu altele, în Asia de Est cu cât deveneau mai puternice cu atât relațiile lor erau mai stabile. Statele cele mai centralizate și durabile au forjat cele mai stabile relații între ele, iar violența și instabilitatea aveau tendința să apară în relațiile dintre state și actori non-statali.”⁶¹

În plus, spune Kang, statele est-asiatice au apărut cu câteva secole înainte de cele europene, așadar ființează de mai multă vreme. Dacă între statele sinizate domnea o pace pe care o putem numi precum Alexander Wendt „kantiană”⁶² în termeni strict comportamentali și utilizând repere culturale europene (cu unele rezerve, deoarece era totuși o ordine imperială), în schimb între China și nomazii relațiile au fost adesea conflictuale. Nomazii aveau cu totul altă înțelegere asupra lumii, alte valori și scopuri colective, așadar nu ar fi putut face parte nicicum din „ordinea chinezască” a lumii. Dacă am compara acest model cu cel al teoriei relațiilor internaționale specifică lumii occidentale, am spune că relațiile Chinei cu statele sinizate cultural respectau o matrice de tip „anarhie matură” și hegemonie benignă, iar cele cu barbarii una realistă. Kang are probabil dreptate când afirmă că dacă înțelegem de ce aceste două seturi de relații erau atât de diferite, putem înțelege pe ce s-ar putea baza o viitoare teorie chineză a relațiilor internaționale!⁶³

O altă provocare majoră pentru strategii chinezi dar și pentru teoreticienii relațiilor internaționale este problema foarte numeroasei diaspore chineze aflată în Asia, Europa, America, Africa. Spre deosebire de chinezii din țară, aceștia scapă controlului exercitat de Beijing. Însă ei au influență politică și economică asupra celor rămași acasă. China le va apăra probabil tot mai activ drepturile culturale și va efectua presiuni de intensități variabile asupra statelor unde ei trăiesc. Există riscul ca valul de liberalism democratic ce a animat o parte a opiniei publice din China după episodul Tian an Men să fie periclitat de un val de naționalism, pe fondul democratizării treptate a regimului și a accesului maselor la spațiul public. Celebra carte „China poate să spună nu” scrisă de foști dizidenți sugerează creșterea în intensitate a naționalismului și riscul de destabilizare a statului și a politicii sale externe.⁶⁴

În concluzie, teoriile relațiilor internaționale în China vor fi probabil dominate de competiția între „școala confucianistă” (cu cele două tendințe: autoritaristă și liberală) și „școala parabelum” (un fel de „neorealism” autohton), prima insistând pe ideea de armonie și pace, a doua pe conflictul inescapabil dar care trebuie gestionat rațional, spre beneficiul țării. Ambele curente ar putea să se subsumeze la nivel macro conceptului de armonie globală – *Da-Yitong*. China dorește să dezvolte *soft power* dar simte că nu are acum puterea de a impune modelul cultural în lume. Ea speră că în timp, popoarele ce devin dependente de economia sa să adopte și modele culturale sinice. Nu este deloc sigur că va reuși. Ideea de bază ar fi că dacă SUA vor declanșa un *containment* anti-chinez substanțial, grație unei alianțe cu Japonia, Coreea de Sud, India, Filipine, Australia, atunci China va intra și ea poate în logica *hard power* adoptând strategii de balansare directă a SUA. Dar în mod normal, va prefera strategiile asimetrice care permit „celui slab să învingă pe cel puternic”, o idee solid ancorată în mentalul colectiv chinez. În acest fel, China va evita războiul direct, devastator și inutil cu „barbarii” și va aștepta să vină momente mai favorabile, dezvoltând relații strânse cu UE și Rusia ca metodă de *soft-balancing* față de Washington.

Note

¹ Randall L. Schweller, Xiaoyu Pu, „After Unipolarity. China's Visions of International Order in an Era of US Decline”, in *International Security*, vol. 36, No. 1, Summer 2011, pp. 41-72.

² Barry Buzan și Amitav Acharya, *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On and Beyond Asia*, Routledge, 2010.

³ Numele Republicii Populare Chineze este Zhong Hua Ren Min Gong He Guo.

⁴ Nele Noesselt, „Entre particularite et universalite: a la recherche d'un paradigme chinois”, in Helene Pellerin (coord.), *La perspective en Relations Internationales*, Editions Athéna, Quebec, 2010, pp. 49-67.

⁵ Huntington, Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere de Radu Carp, Ed. Antet, București, 1998.

⁶ Peter Katzenstein (editor), *Civilizations in World Politics*, Routledge, London and New York, 2010, pp. 1-40.

⁷ Niall Ferguson, *Civilizația. Vestul și Restul*, Polirom, Iași, 2011.

⁸ Zhiming Chen, La conception et la perception chinoises du pouvoir national, in Helene Pellerin (coord.), *La perspective en Relations Internationales*, Editions Athéna, Quebec, 2010, pp. 165-197.

⁹ Stanley Hoffmann, *Ianus și Minerva. Eseuri asupra practicii și teoriei politicii internaționale*, Ed. Stiinta, Chisinau, 1999, pp. 1-20.

¹⁰ Quansheng Zhao, Policy-making processes of Chinese foreign policy, in Shaun Breslin (editor), *Handbook of China's International Relations*, Routledge, London and New York, 2010, pp. 22-34.

¹¹ Wang Zhengyi, „Researching international relations in China”, in Shaun Breslin (editor), op.cit., pp. 13-21.

¹² Nele Noesselt, Entre particularite et universalite, in Helene Pellerin (coord.), op. cit., p. 55.

¹³ Yaqing Qin, Why is there no Chinese international relations theory?, in Amitav Acharya, B. Buzan (editors), *Non-Western International Relations Theory*, pp. 26-46. Vezi mai ales pp. 28-29.

¹⁴ Feng Tejun, *Dangdai shijie zhengzhi jingji yu guoji guanxi*, Beijing, Zhongguo Renmin Daxue Ciubanșe, 2005.

¹⁵ Wang Zhengyi, „Researching international relations in China”, in *China Handbook*, p. 16.

¹⁶ Yaqing Qin, „Why is there no Chinese international relations theory?”, in Amitav Acharya, B. Buzan, op. cit., pp. 26-46. De semnalat că numele actual al Chinei – *Zhong Guo* – se traduce în chineza mandarină (limba oficială sau *Putong-hua*) chiar prin „regatul din mijloc”.

¹⁷ Yaqing Qin, op. cit., p. 36.

¹⁸ A. Latham, „The Confucian Continuities of Chinese Geopolitical Discourse”, <http://digitalcommons.maclester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1347&context=macintl&sei-redir>, accesat pe 4 martie 2012.

¹⁹ Idem.

²⁰ În Taoism, „wu wei” sugerează negarea acțiunii, „acțiune fără acțiune”, prin care se realizează armonia cu „Tao”, calea spirituală, marele flux al energiei vitale în curgerea sa eternă. Trăsăturile ideale pe care adepții curentului fondat de filosoful antic Lao Tzâ trebuie să le

cultive sunt: compasiunea, moderația și umilința. Pacifismul conținut de doctrina oficială chineză se bazează în mare măsură pe Confucianism și Taoism.

²¹ Yaqing Qin, Why is there no Chinese international relations theory?, op. cit., p. 42.

²² B. Buzan, Xiaoyu Pu, „After Unipolarity. China's Visions of International Order in an Era of US Decline”, p. 59.

²³ William A. Callahan, „Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?”, *International Studies Review* (2008) 10, 749–761. Vezi la p. 750.

²⁴ Zhao Tingyang, *The Tianxia System: The Philosophy for the World Institution*, 2005.

²⁵ William A Callahan, „China's grand strategy in a post-western world”, 1 July 2010, <http://www.opendemocracy.net/william-callahan/china%E2%80%99s-grand-strategy-in-post-western-world>.

²⁶ Zhao Tingyang, „Tianxia Tixi de Yige Jianyao Biaoshu” (O introducere în sistemul Tianxia), in *World Economics and Politics*, Octombrie 2008.

²⁷ Buzan, Pu, op. cit., p. 61.

²⁸ Liu Mingfu, *The China Dream: the Great Power Thinking and Strategic Positioning of China in the Post-American Age*, 2010.

²⁹ Ye Zicheng and Feng Yin, „ZhongMei guanxi shilun” [Ten points about Sino-U.S. relations], *Shijie jingji yu zhengzhi*, No. 5 (2002), p. 3 citați de Alastair Iain Johnson, „Is China a status quo power?”, in *International Security*, Vol. 27, No. 4 (Spring, 2003), pp. 5-56.

³⁰ Idem, pp. 55-56.

³¹ Wang Yiwei, „Zhongguo Fuxin Bushi Fengxiang Meiguo Baquan”, (Pledoarie pentru o viziune pe termen lung: filosofia diplomatică asupra afacerilor externe și marea strategie seculară pentru China în secolul al-XXI-lea), in *Journal of HIT*, Vol. 3, No. 2, June 2001, p. 15-16.

³² Vezi Zhiming Chen, „La conception et la perception chinoises du pouvoir national”, in Helene Pellerin (coord.), *La perspective en Relations Internationales*, Editions Athéna, Quebec, 2010, p.178.

³³ Idem, pp. 183-192.

³⁴ George Friedman, „The State of the World: Assessing China's Strategy”, March 6, 2012, <http://www.stratfor.com/weekly/state-world-assessing-chinas-strategy>

³⁵ Li Jijun, „Zhanlue Wenhua” (Cultura strategică), in *Zhongguo junshi hexue* (Știință Militară Chineză), vol. 38, nr. 1, 1997, pp. 8-15, citat în Helene Pellerin (coord.), *La perspective en Relations Internationales*, Editions Athéna, Quebec, 2010, p. 182.

³⁶ A. Latham, op. cit.

³⁷ Shiping Tang, „The Security Dilemma: A Conceptual Analysis”, in *Security Studies*, 18:587–623, 2009.

³⁸ John Herz, *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*, Chicago: University of Chicago Press, 1951, p. 157. „Groups and individuals who live alongside each other without being organized into a higher unity . . . must be . . . concerned about their security from being attacked, subjected, dominated, or annihilated by other groups and individuals. Striving to attain security from such attacks, they are driven to acquire more and more power in order to escape the

effects of the power of others. This, in turn, renders the others more insecure and compels them to prepare for the worst. Because no state can ever feel entirely secure in such a world of competing units, power competition ensues, and the vicious circle of security and power accumulation is on

³⁹ S. Tang, op. cit., p. 604.

⁴⁰ Idem, p. 617.

⁴¹ Idem, p. 618.

⁴² Wang Zhengyi, Researching international relations in China, in Shaun Breslin (editor), *Handbook of China's International Relations*, Routledge, London and New York, 2010, pp. 14-15.

⁴³ Grupul etnic Han este cel majoritar în RP China din zilele noastre.

⁴⁴ David C. Kang, „Civilization and state formation in the shadow of China” in Peter Katzenstein (editor), *Civilizations in World Politics*, Routledge, London and New York, 2010, pp. 91-113. Vezi mai ales pp. 110-113.

⁴⁵ Alastair Iain Johnson, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, 1995.

⁴⁶ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, 1999 (I ed.).

⁴⁷ William A. Callahan, „Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?”, p.7.

⁴⁸ Gungwu Wang, *Tianxia and Empire: External Chinese Perspectives*, Inaugural Tsai Lecture. Cambridge, MA: Harvard University, 2006.

⁴⁹ Niall Ferguson, *Civilizația. Vestul și Restul*, Polirom, Iași, 2011, p. 46.

⁵⁰ William A Callahan, China: The Pessimist Nation, in Alice Xin Liu, January 26, 2010, http://www.danwei.org/china_books/william_callahans_china_the_pe.php

⁵¹ Alastair Iain Johnson, op. cit, p. 35.

⁵² David C. Kang, „Civilization and state formation in the shadow of China”, pp. 91-113.

⁵³ Yong Deng, „‘International Status’ in Chinese Foreign Policy,” in *China Rising: Power and Motivation in Chinese Foreign Policy*, ed. Yong Deng and Fei-Ling Wang (New York: Rowman and Littlefield, 2005); and Fei-Ling Wang, „Self-Image and Strategic Intentions: National Confidence and Political Insecurity,” in *In the Eyes of the*

Dragon: China Views the World, ed. Yong Deng and Fei-Ling Wang (New York: Rowman and Littlefield, 1999

⁵⁴ David C. Kang, „Civilization and state formation in the shadow of China”, p. 105.

⁵⁵ Peter Mattis, „Another Lei Feng Revival: Making Maoism Safe for China”, China Brief Volume: 12 Issue: 5, March 2, 2012, www.jamestown.org.

⁵⁶ În România există un Institut Confucius la Cluj și se va deschide în 2012 unul și la București.

⁵⁷ Andrew Jacobs, „Confucius Statue Vanishes Near Tiananmen Square”, http://www.nytimes.com/2011/04/23/world/asia/23confucius.html?_r=1, 22 April 2011. Guo Qijia consideră că doar prin confucianism RP China își va redobândi măreția ca stat și națiune.

⁵⁸ David C. Kang, „Civilization and state formation in the shadow of China”, p. 91.

⁵⁹ Idem, p. 92.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem, p. 113.

⁶² Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, 1999 (I ed.).

⁶³ Idem.

⁶⁴ Song Qiang, Zhang Zangzang, Qiao Bian, *Zhongguo keyi shuo bu* (China poate spune nu), Zhonghua Gongshang Lianhe Chubanshe, Beijing, 1996.

ABSTRACT

As a rising great power and direct challenger to US systemic supremacy, People's Republic of China is developing some specific paradigms for understanding international relations and is building new institutions: research institutes, think tanks, strategic centers. Chinese academics and strategists rediscovered centuries-old Confucianism and old imperial-era paradigms like Datong and Tianxia, which seen the world as absolutely harmonious and China as the center of the world. These theories are competing but also mixing with reminiscences of marxism and western International Relations Theories, reflecting a generational cleavage among the Chinese experts in International Relations and a competition among them to get influential to the political and military Chinese leaders.

Keywords: China, doctrines, power, research, empire, barbarian, conquest, revolution

Serban F. Cioculescu, PhD in political science, guest teacher at the University of Bucharest, Department of Political Science, International Relations and Security Studies, also a senior scientific researcher at the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Bucharest. He is specialized in European and Eurasian studies, security studies, and international relations theory

---

POLITICĂ ȘI SECURITATE ÎN RUSIA

Alegerile prezidențiale din Federația Rusă. Evoluții și perspective

Ambasador Paraschiva Bădescu¹

Introducere

Vladimir Putin a fost candidatul partidului Rusia Unită în alegerile prezidențiale din Federația Rusă care au avut loc la 4 martie 2012. Explicând decizia de a-și retrace propria candidatură în favoarea celei a premierului Putin, D.Medvedev a subliniat că acesta este "politicianul cu cea mai mare autoritate" din Rusia și merită să devină președinte. Așteptările celor care l-ar fi preferat pe Medvedev, dintr-o multitudine de motive, unele justificate, altele nu, au fost astfel năruite; președintele Medvedev pare să nu se fi considerat niciodată el însuși un contracandidat al premierului Putin.

Vladimir Putin a obținut 45.600.000 de voturi, ceea ce reprezintă 63,7%, fiind ales din primul tur și depășind cele mai optimiste sondaje de opinie.

Pe următoarele locuri s-au clasat: comunistul Ghennadi Ziuganov (17,18%), Mihai Prohorov (7,98), Vladimir Jirinovski (6,22) și Serghei Mironov (3,86).

Rata ridicată de participare la vot, de peste 62%, și scorul neașteptat de bun, în ciuda neregulilor consemnate de OSCE, fac greu de contestat legitimitatea lui Putin. De menționat și că prezența la vot a fost mai mare decât în alegerile din 2008. Totuși, mitingurile de protest au continuat și după alegeri, lozincă "pentru alegeri corecte" fiind înlocuită cu "Rusia fără Putin".

Putin riscă proteste serioase în această perioadă dacă nu va răspunde societății ruse în

schimbare. Unii observatori se întreabă chiar dacă aceste proteste nu vor fi urmate de un "scenariu portocaliu" în Rusia. Există, însă, multe rezerve în acest sens. În primul rând, în Rusia nu este o opoziție puternică, ci mai degrabă multe grupări anti-Putin, o opoziție "din afara sistemului politic", opoziția "antisistem". Numai comuniștii lui Ziuganov și naționaliștii lui Jirinovski constituie o opoziție omologată. Liderii opoziției din afara sistemului – printre care unii foști politicieni, precum Boris Nemțov, Vladimir Rijkov sau ex-premierul Kasianov – nu reușesc să adune și să mobilizeze populația. Nici fostul campion mondial de șah Garry Kasparov, ca și realizatorul TV, Leonid Parfionov sau scriitorul Boris Akunin n-au avut prea mult succes. Aleksei Navalnii, vedeta anticorupție, a reușit să atragă mai multă simpatie, fiind bine cunoscut în străinătate, însă cu mai puțină notorietate în Rusia.

Liderul extremei stânga, Serghei Udelțov, sau liderii "noilor naționaliști" Tor și Krilov, care cer evacuarea caucazienilor din Rusia și închiderea granițelor cu fostele republici sovietice din Asia Centrală, precum și național-comunistul Limonov, expert în mitinguri violente, mai degrabă au determinat preferința alegătorilor pentru Putin.

Primele două mandate prezidențiale

Inceputul anilor '90 a lăsat societății ruse o amintire prea amară: o explozie a libertăților în

toate direcțiile, revărsate peste o prăbușire generală a Rusiei.

În memoriile sale, Boris Elțin arată rațiunile care l-au determinat și strategia folosită pentru a-l promova pe V.Putin drept succesorul său: *"Încă din 1998, credeam că societatea reclamă o nouă calitate a statului, o osatură de oțel care să întărească structura politică a autorității. Era nevoie de o persoană chibzuită, democratică și inovatoare, dar fermă, în stil militar. Această persoană a apărut anul următor: era Putin".*² Putin a lucrat 16 ani în serviciul de informații externe al KGB, având o educație militară. După destrămarea U.R.S.S., a lucrat câțiva ani cu fostul primar al Petersburgului, Anatoli Sobceak. Elțin l-a integrat în Administrația Prezidențială, iar în 1998 l-a numit în fruntea F.S.B. (succesorul KGB-ului), fiind inclus și în Consiliul de Securitate de la Moscova. Numit prim-ministru cu nouă luni înainte de alegerile prezidențiale programate pentru începutul anului 2000, Putin nu dispunea de prea mult timp pentru a demonstra că este persoana capabilă să continue reformele și să consolideze o societate zdruncinată de anii de criză și de nemulțumirile crescânde ale populației. Primul "examen" pentru noul premier a fost conflictul din Cecenia și din Daghestan, pe care l-a abordat cu toată fermitatea, câștigând simpatie și autoritate.

Ajuns foarte repede ținta criticilor din interiorul și din afara țării pentru poziția sa față de războiul din Cecenia, Putin a fost acuzat de abandonarea Constituției, de înclinații spre autoritarism și totalitarism. Cu toate acestea, în pofida solicitărilor populare și a sondajelor favorabile modificării Constituției din 1993 – care prevede două mandate succesive de 4 ani –, Putin s-a pronunțat împotriva modificării acesteia în acel moment.

V. Putin a devenit președinte în anul 2000 și a deținut această funcție două mandate succesive de patru ani. În alegerile prezidențiale din 2008, premierul Medvedev a fost sprijinit de Putin pentru a-i deveni succesor la Kremlin.

Din 2000, Vladimir Putin a condus Rusia două mandate ca președinte, apoi ca premier, împreună cu succesorul său, D.Medvedev. Este o perioadă

dominată de o criză căreia nimeni nu a putut să-i prevadă apariția, durată sau amploarea. Aprecierea lui Putin, conform căreia "dispariția U.R.S.S. este cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX", a creat în lumea occidentală impresia unei nostalgii după perioada comunistă, a unui profund sentiment de frustrare, inspirând neliști și chiar teamă de Rusia. Societatea rusă era, însă, confruntată cu epuizarea demografică, dezagregarea internă a țării și haosul economic, iar declinul Rusiei pe plan internațional a provocat populației mai multă supărare decât dificultățile și lipsurile materiale.

Sfârșitul deceniului nouă al secolului trecut în Rusia este caracterizat printr-o privatizare "criminală" a puterii și proprietății de către nomenclatură, atingând apogeul, ceea ce a declanșat o rezistență din partea populației care cerea revenirea la birocrație. Sprijinul de care s-a bucurat Putin constă tocmai în faptul că a răspuns la această problemă – a efectuat o "naționalizare politică", a "smuls" puterea din mâinile unor oligarhi, a refăcut unitatea birocrației și ierarhia acesteia, dar a reinstaurat și acea "putere paralelă" pe care Gorbaciov a distrus-o și cu ajutorul căreia putea fi guvernat acest sistem. Putin a creat un fel de "stat în stat", rezolvând următoarele probleme:

- Reorganizarea clasei guvernante;
- Refacerea nomenclaturii;
- Reinstaurarea terorii politice ca o metodă universală de control asupra puterii;
- A introdus în noul "stat în stat" o bază economică proprie (vezi cazul Gazprom).

Putin este perceput, de regulă, aproape ca un "exterminator" al oligarhilor, ceea ce este departe de realitate. Dimpotrivă, puțini au făcut mai mult decât Putin pentru întărirea "puterii colective" a oligarhiei. A sacrificat anumite figuri, dar a câștigat partida în numele întregii clase. De fapt, la începutul celui de-al doilea mandat, Putin a efectuat o "naționalizare ascunsă". S-a luptat cu oligarhii vechi și i-a stimulat pe cei noi, loiali noii puteri, devenind liderul acestora.

Primele două mandate prezidențiale ale lui Putin au fost marcate de eforturi de centralizare

a puterii și de creștere a participației statului la cele mai mari companii ale țării. Preluând conducerea statului de la președintele Elțin, care a guvernat Rusia în anii de slăbiciune de după destrămarea fostei U.R.S.S., Putin a definit drept obiective întărirea Rusiei pe plan intern și extern și recuperarea pozițiilor pierdute pe plan internațional. El a prezentat foarte clar imaginea a ceea ce trebuia să devină Rusia: puternică, adică respectată, tratată de la egal la egal de celelalte puteri, participând la toate deciziile internaționale. Trebuia să fie, de asemenea, independentă, adică stăpână pe deciziile sale bazate pe tradiția și valorile proprii, refuzând orice presiune sau ingerință în treburile interne și în politica sa externă. *Conceptul de politică externă*, elaborat în iunie 2000, reflectă viziunea novatoare a lui Putin asupra lumii multipolare, în care Rusia și China au un rol important, este introdusă diplomația energiei, care modifică raporturile cu Europa. În viziunea lui Putin, lumea după Războiul Rece este o lume fără provocări de tipul extinderii NATO în zonele rusești de influență, al amplasărilor de armamente. În anii următori, această viziune se completează cu definirea geopolitică a Rusiei ca o "țară din Europa, care se integrează în Europa, dar în același timp, ca o țară din Europa prezentă în Asia, o țară care aduce cultura și valorile europene în Asia".

Nu se poate spune că Putin nu a reușit să-și atingă obiectivele. Datorită ritmului alert de dezvoltare a economiei mondiale, sub președinția lui Putin, Rusia a înregistrat, în perioada 2000-2008, o creștere economică medie anuală de 7%. Rusia a revenit pe scena lumii, fiind recunoscută din nou ca putere, această recunoaștere fiind, după anul 2000, ambiția și resortul acțiunii lui Vladimir Putin. Putin a refuzat să subordoneze interesul național al Rusiei, al cărui avocat pătimas a fost și rămâne, obligațiilor fixate în afara Rusiei, adică normelor de conduită ale unor societăți democratice, cum ar fi cele din SUA și UE. V. Putin nu a ascuns niciodată faptul că, pentru a-i fi recunoscute și respectate interesele naționale, Rusia trebuie să fie puternică. Această nouă dimensiune – pe care se bazează pretenția de a fi recunoscută ca mare putere – implică și dreptul de a participa la toate deciziile interna-

ționale. Moscova nu va mai accepta decizii unilaterale, precum bombardarea Serbiei în 1999.

Perspectivile evoluțiilor viitoare și semnificația revenirii lui V.Putin

Prioritățile liderilor ruși după 1991 au vizat două direcții: menținerea stabilității politice interne și integrarea în elita occidentală, fără însă a face concesii. Cu alte cuvinte, nu prin pierderea puterii sau repetarea soartei lui Gorbaciov. Menținerea stabilității politice pare să fie un cod de conduită în elita Rusiei. Prima regulă a acestui cod este de a preveni, prin toate mijloacele, orice fel de conflict deschis între diferite cercuri ale elitei, îndeosebi când acestea se datorează unor presiuni din exterior. Una din concluziile în urma dezintegrării U.R.S.S a fost că aceasta s-ar fi datorat conflictului în interiorul Biroului Politic și al elitei politice, în general.

Prevăzută de mulți analiști, candidatura și victoria lui Vladimir Putin pentru un nou mandat de președinte al Rusiei nu i-a luat prin surprindere. Singura parte surprinzătoare, poate, a fost anunțul de a-l desemna pe Medvedev succesorul său la postul de premier. Deci, practic, se face o nouă rocadă Putin-Medvedev, care a fost de mult luată în calcul de principalele țări ale lumii. Orice speculații privind competiția sau dezacordul între ei nu pare să fi avut teme: Putin și Medvedev au împărțit între ei nu numai puterea, dar și prioritățile. Putin și-a asumat conducerea politicii interne și a economiei țării, astfel încât să fie prevenită orice posibilitate de destabilizare, iar Medvedev a promovat interesele țării în exterior.

Din această perspectivă, este semnificativ că în unele țări s-au creat celule speciale, care au imaginat tot felul de scenarii legate de urmările revenirii lui Putin în postul de președinte al Rusiei. Acestea iau în considerare mai mulți factori, cum ar fi, înainte de toate, faptul că în 2012 vor avea loc alegeri prezidențiale în SUA și Franța, țări în care această funcție are un rol decisiv. De asemenea, în Spania a avut loc un scrutin legislativ anticipat; în Italia, Silvio Berlusconi a ieșit de pe scena politică; în Grecia este un nou guvern etc.

Incertitudini și disensiuni se manifestă în cadrul Uniunii Europene, există și criza identității NATO ș.a. Pe acest fundal, criza mondială ce se acutizează nu poate fi deloc ignorată. Dimpotrivă, revenirea lui Putin s-ar putea să fi fost determinată de aceasta, reflectând decizia celor doi lideri de la Kremlin de a amâna pentru un an-doi reformele până la limpezirea frământărilor în zona euro și alte situații tulburi din lume. Totodată, însă, prin amânarea reformelor, de teama unor eventuale nemulțumiri ale populației față de impactul acestora, Putin ar putea repeta greșelile unor lideri europeni.

Revenirea lui Putin la Kremlin va înlătura orice fel de îndoieli cu privire la cine conduce Rusia, sau iluziile privind viitorul regim. În anul 2000, s-a sperat că Putin va aduce nu doar stabilitate, ci și reformă. Când au fost dezamăgiți, după 2008 mulți și-au pus speranțe în Medvedev. El a fost mai atractiv pentru Occident decât Putin. Dar, deși Medvedev a vorbit despre necesitatea de a combate corupția, de a consolida statul de drept și de a moderniza economia, sistemul rusesc al capitalismului de cumetrie, corupția adânc înrădăcinată, un serviciu de securitate puternic și absența normelor de drept nu au fost schimbate. O justiție ineficientă, corupția necontrolată și inechitatea socială galopantă – sunt câteva din probleme a căror rezolvare trebuie să fie printre prioritățile viitorului președinte.

Sunt realități și premise ce se iau în calcul, atât la Moscova, cât și în mari capitale ale lumii, obișnuite cu proiecțiile politice la scara mondială. Ca urmare, nu pot fi combătute opiniile care evidențiază faptul că între Putin și Medvedev nu există nici un fel de fisură politică, așa cum s-a speculat odată, atât în cercurile moscovite, cât și pe alte meridiane ale lumii. Politicienii, analiștii, cât și gazetarii ce cunosc bine viața politică a Rusiei, menționează că prelungirea mandatului prezidențial de la patru la șase ani, cu posibilitatea obținerii unui alt mandat poate face ca Putin să conducă țara până în 2024.

Auspiciile noului mandat al lui Putin, sunt acum diferite: Situația politică și economică internă în Rusia este acum alta. Fiind mai puternică, Rusia nu se mai consideră legată de înțelegerile de pe

vreamea când era mai slabă. Moscova dorește o poziție mai bună, care să reflecte câștigul de putere realizat între timp. Este de așteptat ca revenirea lui Putin în poziția de președinte – lider puternic, o mână forte necesară – să însemne continuarea, dacă nu chiar accelerarea refacerii puterii Rusiei, profitând masiv de situația dificilă a Occidentului, provocată de actuala criză. Acest lucru se va face urmărind, ca și până acum, două linii directoare: una economică, în special prin utilizarea energiei ca armă, și alta militară, Putin anunțând de pe acum că "în următorii cinci-zece ani trebuie să înnoim complet dotarea armatei și a flotei militare".

Se afirmă că mare lucru nu se va schimba, fiindcă Putin oricum a dirijat tot ceea ce s-a întâmplat în Rusia în această perioadă. Doar că acum acest lucru va fi făcut în mod deschis.

Totuși, decizia lui Putin de a candida pentru un nou mandat a fost determinată, în mare măsură, de o percepție globală a situației, iar revenirea sa va fi urmată de afirmarea mai puternică a Rusiei pe plan extern.

Putin va prelua conducerea Rusiei într-o perioadă în care criza economică mondială ar putea afecta cererea de petrol, forța vitală a economiei ruse. Țara este vulnerabilă la fluctuațiile prețului petrolului, iar guvernarea trebuie să reducă cheltuielile, pentru a echilibra bugetul și a limita dependența de exporturi de materii prime. Putin trebuie să reformeze finanțele publice și să scape Rusia de dependența de fluctuația prețului gazelor și petrolului, iar în paralel să prevină nemulțumirile sociale. Problemele economice ar putea implica riscuri politice, decizii nepopulare.

Riscul este ca Putin, fost ofițer KGB, care afirma că economiștii trebuie să evite "experimente liberale", să fie confruntat cu dificultăți în combaterea problemelor care amenință perspectivele de dezvoltare a țării pe termen lung.

Naționalismul rus este în creștere și poate constitui o serioasă provocare pentru președintele Putin. O preocupare deosebită există în legătură cu evoluția situației din Caucazul de Nord. Astfel,

se observă o accentuare a manifestărilor naționaliste între populația autohtonă din Caucazul de Nord (Daghestan, Ingușetia, Osetia de Nord, Cecenia) și populația rusă. Moscova promovează asimilarea accelerată a Caucazului de Nord, întâmpinând opoziție față de acest obiectiv nu numai în regiune, dar și în interiorul țării, din partea grupărilor naționaliste ruse.

Putin a obținut cel mai mare procent de voturi în **Caucazul de Nord**, iar cel mai mic la Moscova – doar 47%, ceea ce sugerează perspectiva unei politici pro-regiuni. Dar, prin acordarea unei puteri sporite regiunilor și reducerea dependenței lor de guvernul centra, „ar putea genera pierderea controlului asupra regiunilor respective.

În același timp, situația în Caucazul de Nord continuă să fie extrem de precară. În ciuda măsurilor extreme de securitate, au continuat incidentele. În consecință, Putin nu are prea multe opțiuni. Cea mai probabilă ar fi creșterea prezenței militare și a climatului fricii pentru instaurarea ordinii. Cealaltă opțiune este democratizarea, prin introducerea unui guvern mai participativ, care, însă, pare nerealistă.

În perspectiva apropiată, această problemă poate avea un impact serios asupra politicii Rusiei. De aceea, pentru a evita o opoziție serioasă, Vladimir Putin va trebui să-i liniștească pe naționaliștii ruși, acordând, totodată, atenție preocupărilor elitelor din Caucazul de Nord. Situația de securitate în zonă este instabilă, împiedicând dezvoltarea economică. Puterea politică pe plan local este deținută de elitele locale, care pot oricând sabota proiectele Moscovei sau sfida deschis guvernul central.

Pericolul terorist persistă, nivelul cel mai ridicat al acestuia fiind în Daghestan. Fragilitatea situației a impus restricționarea accesului în zonă, inclusiv a investițiilor externe. Se apreciază că, odată cu revenirea lui Putin la Kremlin, sunt slabe perspectivele pentru reducerea restricțiilor de călătorie și de altă natură, în Caucazul de Nord.

Totuși, orice schimbare majoră în Caucazul de Nord se va limita la incorporarea Osetiei de

Sud (ceea ce este deja un fapt), fiind exclus un conflict militar în viitorul apropiat. Trebuie menționat, totodată, că Rusia consideră Jocurile Olimpice de iarnă din 2014 de la Soci ca o șansă de a demonstra lumii importanța și statutul său. S-au făcut investiții masive, împreună cu firme străine, în dezvoltarea infrastructurii, economiei și asigurarea condițiilor de securitate. Ar fi, prin urmare, în interesul Rusiei de a reduce și elimina orice provocări la adresa securității în regiune, pentru a nu afecta desfășurarea Jocurilor Olimpice. După Jocurile Olimpice, este de așteptat o relansare a dinamicii relațiilor ruso-georgiene.

Perioada de tranziție în preluarea președinției

Pentru Putin, este o perioadă cu multiple oportunități de a o folosi pentru revenirea fermă a Rusiei pe prima scenă a lumii. SUA sunt în procesul de a-și reveni după războiul din Irak și Afganistan, continuând planurile rachetelor balistice de apărare (BMD) în Europa Centrală – o preocupare majoră pentru Kremlin. Criza financiară a slăbit și a divizat Europa, oferind Moscovei oportunitatea de a-și spori influența în unele țări europene. Totodată, Rusia arată deschidere sporită pentru privatizare și modernizare. Toate acestea reclamă un lider puternic în fruntea Rusiei, iar Putin a decis să convingă că este un asemenea lider. El a reușit să valorifice nu numai nostalgia, dar și sentimentul profund de mare putere pe care Rusia l-a avut. Se pare că între democrație și poziția de forță, a prevalat preferința pentru cea de-a doua.

Manifestațiile de protest la care asistăm acum sunt mugurii societății ruse de mâine, care se va dezvolta împreună cu extinderea clasei de mijloc, iar de acest lucru este conștient și Putin.

Intr-un articol publicat de cotidianul Izvestia din 4 octombrie 2011 și preluat de întreaga presă din Rusia, Putin a propus crearea “Uniunii Eurasia” în fostul spațiu sovietic, considerată de unii analiști drept “un manifest pentru revenirea Rusiei la statutul de mare putere”³. Obiectivul imediat pentru lansarea inițiativei era cel elec-

toral, dar implementarea acesteia deja a început, bazată pe un concept bine pregătit. "Propunem un model de unificare puternică, supranațională, capabilă să devină unul dintre poli de putere ai lumii contemporane", explica Putin, subliniind că noul său proiect nu va semăna cu Uniunea Sovietică, precizare menită să evite confuziile și speculațiile referitoare la "reînvierea" fostului imperiu comunist. "Tentativa de a restabili sau de a copia un model din trecut ar fi naivă. Cu toate acestea, o integrare mai puternică, pe o nouă bază politică și economică și pe un sistem nou de valori este un imperativ al acestei perioade", consideră Putin.

Primul pas pentru crearea Uniunii Eurasia a fost făcut în ianuarie 2012, când a avut loc o reuniune a membrilor Uniunii Vamale Rusia-Belarus-Kazahstan și s-au pus bazele creării așa-numitului Spațiu Economic Comun, incluzând și alte state din spațiul ex-sovietic, care va coordona, printre altele, politicile macroeconomice, normele privind concurența și acordarea de subvenții agricole. Următorul pas avut în vedere este inițierea creării unei zone de liber schimb (*free trade zone*), eventual o "comunitate economică de la Atlantic la Pacific", cuprinzând Uniunea Eurasia (condusă de Rusia) și Uniunea Europeană, care ar putea evolua spre "forme mai avansate de integrare, precum politici industriale, tehnologice și energetice comune". "Acest sistem de parteneriat dintre Uniunea Eurasia și Uniunea Europeană poate crea premise reale pentru schimbarea configurației geopolitice și geoeconomice pe întregul spațiu Europa-Eurasia, cu consecințe pozitive evidente pe plan global". Acest mesaj corespunde apelurilor Moscovei către Europa Occidentală (prin Germania și Franța) de a se crea o "Europă Lărgită" sau "Europa-Eurasia".⁴

În perioada 11-12 octombrie 2011, premierul V. Putin a făcut o **vizită oficială în China**, la invitația omologului său chinez. Putin a fost însoțit de o numeroasă delegație de oameni de afaceri, creindu-se impresia că agenda discuțiilor va fi dominată de probleme economice. Totuși, înțelegerea privind furnizarea de gaze naturale Chinei – o problemă foarte importantă pentru Beijing – nu a figurat pe agendă. Vizita, desigur, era o oportunitate pentru discutarea unor probleme economice, care nu a fost folosită. Se pare că

Beijingul nu a insistat, dorind să exploreze viitorul relațiilor chino-ruse sub viitoarea președinție a lui Putin. Rusia a devenit mai receptivă față de interesul Chinei în programul de privatizare. Deși China nu poate oferi tehnologia necesară, Putin consideră că Rusia poate beneficia de investiții financiare chineze, mai ales având în vedere situația din Europa.

Vizita a oferit o imagine mai clară privind relațiile chino-ruse pentru următorii ani. Beijingul urmărește cu atenție obiectivul lui Putin de a restabili influența Rusiei în regiune, examinând în ce măsură acesta poate prezenta anumite riscuri. La rândul său, Moscova este, de asemenea, preocupată de expansiunea chineză în regiune. După vizită, Putin a declarat că între cele două țări nu există probleme în domeniul politic sau umanitar, că în multe probleme internaționale dificile Pekin și Moscova s-au aflat pe aceeași poziție. Semnificativ apare și faptul că Premiul Confucius pentru Pace (versiunea chineză a Premiului Nobel pentru Pace) este acordat premierului rus Vladimir Putin. Liderul rus a fost recompensat cu această distincție, deoarece s-a opus bombardării Libiei de către avioanele NATO, gestul său fiind considerat "o acțiune extraordinară pentru a menține pacea globală"⁵.

Politica apropierei de China și a pătrunderii în Asia Centrală, promovată cu fermitate de Putin este cea care oferă Rusiei toate șansele de a fi o putere recunoscută în acest nou echilibru al lumii.

În timp ce majoritatea țărilor a redus substanțial cheltuielile militare, autoritățile ruse planifică **creșterea bugetului de apărare** cu 65 miliarde dolari pentru 2012-2014, ceea ce l-a determinat pe experimentatul ministru al finanțelor, Alexei Kudrin, să își dea demisia.

Moscova și-a mărit constant bugetul de apărare, dar nu într-o asemenea măsură cum se are în vedere acum. "Cheltuielile de apărare vor constitui prioritatea cea mai importantă a statului", declara președintele Medvedev, sprijinit tacit de Putin. Analistii consideră că aceasta nu va însemna în mod necesar că Rusia va deveni mai agresivă, sau că va dezvolta substanțial capacitatea forțelor militare. Fondurile suplimentare vor fi alocate cheltuielilor pentru locuințe și pensii, reducând astfel posibilitatea unor tulburări

instigate de militarii pensionari. Preocuparea Kremlinului, în parte, se datorează faptului că au avut loc proteste sporadice de stradă cu implicarea foștilor militari. Or, este de dorit ca aceștia să fie printre suporterii fideli ai lui Putin și nu adversarii acestuia.

În perspectivă apropiată, **nu sunt de așteptat proteste masive ale populației**. O sursă posibilă de instabilitate, în mod realist, ar putea fi mai degrabă disputele interne între elite⁶. Revenirea lui Putin la Kremlin s-ar putea să fi fost determinată de dorința de a-și extinde controlul și autoritatea asupra sistemului politic, însă proasta gestionare a posturilor înalte în guvern a creat incertitudini la niveluri inferioare ale elitei și birocrăției de stat. Această neliniște poate să afecteze tranziția leadership-ului politic cel puțin în prima perioadă după alegeri, până la mijlocul anului 2012. Pierderea de către partidul Rusia Unită a majorității constituționale confortabile ar putea avea repercusiuni pentru unele persoane cheie din partid, inclusiv slăbirea autorității lui Medvedev. Totodată, nu este de așteptat ca Putin să îl schimbe pe Medvedev din funcția de premier, doar dacă acesta nu va reuși să facă față unei crize politice și economice de proporții semnificative.

Confruntarea cea mai vizibilă este între structurile de securitate. Continuă lupta între Biroul Procurorului General și Comitetul de Investiții, lupta care a dus la arestările "dinte pentru dinte" din 2007. Spre deosebire de președintele Elțin, Putin a fost refractar la schimbări în cabinetul său fără un motiv serios. Totuși, Medvedev va purta responsabilitatea pentru problemele cauzate de o posibilă viitoare recesiune sau tulburările sociale datorate reformei semnificative în domeniul bunăstării populației. Exigențele fiscale sugerează că reforma salarială va deveni o prioritate majoră în următorii cinci ani, dar este puțin probabil că premierul Medvedev va trebui să rezolve aceste provocări în 2012.

Prognozele pentru economia Rusiei în 2012 sunt relativ pozitive: creșterea va fi moderată, inflația va fi sub control, iar salariile vor continua să crească puțin mai rapid decât prețurile. Sursa principală a vulnerabilității constă în faptul că Rusia este expusă crizei în zona euro

și efectele pe care aceasta le-ar putea avea asupra prețurilor.

Chiar înainte de criza în zona euro și în SUA, factorii de decizie din Rusia erau nemulțumiți de perspectivele creșterii pe termen mediu. Moscova este profund interesată în succesul economiilor occidentale. Prelungirea slăbirii economice în Occident va afecta perspectivele creșterii economice a Rusiei și va reduce atractivitatea modelului economic și politic occidental, slăbind argumentele liberalilor ruși și accelerând o reorientare a comerțului către Asia.

Guvernul pare să fie el însuși epuizat datorită crizei mondiale și are puțină voință pentru a se ocupa de probleme structurale pe termen lung. Autoritățile vor rămâne concentrate pe eforturile de menținere a stabilității fiscale și monetare față de fluctuațiile prețurilor la petrol și alte mărfuri. În programul guvernului "Strategia 2020", un grup de experți a pregătit rapoarte privind nevoile de dezvoltare pe termen lung ale Rusiei. Unele propuneri se referă la dificultățile economice interne, dar puține dintre ele pot fi implementate. Printre deficiențele economiei Rusiei ar fi de menționat productivitatea scăzută, decalaje în domeniul inovației, mediul de piață necompetitiv, cu reglementări care înăbușe noi proiecte antreprenoriale. Sunt de menționat, de asemenea, infrastructura slabă, sectorul bancar și planificarea urbană și regională ineficiente.

Conform analiștilor, nu este de așteptat ca revenirea lui Putin să implice revenirea la o politică populistă și agresivă. Chiar dacă perspectivele pentru reformă nu sunt foarte optimiste, nu înseamnă că Rusia va rămâne mereu o petro-economie statică. Putin are destulă experiență și inteligență să realizeze că Rusia are nevoie de reforme sistemice.

Impact, perspective și provocări pe plan extern

Rusia este măcinată de contradicția dintre nostalgia imperială, pe de o parte, și declinul dra-

matic al puterii sale după dezintegrarea URSS, pe de alta, ceea ce îi conferă încă un anumit sentiment de insecuritate. Totodată, Rusia este suficient de puternică să creeze unele probleme, dacă liderii acestei țări consideră că interesele și prioritățile ei naționale sunt desconsiderate, sau că există o atitudine ostilă față de acestea. Aceste interese și priorități nu sunt totdeauna foarte clare, datorită viziunilor diferite în cadrul elitei ruse. În sânul acesteia există, însă, o largă înțelegere a faptului că Rusia de azi nu este suficient de puternică să sfideze sau să se afirme printre liderii mondiali, fără dialog și sprijin din partea altor actori importanți. În acest context, în statele occidentale prevalează opinia că **o Rusie slabă, dar agresivă, este mai periculoasă decât o Rusie mai puternică, înclinată spre dialog și cooperare cu ceilalți actori.**

În ceea ce privește politica externă a Kremlinului, se pare că societatea rusă preferă lideri autoritari. Totuși, există o diferență fundamentală cu situația din trecut, când politica externă a Moscovei a fost animată de ideologia comunistă. În prezent, se observă o anumită abordare pragmatică, dorința de cooperare cu state democratice și nedemocratice, deși se mențin rezerve față de eforturile țărilor occidentale de a promova democrația, calificându-le drept amestec în treburile interne. Rezervele sunt motivate de suspiciunea în legătură cu "motivele reale", îndeosebi, în fostele teritorii sovietice, unde promovarea democrației este percepută ca vizând subminarea rolului Rusiei.

Putin va continua politica Rusiei de refacere a zonelor sale de influență în noul context, printr-o politică strategică și tactică pragmatică, abilă: concesiile pe unele probleme, jocuri politice, accent și prioritate pentru influență și penetrare economică etc. Contextul internațional actual – criza financiară și în zona euro, criza de identitate a NATO, situația din Nordul Africii, Iran, Afghanistan – îi este într-o măsură considerabilă favorabil.

Rusia, în permanentă schimbare, caută formula sa proprie de parteneriat cu Europa și alți actori internaționali importanți, încercând, în același timp, să își definească locul în dezvoltarea dinamică a lumii de azi. O importanță deo-

sebită se acordă relațiilor cu UE și NATO. Este de presupus ca Rusia, privind spre Vest, dar împiedicată să se integreze în acesta, să profite de spațiul său geopolitic, cu o imensitate asiatică a acestuia, pentru a-și recupera puterea. În acest context, unii analiști din Rusia și din afara acesteia opinează că relațiile Rusiei cu Vestul s-ar deteriora în perioada celui de-al treilea mandat al lui Putin, care va pune mai presus interesele strategice față de nemulțumirile occidentale. Liderul stângii, Udalțov, este, însă, de altă părere: "Putin este cel mai pro-occidental politician al Rusiei. El a desființat bazele militare sovietice din Vietnam și Cuba, a permis NATO să se extindă până la teritoriul fostei URSS prin admiterea republicilor baltice." În sprijinul acestei opinii se menționează și acordul lui Putin pentru amplasarea bazelor americane în Asia Centrală în 2001, precum și cooperarea Rusiei în lupta împotriva talibanilor din Afghanistan.

Acțiunile lui Putin în calitatea sa de prim-ministru indică faptul că acesta nu va căuta confruntare, ci mai degrabă va acționa strategic în relația cu partenerii săi din UE, SUA, China și lumea arabă.

Deși se pronunță pentru instaurarea unei lumi multipolare, Putin va continua să urmărească cu prioritate dezvoltarea unor relații speciale cu SUA și cu statele cheie din UE (Germania, Franța, Marea Britanie).

În Raportul Grupului american de experți privind interesele naționale ale Rusiei și SUA⁷, se subliniază că Moscova nu mai este un rival strategic al SUA. Totodată, deși nu este un dușman al SUA, Rusia nu a devenit, totuși, un prieten, dat fiind că între cele două țări nu au fost dezvoltate relații de cooperare durabile. Revenirea lui Putin la Kremlin nu modifică interesele naționale ale SUA privind Rusia, nici pe cele ale Moscovei față de SUA. Poate doar retorica Rusiei va fi mai puternică. Rusia va rămâne o prioritate pentru SUA, întrucât atitudinea acesteia poate avea un impact profund asupra intereselor naționale ale SUA în probleme, cum sunt: armamentul nuclear, neproliferarea, combaterea terorismului, geopolitica (inclusiv gestionarea transformării Chinei

într-o putere globală), Afghanistan, securitatea energetică, finanțe internaționale, geografia strategică ș.a. Puține alte țări sunt atât de importante pentru SUA în aceste probleme cum este Rusia.

Rusia, în permanentă schimbare, caută formula sa proprie de parteneriat cu Europa și alți actori internaționali importanți, încercând, în același timp, să-și definească locul în dezvoltarea dinamică a lumii de azi.

În perspectivă, subliniază raportul, SUA trebuie să fie pregătite să lanseze un dialog real și de substanță mai întâi cu aliații NATO, apoi cu Rusia privind noul sistem de securitate europeană, în care Rusia ar avea o voce semnificativă și care ar include un mecanism eficient pentru o reacție rapidă în direcția prevenirii, gestionării și rezolvării conflictelor. Această sugestie pare să fie o concesie importantă, un pas spre luarea în considerare a propunerii avansate de Rusia, la Conferința de la München, în 2007, respinsă până acum de partenerii occidentali. Rusia nu se simte confortabil la periferia Europei, nu dorește să fie un "outsider", acesta fiind motivul real al ideii vizând o „nouă arhitectură de securitate în Europa”, pe care Moscova va continua să o promoveze, poate cu și mai multă insistență.

De notat că, în viziunea experților americani, atingerea unor obiective americane mai largi față de Rusia ar trebui să prevaleze față de extinderea NATO, astfel încât să nu submineze cooperarea în domenii de prioritate mai mari ale SUA. Rusia joacă un rol important în "conflictele înghețate" de pe teritoriul ex-sovietic. Interesul Rusiei este de a menține aceste conflicte. SUA vor descuraja orice confruntare și vor stimula identificarea unor soluții durabile în conflictele înghețate, recunoscându-se interesele tuturor părților.

SUA vor încuraja Rusia să continue consultări și transparența privind activitățile forțelor sale convenționale în Europa și Asia. Rămâne de văzut care va fi impactul acestor sugestii, reacția partenerilor occidentali, precum și a țărilor direct vizate, îndeosebi Moldova, Ucraina, Georgia și Azerbaidjan.

Aceste propuneri s-ar putea să fi fost determinate de slăbirea influenței SUA, a problemelor

cu care se confruntă, dar și de luarea în considerare a evoluțiilor în lume. Dezvoltarea axei eurasiatice Beijing-Moscova poate genera schimbări majore de fluxuri economice, financiare și de altă natură. Strategiile care se prefigurează în zona eurasiatică pe axele ce au în componență Moscova sau Teheranul, având drept parteneri China sau Germania, strângerea legăturilor ruso-germane și consolidarea axei geopolitice Berlin-Moscova constituie demersuri cu posibil impact nu numai pentru țările în cauză, sau din apropiata lor vecinătate.

Intrucât evoluția ordinii internaționale pare să fie orientată spre crearea unei lumi multipolare, cu unele puteri emergente, este de așteptat ca atitudinea SUA față de Rusia să fie considerabil diferită, astfel încât predominantă să nu mai fie promovarea democrației și drepturilor omului; se are în vedere, totodată, evitarea unor acțiuni care ar putea antagoniza Moscova.

Într-o epocă de vulnerabilitate, se impune o reținere strategică ruso-americană. Noul Tratat de Reducere a Armamentelor Strategice – Start III – între SUA și Rusia a îmbunătățit climatul politic în relațiile ruso-americane. Ar trebui extinse negocierile, incluzând spațiul atmosferic și domeniul cibernetic; cele două țări să se angajeze că nu vor folosi primele arma nucleară, antisatelit sau atacarea unor rețele cibernetice cheie. A fost posibilă ajungerea la unele înțelegeri ruso-americane în timpul Războiului Rece. Ar fi de neînțeles de ce acest lucru nu ar fi posibil acum, când cele două puteri nu mai sunt adversare.

În viziunea americană, Rusia nu este o țară care să se mulțumească cu ceea ce are, nutrind o dorință statornică de a-și păstra, și chiar extinde, zona sa de influență – ceea ce în opinia americană - o poziționează drept rivalul firesc al SUA. Strategia Rusiei nu urmărește, însă, înrăutățirea relațiilor sau o ruptură între Moscova și Washington, ci între Europa și SUA.

În campania electorală, acuzând SUA că preferă "vasali" și nu "aliați", și criticând planurile de amplasare a scutului antirachetă în Europa Centrală, Putin a spus că „securitatea în lume poate fi asigurată numai împreună cu Rusia și nu încercând s-o dai la o parte, vizând slăbirea poziției sale geostrategice”.

Discuțiile între SUA și Rusia privind scutul antirachetă și sprijinul acordat de Washington

Europei Centrale, sunt blocate. Propunerea Moscovei de a avea în vedere un scut comun a fost respinsă; Rusia a cerut garanții juridice că acesta nu va fi folosit împotriva sa, cerere, de asemenea, respinsă. Drept urmare, Adjunctul Ministrului de Externe Serghei Ryabkov a declarat recent că Rusia ar putea să nu participe la Summit-ul NATO-Rusia, care va avea loc la Chicago, în mai 2012, odată cu Summitul NATO, dacă scutul anti-rachetă nu va fi pe agendă.

Din experiența primelor două mandate, când s-a confruntat cu ambiția americană de a menține o viziune unipolară a lumii, în ciuda unor concesii făcute de Kremlin, este de așteptat ca Putin să se îndrepte spre consolidarea rolului Rusiei de actor important pe plan internațional, a statutului său în *vecinătatea apropiată*, recunoașterea acesteia drept zona sa de influență. Totuși, unii analiști consideră că politica externă a Rusiei poate fi considerată drept una pragmatică, abordare care va prevala și în viitor.

Relațiile Rusiei cu UE nu au cunoscut dezvoltări spectaculoase. Nu s-ar putea spune că discuțiile privind noul tratat bilateral, modernizarea parteneriatului sau energia au marcat progrese substanțiale. Aceste relații au beneficiat, însă, de faptul că între membrii UE sunt mai puține dezacorduri privind politica față de Rusia decât în trecut. La aceasta a contribuit și dezechetul în relațiile ruso-poloneze. Totuși, este improbabilă îmbunătățirea relațiilor pe termen scurt sau mediu: Rusia este în perioada post-electorală, iar UE este preocupată de efectele crizei financiare.

Rusia rămâne un partener strategic pentru Uniunea Europeană și unul din pilonii esențiali ai arhitecturii politice europene. Negocierile privind noul Acord de parteneriat și cooperare UE-Rusia, începute încă în 2008, continuă. Rusia și UE caută puncte de interes comun în dezvoltarea relațiilor și cooperează în diferite probleme internaționale. Moscova consideră că dificultățile legate de viza de intrare în țările UE constituie un obstacol în dezvoltarea relațiilor, iar UE este preocupată de asigurarea securității energetice, îndeosebi după criza în legătură cu tranzitarea gazului din Rusia spre țările UE prin Ucraina. Este de așteptat ca pragmatismul și abordarea proiectelor de cooperare, de preferință în cadrul bilateral, să caracterizeze în continuare relațiile UE-Rusia.

În afară de Belarus, Rusia este singura țară în vecinătatea UE care nu și-a exprimat dorința să devină membră a acesteia și refuză deschis orice fel de condiționalitate politică. Rusia are în vedere o formă de asociere și nu de integrare. Procesul de negociere a noului acord va reflecta natura relațiilor dorite de ambele părți. UE ar putea stimula o dezbatere privind relațiile cu Rusia. Poziția Rusiei privind securitatea europeană (politica de vecinătate, denunțarea Tratatului privind Forțele Convenționale în Europa, Balcanii, scutul antibalistic ș.a.) impun o asemenea dezbatere.

Extinderea Uniunii Europene nu este un subiect de îngrijorare deosebită pentru Rusia. Demersurile similare din partea **NATO** nu sunt, însă, acceptabile pentru Moscova, îndeosebi în ceea ce privește Georgia și Ucraina. La Summit-ul NATO de la București, Putin a declarat foarte clar că Rusia nu va admite intrarea Georgiei și Ucrainei în Alianță și că există "o linie roșie" peste care nu se poate trece. Occidentul se pare că este înclinat să țină seama de poziția Rusiei în această problemă, ca și în alte proiecte ale NATO.

În politica sa calculată – ceea ce nu este un defect, în sine – Putin va încerca să profite de pe urma dezacordurilor interne în cadrul NATO și UE între pozițiile statelor membre. Putin nu va accepta ca regulile jocului să fie fixate fără Rusia, împotriva intereselor acesteia, va evalua totdeauna cu atenție riscurile și inconvenientele acțiunilor preconizate.

Îmbunătățirea relațiilor Rusiei cu **Germania, Franța** și alte state occidentale influente, precum și cu unele state ex-socialiste, cum sunt Polonia, Ungaria, Bulgaria, pot fi considerate succese ale politicii externe ruse, care, probabil, vor marca noi dezvoltări. Din considerente geopolitice și comerciale, Moscova va depune, în continuare, eforturi în direcția consolidării legăturilor cu Germania și lărgirii ariei relațiilor sale energetice cu aceasta.

"Germania vrea să întărească parteneriatul strategic cu Rusia, — a declarat recent ministrul de externe al Germaniei, Guido Westerwelle – Rusia este și rămâne un partener de importanță centrală pentru Germania și Europa, a subliniat el. De aceea, noi dorim să continuăm și să aprofundăm parteneriatul strategic cu Rusia. Germania

dorește să lucreze cu Președintele Putin de o manieră constructivă și într-un climat de încredere”.

În regiunea Mării Negre au avut loc evoluții semnificative: în Vestul regiunii largite a Mării Negre au fost realizate progrese importante, în timp ce stagnarea se menține în partea de Est. Au trecut mai mult de trei ani de la războiul ruso-georgian; Bulgaria și România au acceptat ca pe teritoriul lor să fie instalate componente din sistemul antibalistic al SUA/NATO. Recent, Moscova a declarat că rachetele sale vor fi îndreptate spre scutul antirachetă al NATO (deci, inclusiv instalația din România), dacă nu va fi inclusă în discuțiile pe această temă și nu va primi asigurări ferme privind securitatea Rusiei. Discuțiile SUA-Rusia pe această temă continuă, fără perspectiva unei înțelegeri. Moscova a condiționat prezența sa la Summit-ul NATO-Rusia (mai 2012, Chicago) de un asemenea acord.

Regiunea Mării Negre este un coridor strategic, datorită rutelor energetice Est-Vest care leagă mările Caspică și Mediterană. Strategia Moscovei de a fi o superputere energetică va fi continuată de Putin, cu toate eventualele implicații pentru statele din zonă și nu numai, cum ar fi menținerea influenței și controlului în spațiul post-sovietic, Europa Centrală și chiar în nordul Africii.

În ultimul timp, suntem martorii unei schimbări dramatice a rolului Rusiei în zonă. Prin instrumentele sale din domeniul energiei și prezența militară, Rusia a declarat regiunea drept sfera sa de influență, căutând să prevină alte centre de putere de a se impune în această zonă de sensibilitate și importanță. Există percepția unui compromis între SUA și Rusia în zona Mării Negre, ceea ce ar putea amâna indefinit orice occidentalizare socială sau politică în țările din Estul regiunii. Nici UE nu are, deocamdată, o prezență puternică în zona Mării Negre, iar frământările interne legate de criza financiară au determinat diminuarea atenției de la vecinătatea sa apropiată. Rusia, totuși, este mult mai sensibilă față de o eventuală creștere a influenței NATO, decât a UE în zona Mării Negre. De aceea, face tot posibilul de a apela la Convenția de la Montreux din 1936 pentru a preveni trecerea navelor militare ale țărilor neriverane prin strâm-torile Turciei, încurajând Turcia să rămână o pu-

tere dominantă în zonă. Moscova și Turcia sunt deja implicate în diferite proiecte bilaterale, ceea ce oferă celor două state baza necesară pentru a-și exercita influența în zonă⁸.

Interesul strategic din partea statelor și instituțiilor occidentale importante față de zona Mării Negre s-a diminuat, ceea ce duce la creșterea rolului Rusiei și Turciei, ca actori regionali.

Odată cu revenirea lui Putin la Kremlin, se poate anticipa revenirea la linia dură a Rusiei pentru apărarea și extinderea intereselor sale strategice în zona Mării Negre. Pentru Moscova, parteneriatul cu Europa și Occidentul, în general, este posibil numai pe picior de egalitate, ceea ce presupune o creștere fermă a capacității strategice a Rusiei ca putere internațională⁹.

Pentru Rusia, **Ucraina** este o problemă fundamentală de securitate națională. Așteptările Kremlinului că, după venirea la putere a președintelui V.Ianukovici, Ucraina va fi mai puțin orientată spre instituțiile occidentale și mai liberală față de Rusia, nu s-au adevărit. Dimpotrivă, relațiile dintre Ucraina și Rusia cunosc o răcire accentuată, care, probabil, va continua. Ucraina, foarte interesată în penetrarea economică în diferite zone, inclusiv în Caucaz și Asia Centrală, intră uneori în competiție directă cu Rusia, îndeosebi în ceea ce privește transportul produselor energetice din Asia Centrală. Kievul cere reducerea prețului la gazul rusesc, iar Moscova este dispusă la concesiuni numai în schimbul preluării controlului asupra rețelei de conducte ucrainene de gaz și al aderării Ucrainei la Uniunea Vamală Rusia –Belarus-Kazahstan.

Kievul încearcă să profite la maximum de valoarea geostrategică a țării, de care sunt conștienți atât UE, cât și Washington, îndeosebi în relația acestora cu și față de Rusia.

Recent, Ucraina a declarat că este gata să discute eventuala suspendare a sistemului său de tranzit al gazelor, prin care Rusia alimentează Europa. Moscova a lansat conducta Nord Stream și a semnat împreună cu partenerii săi externi acordul pentru construirea South Stream, ambele gazoducte ocolind Ucraina. Nord Stream va lega Rusia de UE prin Marea Baltică, în timp ce South Stream va trece pe sub Marea Neagră¹⁰.

Totodată, Rusia consideră procesul contra fostului premier Iulia Timoșenko drept un instru-

ment de presiune asupra sa. Moscova a acuzat deschis Kievul că încearcă să își intensifice cooperarea cu NATO.

Rusia își vede interesul istoric și strategic în menținerea influenței sale atât în Transnistria, cât și în restul **Republicii Moldova**. În termeni strategici, Rusia consideră prezența forțelor sale în Transnistria drept un blocaj eficient al expansiunii NATO spre Est (la fel ca și păstrarea flotei sale în Sevastopol, Ucraina). În vederea atingerii obiectivelor sale strategice, este de așteptat ca Moscova să folosească, în continuare, atât pârgii economice și politice, cât și tergiversarea soluționării conflictului transnistrean.

Moscova este principalul partener economic al Republicii Moldova, iar sectorul energetic al acesteia din urmă este în întregime dependent de importul din Rusia. Kremlinul acționează pentru păstrarea statutului de neutralitate al Republicii Moldova, stipulat în Constituția țării, căutând, totodată, garanții din exterior, din partea UE și NATO. Toate acestea obligă Chișinăul să promoveze o politică prudentă între opțiunea sa euro-atlantică și suspiciunile Kremlinului. Cunosând opoziția categorică a Rusiei în problema lărgirii NATO, Republica Moldova evită să menționeze această opțiune, invocând statutul său de neutralitate. Integrarea Republicii Moldova în UE, care se bucură de un sprijin larg, ar putea fi mai ușor acceptată de Moscova. Rusia ar putea tolera ca Moldova să devină membră a UE, însă fără Transnistria, dar nu va accepta niciodată pierderea totală a influenței sale în această regiune¹¹.

În secolul trecut, competiția între marile puteri a avut loc, în principal, în Europa. Odată cu declinul acestei competiții pe vechiul continent, asistăm la intensificarea luptei pentru influență în Asia Centrală. Puteri din afara regiunii și-au intensificat eforturile pentru acces la sursele de energie. China este printre actorii principali în acest sens. Revenirea la influența Rusiei în Asia Centrală este incontestabilă, dar se poate complica din cauza competiției energetice, cu mize politice și geostrategice. Strategia Rusiei în acest domeniu vizează două obiective: de a interzice liberul acces al investițiilor în bazinul Mării Caspice, de care producătorii de energie sunt încă

dependenți, și de a împiedica o politică europeană comună în domeniul energetic.

În acest context, trebuie menționat că securitatea în bazinul Mării Caspice este influențată de următorii factori: poziția geografică a regiunii reprezintă o atracție pentru Est și Vest, datorită importanței geostrategice (resurse energetice și cale de acces spre Afghanistan și Iran); competiția între actorii locali și externi privind controlul asupra resurselor de hidrocarburi; conflicte teritoriale existente sau emergente. La acestea se adaugă prezența unor alianțe de securitate opuse, precum Comunitatea Statelor Independente și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă pe de o parte, și Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUUAM – Georgia, Ucraina, Uzbekistan, Azerbaidjan, Moldova) și NATO, pe de alta. Lipsa unei strategii comune UE/SUA privind regiunea sau implicarea unor actori externi în problemele de securitate ale bazinului Caspic are un impact negativ¹².

Țările din Asia Centrală și cele din teritoriile învecinate sunt confruntate cu riscuri comune pentru securitate provocate de instabilitate, terorism și traficul de droguri. După diminuarea forțelor NATO în Afghanistan, este de așteptat ca rolul și preocuparea Rusiei, ca și ale altor state din regiune, în legătură cu asigurarea stabilității în Afghanistan, să sporească.

Este de așteptat ca Putin să sporească eforturile Moscovei vizând consolidarea securității și stabilității în Asia Centrală, în primul rând în domeniul dezvoltării economice regionale și a proiectelor energetice. Pe planul combaterii terorismului, Rusia probabil își va revigora planurile de creștere a prezenței forțelor sale de securitate în Tadjikistan și alte zone considerate de Moscova drept vulnerabile. Moscova a exprimat de mult îngrijorarea în legătură cu eșecul și neputința Forței Internaționale de Asistență în domeniul Securității (International Security Assistance Force) de a asigura o stabilitate durabilă în Afghanistan. În parte, această îngrijorare se datorează traficului de narcotice spre Rusia, dar și temerii în legătură cu modul în care perpetuarea violenței în Afghanistan va afecta țările din Asia Centrală. Moscova pare să înțeleagă că o Al-Qaida slăbită nu este același lucru cu Talibanii slăbiți,

dar constată complicitatea ambelor organizații în atacurile periodice în Tadjikistan și Uzbekistan. Din perspectiva Rusiei, acum există un risc sporit de lovituri respresive din partea unor grupări de simpatizanți ai lui Bin Laden, cum ar fi Mișcarea Islamică din Uzbekistan. Din acest motiv, Moscova va intensifica demersurile diplomatice pentru a i se permite amplasarea unor forțe de securitate (3000 militari) la frontiera tadjiko-afghană.

După războiul ruso-georgian din august 2008, ne aflăm în fața unui nou status quo care pare să dureze încă mulți ani, poate chiar decenii¹³. Relațiile diplomatice ruso-georgiene sunt suspendate, iar relațiile între liderii celor două țări rămân ostile, datorită diferențelor ireconciliabile privind statutul Abhaziei și Osetiei de Sud a căror independență a fost recunoscută de Rusia. Ambele țări se acuză reciproc de faptul că subminează stabilitatea și securitatea în zonă și provoacă tensiuni în zonele de conflict. Nu este exclus ca securitatea în zonă să se înrăutățească în perspectiva alegerilor prezidențiale și parlamentare în ambele țări.

Situația poate escalada și destabiliza întreaga regiune, întrucât nu există un sistem eficient de gestionare a conflictelor care ar putea asigura ca tensiunile la nivel înalt sau incidente locale de mai mică anvergură să nu escaladeze într-un nou conflict¹⁴.

În ceea ce privește conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan în legătură cu Nagorno-Karabakh, probabil va fi mai puțin implicare din partea lui Putin, decât a făcut-o Medvedev. În septembrie 2004, la Astana, Putin a încercat să medieze între președinții Armeniei și Azerbaidjanului. Aceștia l-au făcut să aștepte, apoi s-au certat în prezența sa, ceea ce l-a infuriat pe Putin, care nu acceptă să fie tratat în acest fel. Medvedev, spre deosebire de Putin, a rezistat la organizarea a nouă întrevederi Aliiev – Sarkisian. În opinia lui Putin, Rusia nu va impune o soluție în rezolvarea acestui conflict; căutarea acesteia nu trebuie transferată asupra Rusiei, iar cele două țări trebuie să găsească o cale acceptabilă de ieșire din actuala situație¹⁵.

Relațiile ruso-turce la începutul anilor '90 nu erau deloc favorabile unei apropieri, Turcia fiind percepută drept un adversar constant: membră

a NATO, aliat privilegiat al SUA în regiune, rival redutabil în Asia Centrală. La începutul secolului al XXI-lea, politica Moscovei față de Turcia a cunoscut o schimbare radicală, de apropiere și valorificare a intereselor comune. Interesul economic este cel care a favorizat această schimbare. Totodată, de la relații politice reci cele două state s-au regăsit pe poziții similare, diferite de cele ale SUA, în legătură cu Irakul și Iranul. Aceste relații s-ar putea consolida, îndeosebi datorită rolului de puteri regionale în zona Mării Negre și Caucaz pe care cele două țări tind să își revendice. Fără îndoială, Putin va continua această dezvoltare a relațiilor ruso-turce, sudate de interese comune¹⁶. Rusia și Turcia beneficiază de pe urma perpetuării fragmentării conflictelor în Caucazul de Sud, care constituie un obstacol pentru transformarea regiunii într-un drum energetic deschis pentru Occident spre sursele de hidrocarburi din Marea Caspică și Asia Centrală. Interesul strategic al Rusiei constă în monopolizarea furnizării energiei din Eurasia către Europa, Turcia rămânând singurul teritoriu pentru rutele alternative.

Este de așteptat ca Putin să continue cultivarea unor relații de prietenie și sprijin cu **țările arabe**, mai ales acum în postura de șef al unui stat care, aparent, nu are ambiții sau revendicări regionale, dar este preocupat de situația din regiune.

Nu sunt motive să se aștepte ca Moscova să și schimbe poziția în perioada post-electorală privind Iranul și Siria. Rusia se opune noii rezoluții privind Siria, propuse de SUA.

Prin căderea regimurilor autocrate din Nordul Africii, Rusia pierde piețele de desfacere pentru armele sale în statele cuprinse de "primăvara arabă". Dezacordul Rusiei cu SUA și puterile occidentale în legătură cu Libia și Siria reflectă, de asemenea, frustrarea sa față de "politicile intervenționiste occidentale", privite ca o reminiscență a "revoluțiilor colorate", sprijinite de Occident, în Georgia și Ucraina, în 2003 și 2004.

Putin se bucură de cea mai mare popularitate în Rusia, datorită faptului că este perceput ca fiind o mână forte, un apărător al valorilor Rusiei și al statutului său de mare putere independentă. Rusia, însă, este în schimbare. Societatea civilă, deși încă slabă, este vocală și capătă tot mai multă

vigoare. Sporesc nemulțumirile legate de corupție, lipsa reformelor și a unor lideri politici competitivi.

Deși inițiativele lui Putin se îndreaptă, deocamdată, spre Asia, principalele interese și parteneri ai Rusiei sunt în Europa și SUA. Putin va avea o președinție reușită, dacă va lua în considerare provocările cu care se confruntă Rusia. Avantajul său este că are experiența mandatelor anterioare și, probabil, a învățat din cele ale altor lideri din fosta URSS.

Pentru ca aspirațiile Rusiei de a fi unul din liderii mondiali importanți să devină realitate, Kremlinul ar trebui să reconsidere unele abordări în politica sa internațională. În primul rând, NATO și Uniunea Europeană să nu mai fie percepute ca rivali, ci ca parteneri ai Rusiei. În al doilea rând, să ia în considerare faptul că majoritatea statelor europene împărtășesc principii fundamentale, care și-au găsit reflectarea în documente internaționale adoptate, inclusiv cu participarea Rusiei, printre care: fiecare stat este liber să facă sau nu parte dintr-o alianță; sferile de influență privilegiate nu sunt acceptabile; securitatea proprie nu poate fi edificată în dauna sau pe seama securității unui alt stat.

Note

¹ Autoarea a deținut diferite funcții în Centrala MAE și în exterior, a condus sau a fost membru al delegațiilor române la diferite negocieri bilaterale sau multilaterale în domeniul securității și cooperării în Europa și pe plan subregional; a făcut parte din echipa M.A.E. (task force)

pentru pregătirea și deținerea Președinției în exercițiu a OSCE de către România, 2001; a fost Ambasador, Șef al Centrului OSCE în Turkmenistan (2002-2004), Ambasador, Șef al Oficiului OSCE în Podgorița/Adjunct al Șefului Misiunii OSCE în Serbia-Munte negru (2005-2006) și Ambasador, Șef al Misiunii OSCE în Muntenegru (2006-2010).

² B.Elțin, *Prezidentskii Marafon* (Maraton Preșidențial), Moscova, 2000, p.31

³ Eurasia Daily Monitor – The Jameston Foundation, October 7, 2011 – vol.8, issue 185.

⁴ Eurasia Daily Monitor – The Jameston Foundation, October 7, 2011 – Vol.8, issue 185.

⁵ HotNews.ro, 15 noiembrie 2011.

⁶ Oxford Analitica – *Prospects for Russian politics in 2012*, 3 noiembrie 2011.

⁷ Center for the National Interest, Belfer Center for Science and International Affairs, *Task Force on Russia and U.S. National Interests Report: Russia and U.S. National Interests. Why should americans care?*, noiembrie 2011.

⁸ The Black Sea: A Forgotten Geo-strategic Realm, Dr. Plamen Pantev, *Eurasia Daily Monitor*, 17 Oct.2011.

⁹ Strategic Balance and Security Challenges in the Black Sea Region – Position Paper, Institute for Regional and International Studies, Sofia, November 2011.

¹⁰ Ucraina amenință să lase Europa fără gaze, www.ziare.com/articole, 18 septembrie 2011.

¹¹ Geopolitical Journey, part.4: Moldova, Nov.19, 2010.

¹² Political and Security Cooperation in Europe's Four Sea Basins, Doc. Istituto Affari Internazionali 0913.

¹³ Oxford Analytica, Global Strategic Analysis, 13 May 2011 – Mutual Georgian-Russian provocations may turn serious,

¹⁴ Mutual Georgian-Russian provocations may turn serious, Oxford Analytica, 13 Mai 2011.

¹⁵ Thomas de Waal, Vladimir Putin and the South Caucasus, 4 Oct 2011 – <http://nationalinterest.org>

¹⁶ Helene Carrere d'Encausse, *URSS a murit, trăiască Rusia*, pp.160-161, Ed.SEMNE, Buc.2010

ABSTRACT

Presidential elections in March 2012 have been followed with interest by international community. Vladimir Putin won and returned to the Kremlin. Under Putin's first two presidential mandates (2000-2008) Russia has returned to the international arena as an important player. Now, Russia is different, international situation is, also, different and very challenging. Putin's return might be followed by the Russia's stronger affirmation as an important international player. The study analyzes the first two presidential mandates, context, perspectives of the future internal and external evolutions and significance of Putin's return, impact, perspectives and challenges he might face.

Keywords: Russia, regime, democracy, authoritarianism, elections

The author is a professional diplomat who held various positions within the Ministry of Foreign Affairs of Romania and also was part of delegations which participated in bilateral and multilateral negotiations in the field of European and subregion security cooperation.

From Yeltsin to Putin. EU-Russia relations between 1992-2008

Vasile Rotaru¹

Introduction

The EU-Russia relationship has never been neither simple nor smooth. With different geopolitical approaches, the two partners often find their cooperation dominated by mutual distrust and divergent interests. While Russia is a Westphalian state with a foreign policy characterized by realism and zero-sum game principles, the EU is an idealist post-modern entity, which operates with soft power instruments. If Moscow continues to think in terms of traditional international relations, Brussels rejects the notion of spheres of influence with such concepts as normative power and Europeanization. Thus, Russian policy is based on interests, the EU's – on values². These differences made many scholars question whether the Russian Federation and the European Union can be considered strategic partners. As to make a strategic partnership to work, the principal element is mutual trust. The Kremlin's policies in the energy field, the nonobservance of voluntarily assumed commitments on democratic values and human rights or the 'Potemkin democracy' presented as a real democracy, are all reasons to undermine EU's confidence in Russia. However, as Wiegand argue, size, proximity, history, economic interdependence and simple comparison with some other EU's strategic partners contradict the skeptical scholars³.

Another element to take into account when analyzing the EU-Russia relations is the direct link between the internal evolution of Russia and its foreign affairs. The strengthening of vertical

power, the recentralizing at federal level and the notion of 'sovereign democracy', all have left their mark on Russian foreign policy. These trends translated into a tendency to increase international prestige, to remove Western leverage and to restrict the impact of international law, global economic bodies, and world public opinion on Russia's domestic policies⁴. Add to these the contextual situation (the EU-USA relationship and Russia-NATO relations) and we have a complete picture of EU-Russia relations, with lengthy negotiations between the two partners, the frictions in areas where Russia is in advantage and the difficulties in developing an institutionalized relationship.

EU-Russia relations during Yeltsin's presidency

After the collapse of the Soviet Union, Russia was perceived as a *tabula rasa*, upon which new liberal ideas could be made to stick with ease⁵. Under Fukuyama's 'End of History' euphoria, the West believed that democracy would fill the gap left by the defeated communist ideology. The beginning of '90s was seen as a 'formative moment' for Russia. Europe was ready to help the country to enter the 'community of civilized states', and believed that it could work with the new Russia to the mutual benefit of both.

The most popular words in Russia in that time were democratization and privatization. The Kremlin leader kept saying that Russia was a

European country and wanted to be recognized as a European partner. Yeltsin and his foreign minister, Kozyrev, have established two main goals of Russian foreign policy: to become full member of 'community of civilized states' and to attract as much external support for social, economic and political reforms attempts⁶. It seemed that Yeltsin and his entourage were 'anti-communist, pro-market, pro-West, pro-democracy' and sought to dismember what Ronald Reagan called the "evil empire"⁷. The Westernizers⁸ were dominating Russian domestic and foreign policy thinking. The European Community was hopping and expecting that the post-communist 'honeymoon' would continue and Russia would join the democratic community.

However, these hopes did not last too long. Already by 1993 the democratization euphoria was fading and the Kremlin was returning to a more traditional foreign policy. This fact was not motivated only by the disappointment of a miraculous economic growth, which should have offered Russians the same standard of living as in the Western Europe, and frustration of defeat in the Cold War. In fact, the Soviet structures were not completely demolished in 1991-1992. It would be rather naïve to think that the Soviet worldview would have just disappeared overnight along with the formal state structures of the Soviet Union, thus enabling a 'thoroughly unencumbered' search for a new worldview⁹. With the former members of the Communist Party still in leading positions, claiming to be now democrats, there was not a clear break with the past as it happened in the rest of former members of the Warsaw Pact. Furthermore, the end of Cold War seems to have failed to remove all the old antagonisms¹⁰ and the political crisis of 1993, which brought Russia on the verge of the civil war, made it clear that the country was not going to share the same values as the European Union. Thus, the beginning of '90s should be better seen, as Haukkala argues, as a 'period of complete intellectual and ideological confusion in the ruling circle of Russia', which resulted in a 'brief and haphazard emulation of western/European ideas and ideals, followed by a growing rejection of them'¹¹, rather than an honest propensity to democratize the country.

The weakness power

After the dismissal of the Soviet Union, the West was worried about the domestic situation in Russia. There was the concern that because of its weakness Russia would not be able to deal with the proliferation of nuclear missiles and the spread of terrorism. The general opinion was that a stronger Russia could cope more easily with these problems. Within this context, at the beginning of January 1992 the foreign ministers of the European Community (EC)/EU met in Brussels to discuss the situation of the former USSR. There was decided that the negotiations for cooperation's agreements would start with four former Soviet republics: Russia, Belarus, Ukraine and Kazakhstan. Given its importance, Russia was the first the Commission initiated the discussions. After his visit in Moscow, in March 1992, the Commissioner for External Relations, Frans Andriessen, suggested a new series of commercial and cooperation agreements with Russia and the other three former Soviet republics. The initiative was driven by the demand of the Russian Foreign minister, Kozyrev for a new commercial agreement during his visit in Brussels two months later, the Russian official was asking for hurried negotiations as the EC-USSR Trade and Cooperation Agreement was outdated.

The negotiations for the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) started in November 1992. It was expected that the process would be short. However, the negotiations took almost two years. There were two main issues which delayed the conclusion of the agreement: Russia was pushing for more trade concessions and a more generous long-term perspective in the form of a free trade area than it was envisaged and EC/EU was insisting on the political conditionality, which was a source of concern for the Russian part¹².

It was clear that it was Russia that needed more the EU and not vice versa, the economic aid and access to the European market being imperative for the country plagued by a severe crisis. However, despite this strong asymmetry, the Kremlin succeeded in getting enough concessions from the EC/EU. Europe was afraid of not 'loosing' Russia and was convinced that

had to support it in order not to deviate from the stated objective of being part of the democratic community and agreed at the end of the day with concessions seen initially unacceptable. The most obvious example in this context is the revitalization of the negotiations in the aftermath of the political crisis in Russia in October 1993. The EU believed that it would be better to anchor Russia in an institutional frame so that the economic and political changes became irreversible, the price for signing PCA being less than in case of not signing it and 'loosing' Russia. Thus, it was not Russia's power but its weakness that resulted in a series of important breakthroughs in the process of negotiations¹³. The *weakness power*, as Haukkala defined the ability of extracting concessions from other powers precisely because of your weakness and the 'potentially disastrous instability that continuation of that weakness might bring'¹⁴, characterized the entire period of Yeltsin governance, particularly the beginning of '90s.

The Partnership and Cooperation Agreement was finally concluded in June 1994, during the Corfu summit. At the end of the signing ceremony, Yeltsin declared that the hard part only than would start, with the implementation of the agreement. Nevertheless, he assured the European partners that "Russia will be an honest, loyal and trustful partner"¹⁵.

Of course, the PCA is primarily an economic agreement, however, the respect for democracy, the principles of international law and human rights play an important role. A Common Declaration annexed to the PCA, states clear that 'the respect for the human rights represents an essential element of the agreement'. One can assume that if there is any prove of serious violation of human rights or of democratic values in Russia, the EU can suspend the PCA¹⁶. The *weakness power* seems to have prevented this thing from happening though, as the farther evolution of the EU-Russia relations showed.

After less than half of year, Russia proved one more time that it is going to be a difficult partner. The indiscriminate and disproportionate use of force and the flagrant violations of human rights during the first Chechen War (December

1994-August 1996) raised new doubts on Russia's commitment to the European common values. Consequently, the EU delayed the ratification of the PCA and was seeking for new solutions to keep its partner anchored in the democratic community. The Chechen war highlighted the need for a more definite approach towards Russia and the EU had to comply with the new reality.

In 1995, the Commission adopted the first EU Strategy on Russia. The document stated that the aim of the partnership with Russia was "to promote the democratic and economic reform process, to enhance the respect for human rights, to consolidate peace, stability and security in order to avoid new dividing lines in Europe and to achieve the full integration of Russia into the community of free and democratic nations". The strategy had to establish the mechanisms and principles through which the integration would take place¹⁷. The EU was again ready to help Russia even if it had to blind eye to the serious violations of human rights.

The need to 'lock Russia into an institutional arrangement' in order to prevent 'the rollback of Russian democracy and economic reforms in the country'¹⁸ seems to have stood behind the acceptance of the country in the Council of Europe, in 1996 too. In fact the decision was taken without Russia to meet all criteria¹⁹, Europe hoping that the new status would determine Russia to 'learn democracy'.

The Council of Europe is the first Western European institution, created after the Second World War in order to protect human rights, democracy and the rule of law. This 'club of democratic European countries', designed initially against the communist bloc, became, at the beginning of '90s, a 'school of democracy' for the former members of Warsaw Pact. Before becoming members of the Council, these countries had to sign the European Convention of Human Rights and its most important additional protocols. By signing and ratifying these documents, the former communist countries became bound to honor the obligations that they had taken on by their own free will²⁰. That is why the acceptance of Russia as a member of the Council of Europe was of crucial importance²¹, expecting Russia to

follow the same path as the former members of Warsaw Pact. However, these hopes were soon shattered. Moreover, instead of 'learning democracy', Russia has started challenging the European values, trying to establish new rules.

As the representation in the Council of Europe depends on the population and income of the country, Russia made it very clear that it could take advantage of its position (Russia received 18 seats in the Parliamentary Assembly in Strasbourg, becoming with France, Germany, Italy and Great Britain, one of the five largest national delegation). It was already in August 1996, when approved for a second term as prime minister, that Viktor Chernomyrdin declared: "Russia was and will remain a great power". And, by definition a great power does not take order from anyone²². Thus, as a member of Council Europe, Russia began to question the universality of European democratic values. The Kremlin accused Europe of using 'double standards' in the area of human rights, claiming that while the West was criticising Russia for not complying with the common values, Baltic states were tolerated for violating the rights of ethnic Russians. The challenge of European values would become more obvious during Putin's presidency, when against European standards and norms, the Kremlin would put its own concept of democracy and human rights – the 'sovereign democracy'²³.

In 1997, the PCA was ratified. However, the first Chechen War showed the EU that the agreement was not enough for a constructive relationship with Russia. In addition, the severe economic and financial crisis in Russia, in August 1998 and the problems in the implementation of the PCA, made the EU-Russia relations more complicated. Within this context, it was again the *weakness power* that made the EU adopt, in 1999, the Common Strategy on Russia²⁴.

The aim of the new strategy was to promote a stable, open, democratic Russia, governed by the rule of law and with a prosperous market economy, that would help the EU and Russia to live 'in harmony together', as Solana, the High Representative for the Common Foreign and Security Policy, declared²⁵. At the beginning of the document it is stated that 'a firmly anchored

[Russia] in a united Europe free of new dividing lines, is essential to lasting peace on the continent', the Strategy supporting 'the integration of Russia into a wider area of cooperation in Europe'²⁶. The document was conceived for a period of four years.

Moscow did not see very well the adoption of EU's strategy, being irritated by the fact that Europe 'considered Russia more as an object of foreign policy of the united Europe, rather than an equal partner'²⁷. Accordingly, four months after the EU's Common Strategy, came Russian response: *The Medium-Term Strategy for development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000-2010)*, a 'demanding and irritable response', as a British analyst concluded²⁸. Russian strategy covered a similar agenda to that of the EU. It reiterated Moscow's support for a strengthened partnership with the European Union and highlighted the interest for a multipolar world, with 'an emphasis on international law and the disuse of force'²⁹, so that any single state could not impose its will through force, as Moscow argued the United States has done in Kosovo³⁰. The document was elaborated under the new Prime-Minister, Vladimir Putin, and was soon complemented by the adoption of the National Security Concept, in January 2000, and the Foreign Policy Concept, in June 2000. A new phase in Russian foreign policy was starting.

Putin and the Great Russia

The leadership is very important in Russia, often being argued that the country has a cultural predisposition for highly personalized leadership, especially in times of turmoil. Becoming president after a period of chaos and despair, young, dynamic and determined to restore order, Putin won quickly the confidence of most Russians. The population wanted a strong ruler to 'save' the country and to restore its greatness. This situation has only smoothed the new leader's way to strengthen its power. Shortly after Putin was appointed as president, on December 31, 1999, he led the Thermidor, a classic counter-act,

announcing the return of the State. In a search for order and stability, Putin devoted himself to rebuilding the state and regaining territory from business elites, civil society, media and the West³¹. Soon Russian domestic and foreign policy became more 'presidential' and personal. From this perspective, elements of Putin's biography may be relevant to understanding Russian foreign affairs between 2000-2008. As a former KGB agent, his propensity for doing things in secret, suspicion often excessive, rejection of all that is foreign or hard to understand left their mark on Russian foreign policy³².

It was already the 'Russia at the term of the Millennium' manifesto, published in the pages of *Nezavisimaya Gazeta* in December 1999 while Putin was serving as Prime-minister, that announced the new direction of Russia's foreign policy. The ideas of this article will be found afterwards in the Foreign Policy Concept, adopted in June 2000. Putin pleaded for a stronger state by 'combining the universal principles of a market economy and democracy with Russian realities', highlighting that 'Russia was and will remain a great power'³³.

Putin was supported by a large majority of Russians, frustrated by economic shortcomings and Moscow's defeat in the Cold War. At the popular level, the good relations with the West should have brought economic advantages and rise the standard of living. As time passed, it became clear that these cannot happen as fast as anticipated. Externally, Russia's sensitivity towards NATO expansion and especially NATO intervention in Serbia, disappointed Westernizers and confirmed Statists' suspicions, who believed that the West wanted to gain maximum benefit from its strong position after the Cold War and Russia's weakness. The Kremlin hoped that once the Cold War ended, Europe would develop a new security strategy based on such institutions as OSCE, but the West preferred to expand NATO, violating the promise given to Soviet leaders by the US secretary of state James Baker that in exchange for a united Germany being in NATO, the expansion of that body would not proceed a inch farther eastward³⁴.

Facing a disastrous balance of Yeltsin's governance, Putin felt obliged to distance from his predecessor policy. The security policy was

revised, the notion of 'foreign strategic threats' to national security reappeared as well as the term 'potential enemy', both being associated with NATO³⁵. Putin highlighted the importance of the relations with the EU, taking advantage of every opportunity to declare that Russia consider itself part of Europe and sought to participate in the integration process of the continent³⁶. Russia perceived the EU alliance safer to ensure that Russia is treated and respected as an equal partner. Russian leadership wanted to see the country again a great power, but were aware that it was not possible without a strong economy. Within this context, the new foreign policy was directed to transition from the Soviet model diplomacy, obsessed by security and centered on the military balance model, to strategy based on economy³⁷, where the European market played the important role.

However, there is a paradox. Russia had the ambition to be recognized again as a great power, but was driven by its fear of isolation, especially from Europe. The EU exerts a very strong magnetic force upon the states surrounding it, while trade and geographic proximity make it an evident partner³⁸ and maybe that is why when became president, Putin granted much time for visiting West-European capitals, highlighting the importance of economic relations with the EU. Putin's propensity for a more 'European' foreign policy is also explained by Moscow's willing to counter US power and establish a multipolar world, where Russia was to be a equal partner to other super powers.

For its part, the EU continued to believe that the power of attraction of its values will generate successful economic transition and will consolidate democracy in Russia. The fact that in 1999, nine European former communist countries met the Copenhagen criteria, thus being ready to start the negotiations for EU accession, and Putin's pro-European declarations seemed to be a prove in that sense³⁹. The Common Strategy should have helped the EU and Russia to live 'in harmony together' while sharing the same common values. But its implementation was not started in earnest when Brussels-Moscow cooperation was again challenged.

EU-Russia relations during the second Chechen War

In August 1999, Chechnya was transformed again in a bloody battlefield. Motivated by Chechen rebel Shamil Basayev's raids in Dagestan and bomb attacks in apartment blocks in different part of Russia (attributed to Chechen rebels but presented by journalist Ana Politkovskaya and exiled oligarch Berezovsky as FSB orchestrated terrorist acts for galvanizing public support for a massive military action in Chechnya⁴⁰), Russia has committed over 100.000 soldiers against a rebel force of few thousands. Moreover, Russian advance in Chechnya was heavily supported by the indiscriminate use of heavy artillery and air strikes. This tactic resulted in very extensive civilian casualties, turning the issue into an international crisis affecting Russia's relations with the Western partners⁴¹.

The war reached its most severe phase in December 1999, when Russian military delivered an ultimatum to the people of Chechen capital: to leave the city or face annihilation. The siege of Grozny coincided with the European Council meeting. The EU had to do something. After long negotiations, the Council adopted the Declaration on Chechnya, which condemned the intensive bombardments and outlined the penalties and sanctions that might be applied to Russia if failed to change the conduct of the conflict⁴².

In January 2000 the General Affairs Council decided to sanction Russia. The penalties: reduction of TACIS funding, suspension of the signing of the Science and Technology Agreement, were rather modest and did not hurt Russia in any significant way. At first sight this might seem surprising because in principle the EU had a vast array of measures at hand. In reality, the reason why the EU was not tough was largely because of the EU's own dependence on Russia: it could hardly afford to hit Russian exports as they largely consisted of oil, gas and other raw materials that the EU itself needed. Moreover, by early 2000 rising oil prices on the world market ensured that Russia was no longer in need of short-term financial support from the Western countries anymore⁴³.

Nevertheless, the Declaration on Chechnya and the sanctions were taken rather seriously in Moscow. The EU member states began to hesitate, thinking that focusing too much and solely on the Chechen problem, could risk politically alienate Moscow from a 'strategic partnership' with the EU. This thought, accompanied by the awareness of not being able to influence Russia's behavior, gave rise to a more pragmatic interpretation of EU-Russia relations⁴⁴. The member states became more reluctant to apply negative measures against Russia and continued their bilateral dealings with Moscow, sidelining Chechnya problem, while at the EU level the European leaders expressed disapproval on Russian actions.

In these conditions it was not surprising that at the EU summit in Feira, in June 2000, the EU lifted sanctions adopted against Russia less than half a year ago. The decision was motivated by the EU's desire to create a good relationship with the new administration of president Putin. This justification was perplexed given that Putin had been de facto president since the launch of the Chechen campaign⁴⁵.

Even the sanctions were lifted, the European Council continued to call on Russia to avoid indiscriminate use of force, to cooperate with the OSCE, to ensure the delivery of the humanitarian aid and to investigate human rights abuses. Thus, the EU aimed to maintain a mutual benefic cooperation with Russia, while, at the same time criticizing it for the lack of common values. This dual strategy is designated in academic literature as *constructive engagement*. The policy had to support the transformation of Russia while preventing the self-imposed isolation of country from the rest of Europe. Yet the result was not the expected one. The EU failed to win the kind of leverage over Russia that it was aiming at. Instead the EU's post-sovereign agenda was discredited in the eyes of the Russians⁴⁶.

The EU's decision to lift the sanctions could be motivated also by the pro-European declarations of Putin in his first months of presidency. Russia's reassertion of the importance of the relationship with the EU and its readiness for a strategic partnership with the Union, combined with the fear of alienating Moscow, increased by

Russian elites and public opinion support of the Chechen war, determined the EU to adopt a constructive engagement towards Russia. Thereby, despite the violations of the common values, namely human rights in Chechnya, the EU opted for a close cooperation with Russia, which eventually caused substantial erosion in terms of the value component in the post sovereign logic of interaction in the EU-Russia relationship⁴⁷.

Thus, even the implementation of the PCA had witnessed serious problems (violation of human rights, lack of approximation of legislation and standards), the EU increased cooperation with Russia. At the EU-Russia summit in October 2000, Brussels launched the initiative of a Common European Economic Space (CEES) whose basic instruments were "market opening", "regulatory convergence" and "trade facilitation". The concept suited Putin's strategy to build a pragmatic mutually benefic relationship with the EU and must be seen as the first instance of the new double strategy in action⁴⁸.

The attacks on 11 September 2001 transformed the context of the Chechen war. Moscow took advantage to legitimate its actions as part of the global war on terrorism. This Russian interpretation of the situation in Chechnya as an antiterrorist conflict rather than a separatist struggle was easily accepted by the EU member states⁴⁹, the violation of human rights holding increasingly less room on the agenda of EU-Russia summits after 11 September. The EU leaders decided though not to sacrifice political capital by raising the issue of Chechnya and human rights in order not to undermine the prospect of better relations with Russia⁵⁰, emphasizing the importance of strategic partnership and energy dialogue. For the Kremlin it was becoming easier to challenge international rules and reasserting great-poweriness.

Russia overcomes the inferiority complex

At the end of '90s, when Putin came to power, Russia was a weak country both internally and externally. Its economy was in free fall, once feared, Russian army was not able to win a conflict with a band of secessionists, the 1998 financial crisis brought the country in inability to pay public

servants, and externally Russia felt that it was not respected and its interests are totally ignored. With this legacy, the new president set his goal to re-create Great Russia and become an important global actor. For this, however, Putin needed political and economic stability. And the fortune smiled upon him. Putin's rise to power coincided with rising oil prices. In 1999, from \$ 10 / barrel oil has got to cost over \$ 100 / barrel, quickly erasing the memory of catastrophic economic crisis in 1998. While oil exports brought the necessary money for enriching Russia and for paying foreign debts, the natural gas and the monopoly on the pipelines that transport gas to the West have transformed the country from an anemic and almost broke state into a energy robust superpower⁵¹.

The economic growth was not pursued only for economic growth sake but for the sake of political autonomy, and global position. Putin viewed the economic independence of Russia as a major prerequisite for a new role of the country on the world stage⁵². Therefore, for Moscow the payment of external debt was of paramount importance. It symbolized Russia's entry into the community of developed countries⁵³. With the economy recovery, the country could claim again the status of global superpower. And as Trenin argues, by definition a great power does not take orders from anyone⁵⁴.

Regaining economic power and self-confidence, Moscow became revisionist. The Kremlin decided that the price for European integration under Europe's conditions is too high. Russia felt that it has not been respected, that it has been exploited, ignored and victimized. Russia believes that laws are a mere expression of power and that when the balance of power changes, laws should be changed unilaterally if needed to reflect it⁵⁵. Therefore, Moscow wants to revise the international treaties signed during Yeltsin period, because Russia was in a weaker position during the negotiations. It tries to revise commercial contracts with Western companies or military agreements (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe). Russia claims that it does nothing but correct a situation created by excessively generous concessions to Western interests granted by Yeltsin⁵⁶.

Smutnoie vremya (troubled times), paraphrase of the turbulent period of the early XVII century, between the change of Rurik and Romanovs dynasties with the chaos of Yeltsin's times, has ended. The enormous petrodollars revenues allowed Putin to stop internal reforms and to turn against the West after the U.S. invasion in Iraq. Putin restored order and solidified the state and he cemented this without real political and economic reforms. Now, the Kremlin felt that it does not need the West to achieve its objectives and can dictate the terms of cooperation.

Within this context, Russia felt insulted to be grouped together with Moldova, Morocco and other smaller states in the European Neighbourhood Policy (ENP) (adopted in 2003). Instead of becoming part of the EU's neighbourhood, the Kremlin has insisted that its relations with the EU must be based on separate basis of equal and mutually beneficial strategic partnership. On the other side, the ENP aimed at creating "privileged relationships, building upon a mutual commitment to common values" (mainly through bringing partner states' legislation in line with the EU *acquis communautaire*) between the EU and nearby states. Russia, however, saw the demand to coordinate its legislation with the principles of the *acquis communautaire* as interference in its internal affairs⁵⁷, as long as Moscow considered that the EU is exporting its own values and rules, which were not developed together with Russia. Moscow wanted an independent status on the international arena and, therefore, refused to be included in the ENP. One can assess that the ENP determined Russia to demand a more privileged status of a 'strategic partner' based on equality⁵⁸ and that the initiative of the Four Common Spaces at the St. Petersburg EU-Russia summit, in May 2003 is a response to these Moscow's demands. In fact, Russia had the possibility to 'choose not to participate' in the ENP. And this fact generated an important precedent: even in Europe one can 'choose to reject' political conditionality, thus, endangering EU's external legitimacy⁵⁹.

The Four Common Spaces: the Common Economic Space, covering economic issues and the environment; the Common Space of Free-

dom, Security and Justice; the Common Space of External Security, including crisis management and non-proliferation; the Common Space of Research and Education, including cultural aspects; 'provided a framework for bringing Russia and the EU closer without the formalities of integration allowing Russia to maintain its position that it merited a special status on account of its size and importance'⁶⁰ and had to give a new impetus to EU-Russia relations.

However, the negotiations for the road maps for the Four Common Spaces were not easy. They took two years and gave the EU many headaches. The biggest problem concerned the very logic of the road maps. Russia wanted to treat the spaces separately, with the individual action plans so that the deals could be stuck depending on the issue area in question, which was unacceptable for the EU. Brussels accused Russia of a 'pick and choose' attitude of trying to comply with rules only in areas beneficial for itself while sidelining the difficult issues and the EU interests entirely⁶¹. In the end it was the EU that imposed and the four spaces remained a package deal. The road maps were adopted at the EU-Russia summit in Moscow in May 2005.

Despite the development of formal institutional framework, generally, the EU-Russia relations were not getting smoother. On the contrary. The EU's support for NATO intervention in Kosovo, in 1999, the serious violation of human rights during the second Chechen war, the Yukos affair in 2003, the strengthening of authoritarianism in Russia, all these increased the disagreements between the two partners. At the end of Putin's first term, for West it was clear that Russia would not become a democratic country in the near future and it could not be included in the same group with Poland or even Ukraine⁶².

The EU 2004 enlargement complicated more the relationship with Russia. Even Moscow's perception towards the process of expanding the European Union was generally positive, comparing to NATO enlargement (which was seen as a US foreign policy instrument), EU's eastern advancing increased the number of national interests and historical experience within the European Union. Countries with no sympathy

for Russia became Union's member states, bringing with them different issues of tension in the EU-Russia relations. Yet, even if Poland's historic reluctance towards Russia or the status of ethnic Russians in the Baltics contributed to the cooling trend of relationship between the two partners, these facts do not sustain the Kremlin's interpretation that the EU-Russia relations got worse only after the EU accession of Central and East European 'rusofobe and with inferiority complex' countries. In fact Brussels criticism of Moscow grew with the strengthening of authoritarianism in Russia⁶³, which started before the 2004 EU's enlargement.

Russia becomes 'sovereign democracy'

Under president Putin, Russia abandoned the pretences of democratization and re-established many of the institutional arrangements of the traditional authoritarian political system⁶⁴. Under the pretext of restoring order, stabilizing economy and reestablishing international grandeur, Putin strengthened the central power, got rid of all those who repudiate his policy or were concerned about the authoritarian state, reduced the freedom for media, and manipulated the political system. In his approach, Putin received the support of a population afraid of crime, chaos and local terrorism.

The 'color revolutions' in the 'near abroad' could jeopardize Putin's comfortable domestic situation though. The power of attraction of the democratic movements had the potential to alienate Russian population from its autocratic leadership. Within this context, the Kremlin perceived the revolutions in Georgia, Ukraine and Kyrgyzstan as a threat to the stability of Russian Federation because of possibility of contaminating. And in absence of any ideological justification for the reimposition of the authoritarian political structures in Russia, the Kremlin focused on the external threats⁶⁵. The West, in particularly the United States were presented as orchestrating the 'color revolutions' in order to replace Moscow's influence in the former Soviet republics with Western domination. Moreover, the Ukrainian 'orange revolution' was interpreted as

a 'dress rehearsal for a regime change in Moscow'⁶⁶. Consequently, Russia decided to take measures 'to protect' itself from 'external contamination'.

In a July 2005 speech, Vladislav Surkov, First Deputy Head of the Presidential Administration, introduced a new concept, which will define both Russian domestic and external policy. He stated that Russia's sovereignty was indirectly threatened by Western governments and NGOs, who use the language of human rights and democracy to undermine the stability of the Russian government and state and that Russia must answer these criticisms and establish a political system protected from external pressures - a 'sovereign democracy'⁶⁷. The concept was intended to protect the country from external pressure and ensure authoritarian system the public support. In short time 'sovereign democracy' was declared the new national ideology, through which Russian domestic and foreign policy can be understood⁶⁸.

For the EU one of the main aims of the relationship with Russia is the structural transformation of the country according to the European norms, values and models. The 'sovereign democracy', however, implies that Russia's domestic policy concerns only Russia and no external actor have any right to interfere. The concept involves a democratic transition and ultimately the strengthen of democracy, but this process should be based on Russia's own pattern. Russia alone will decide the 'democratic' rules it needs and will gradually implement structural reforms taking into account its historical and social features⁶⁹. Surkov suggested that the 'sovereign democracy' reflects the democracy in a sovereign state appealing to the 'dignity of the Russian people and Russian nation'. The 'sovereign democracy' also supports and is the extension of patriotism, *derzhavnost* (great power stateness), *sobornost* (togetherness), *pravoslavie* (orthodoxy), which reflect a long historical tradition of a centralized imperial state for whom it is more important to ensure order and stability rather than democracy⁷⁰. Looking through this prism, foreign actors are seen as trying to undermine Russia's territorial integrity and sovereignty for their own interests.

Another key element of the concept is that state can obtain economic success and political

stability without copying Western models. At the height of the oil-and gas-led economic boom, Russians started to view their country as more dynamic and economically successful than the EU. European norms and standards were seen as a source of dilution of Russia's sovereignty, and incompatible with and even harmful to Russia's own economic trajectory⁷¹. By conceptualizing its economic success story as an ideological challenge to the west, Russia deliberately was reducing the common spaces and increased the values gap with the EU. Thus, Russia's insistence on equality and respect for sovereignty led to the dilution of the principle of normative convergence of the Four Common Spaces, the consequent erosion of trust downgrading EU-Russia partnership to a limited cooperation⁷².

For Russia it has become imperative to 'keep and strengthen its sovereignty'. Moscow's new foreign policy started from the premise that a big country like Russia essentially does not have friends; any other great power would not want a powerful Russia that could be a strong competitor, they would prefer a weak Russia that can be easily exploited and manipulated⁷³. From Russia's point of view the EU's concerns with human rights and democratic values violations were perceived not as well-intended attempts to spread democratic norms but as unacceptable interference in domestic affairs. Therefore, 'instead of adopting the norms and values promoted by the EU, Russia itself aspires to the role of a norm-maker'⁷⁴.

Thus, on several occasions Russia has questioned the legitimacy of European and international monitoring procedures and even tried a 'nationalization of human rights'. The declaration of the president of the Constitutional Court, Valery Zorkin that Russia itself (and not the Strasbourg Court) should resolve the problems with human rights of its citizens, undermines European standards of human rights and legitimacy of European institutions⁷⁵. The EU's values were also questioned by Russian Orthodox Church. During the World Council of the Russian People, in Moscow, in April 2006, metropolitan Kirill (now Russian patriarch) read the Declaration of Human Rights and Dignity. He condemned such features of Western lifestyle like abortion, euthanasia and homosexuality, asserting that

Western concept of human rights was unsuitable for Russia. Instead, he emphasized the faith, morality, sacred symbols and the concept of Motherland (Mati Rossia) to fit for the Russian national character⁷⁶.

The economization of foreign policy

However, to have political sovereignty, a state must have economic independence and military security. Russia's need to be economically powerful and independent generated the strategy of limiting foreign investment in basic economic sectors (energy, pipelines, telecommunications, road and rail infrastructure, military industry and finance), and the *economization* of its foreign policy, which means 'the use of energy independence and economic stimulus/sanctions to assert Russia's economic and foreign policy goals'⁷⁷.

For Moscow the revenues from oil and gas industry ensures the stability of political regime and represents the main instrument of its geopolitical influence. A specialist in natural resources, with a scholarly dissertation at the St Petersburg Mining Institute entitled "Strategic Planning of the production of mineral-natural bases in the region under the development of the market economy conditions", Putin's philosophy is that energy policy and energy security are essential to Russia's security policy.

The soaring prices of gas and oil have made energy-rich Russia more powerful, less cooperative and more intransigent. Moscow was trying to take advantage of the European growing demand for gas and establish a relationship of 'asymmetric interdependence' with the EU, a situation where the EU needs Russia more than Russia needs the EU⁷⁸. However, the more gas the EU buys from Russia, the more Russia is getting dependent on the EU market. This generated a paradox, the closer Russia and the EU are getting territorially or economically, the more problematic their relationship becomes, and interdependence and proximity develops into a constant source of frustration⁷⁹.

The "economization" of foreign policy strengthened Russia but also affected relations with its neighbours. In the absence of any ideology or

common acquis, the CIS countries kept close relations with Russia due to the economic benefits. The decision to raise prices on the energy exported to the former Soviet republics close to the levels of current deals with the EU member states, reduced Russia's attractiveness, the relationship with the West becoming increasingly attractive. Dominated by a realistic perception of international relations, Moscow could not accept the loose of its 'spheres of interests'. Shortly the relations with the common neighbors became most obvious area of EU-Russia tensions⁸⁰.

2006 was for the Russian relations with the EU and near abroad a year of trade wars. At the beginning of January, the 'gas war' between Russia and Ukraine reduced gas supplies to EU members. Later the relationship with the EU was complicated by Russia's refusal to ratify the European Energy Charter and the ban on wine imports from Moldova and Georgia. In November, during the EU-Russia summit the negotiations for a new PCA could not be started because of Poland's veto, which protested against Russian ban on Polish meat imports. All culminated on January 1, 2007, when Russia threatened to suspend food imports from the EU, under the pretext that new member states, Romania and Bulgaria, did not comply with some phytosanitary requirements. All these frictions showed that EU-Russia relations were dominated by distrust, mutual frustration and a general institutional stalemate, which produced continuous disputes⁸¹.

Russia's more aggressive tone towards the EU was obvious at the Munich Conference on Security Policy, in February 2007, when Russian president clearly expressed dissatisfaction with what he considered double standard and different treatment. Putin highlighted Russia's greatness, its history 'that spans more than a thousand years' and therefore its 'privilege to carry out an independent foreign policy'⁸². Russia had regained its confidence and pride to the tsarist and Soviet past. In the already famous 2005 speech in the State Duma, Putin declared that the collapse of the Soviet Union was "the biggest geopolitical catastrophe" of the 20th century. Russia had no longer to prove that it was a great power, it was a great power and this meant that it

had the right to follow its own interests without taking into account others' opinions.

Divide et impera

With the worsening of the relationship with Brussels, Moscow's skepticism towards the EU as an organization increased. Accordingly, Russia preferred legally binding comprehensive bilateral relations with the EU member states rather than with the EU as a whole⁸³. This tactic has several advantages from the viewpoint of Russia. It fits Moscow's belief in the supremacy of state and distrust in law and international organizations. The states can at least be expected to act in their national interest and to be less moralistic about democracy, human rights, and so on than the EU as a whole⁸⁴. On the other hand, as Moscow seeks to portray itself as one of the Great Powers in Europe, it prefers to conduct its business with its equals – mainly Britain, France and Germany – while sidelining the EU institutions and smaller member states in the process if it can⁸⁵. This bilateralism is clearly stated in the Foreign Policy Concept of the Russian Federation: "The development of mutually advantageous bilateral relationships with Germany, France, Italy, Spain, Finland, Greece, the Netherlands, Norway and some other West-European States is an important resource for promoting Russia's national interests in the European and world affairs"⁸⁶ and is part of traditional international relations based on material interests and bargaining.

The preference for bilateral relations and the lack of trust in institutions often give the impression that Russia plays EU member states off one against another. "But Russia can hardly be blamed for such behavior when some in Europe appear to invite it, and fail to deliver a unified message."⁸⁷ Leonard and Popescu have identified five distinct policy approaches to Russia within the EU member states: 'Trojan Horses' (Cyprus and Greece), which are defenders of Russian interests in the EU, 'Strategic Partners' (France, Germany, Italy and Spain), that have a 'special relationship' with Russia, 'Friendly Pragmatists' (Austria, Belgium, Bulgaria, Finland, Hungary, Luxembourg, Malta, Portugal, Slovakia and Slovenia) with a close relationship with Russia and tending to put their business interests above

political goals, 'Frosty Pragmatists' (Czech Republic, Denmark, Estonia, Ireland, Latvia, the Netherlands, Romania, Sweden and the United Kingdom) who focus on business interests but are less afraid than others to speak out against Russian behavior on human rights or other issues to respect the rule of law, and 'New Cold Warriors' (Lithuania and Poland) with an overtly hostile relationship with Moscow⁸⁸. This disunity of EU members makes the EU-Russia negotiations very slow and complicated, which only serves to encourage the bilateral agreements.

The growth of bilateral arrangements, however, has on the whole increased Russian bargaining leverage, allowing Kremlin to play different European states against one another and limiting the range of issues where Russia finds itself confronting a solid European bloc⁸⁹. The bilateralist temptation only discourages Russia to adopt the common values, to continue the democratization process of the country and makes the cooperation with the EU more difficult. For Putin, national interest is more important than the compliance with the European principles, rules and values assumed voluntarily. Thus, during his two presidential terms, Russia became more assertive in pursuing its foreign and security policy objectives and decided that it was no longer needed even to pretend to accept the normative policy prescriptions of its Western neighbours as a precondition for normalizing its relationship with them⁹⁰.

Russia's authoritarian drift, tensions over the expansion of NATO, Moscow's interference in the affairs of its neighbours, and disputes over Russian energy supplies to Europe, led to the fact that Russo-European relations seemingly went into a free fall during last years of Putin's presidency⁹¹. This worsening trend will reach its peak in August 2008, when, for the first time since the fall of the USSR, Russia invaded another state, and for the first time in the history two members of the Council of Europe fought against each other.

Conclusions

Despite general assumption that the EU-Russia relations only worsened during Putin's

presidency, the present paper demonstrates that the cooperation between Moscow and Brussels has never been too smooth. The apparent propensity to democratization and shared European values at the beginning of '90s was merely the result of confusion and anxiety of the former communist political elite. In the absence of a new ideology and an external enemy, with a serious economic crisis and rampant criminality, Russia saw the approach to the West the saving solution for its problems. However, the EU-Russia 'honeymoon' did not last too much. The 1993 political crisis and the first Chechen War showed Europe that Russia was not going to follow the same path as Central and East European countries did.

The *weakness power* made the EU turn a blind eye to Russia's deviations from the principles and democratic values in order to 'lock the country into an institutional arrangement' and prevent though 'the rollback of Russian democracy and economic reforms'⁹². This strategy, however, undermined EU's normative power and encouraged Russia to challenge the European values, a trend that became more pronounced with Putin's coming to power.

With the increasing oil price, Russia got enough money to pay foreign debts and to strengthen the central power of the state. Externally, the Kremlin's claim of great powerness became more persistent and compliance with the European norms and values was seen as a dilution of sovereignty. The democratic reforms were associated with the chaos of Yeltsin's period. It became a matter of pride. Russia no longer wanted to accept instructions from Washington or Brussels. Moreover, the EU's increasing gas demand allowed Moscow to use the hydrocarbons as leverage towards European countries. If we add to these Russia's growing interests for the former Soviet republics in terms of zero-sum game, we have a complete picture of EU-Russia relations on the eve of Georgian War.

Yet, the negative evolution of the EU-Russia relations should not be attributed only to the Kremlin's decisions and measures taken during Yeltsin and Putin presidency. EU's ignorance or lack of firmness to Russia's avoidance to comply with voluntary assumed European rules and values have only encouraged both presidents who

led Russia from the Cold War to the Georgian War to depart from democratic reforms and common values whenever considered that state interests, the pride of Great Russia or the strengthen of central power are endangered. Of course it became harder to sanction Russia when the country recovered from economic disaster and became aware of its importance as gas supplier, however, the EU still had enough measures and leverage which resulted from its own philosophy: the unity.

References

- Andréani, Jacques. 2008. "The reasons Europe has so disappointed Putin's Russia", *Europe's World*, pp. 31-35.
- Baev, Pavel K. 2008a. "From West to South to North: Russia Engages and Challenges Its Neighbours", *International Journal*, Vol. 63, No. 2, Russian Resurgence, Spring, pp. 291-305.
- Baev, Pavel K. 2008b. *Russian energy policy and military power. Putin's quest for greatness*, Routledge.
- Beachain, Donacha O. and Polese, Abel. 2010. *The colour revolutions in the former Soviet republics. Successes and failures*, Routledge.
- Brown, Archie. 2009. "Forms without substance", *Journal of Democracy*, Volume 20, Number 2, April, pp. 47-51.
- Casier, Tom. 2007. "The clash of integration process? The shadow effect of the enlarged EU on its Eastern neighbours", in *The CIS, the EU and Russia. The challenges of integration*, ed. Katlijn Malfliet, Lien Verpoest and Evgeny Vinokurov, Palgrave Macmillan.
- Common Strategy of the European Union on Russia (1999/414/CFSP)
- Debardeleben, Joan. 2009. "The impact of EU enlargement on the EU-Russian relationship", in *Resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, ed. Kanet, Roger E. Dordrecht 2009.
- European Report. 1994. no. 1961, 25 June.
- Forsberg, Tuomas and Herd, Graeme P. 2005. "The EU, human rights and the Russo-Chechen conflict", *Political Science Quarterly*, Vol. 120, No. 3, pp. 455-478.
- Goldman, Marshall I. 2010. *Petrostate. Putin, power and the new Russia*, Oxford University Press.
- Grachev, Andrei. 2005. "Putin's foreign policy choices", in *Leading Russia: Putin in perspective*, ed. Alex Pravda, Oxford University Press.
- Haukkala, Hiski. 2010. *The EU-Russia Strategic Partnership. The limits of post-sovereignty in international relations*, Routledge.
- Herd, Graeme P. "Russia's sovereign democracy: instrumentalization, interests and identity", in *A resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, ed. Roger E. Kanet, Dordrecht.
- Hopf, Ted. 2008. *Russia's European choice*, Palgrave Macmillan.
- Kanet, Roger E. 2009. *A resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, Dordrecht.
- Kanet, Roger E. 2007. *Russia. Re-emerging great power*, Palgrave Macmillan
- Kontseptziya vneshney politiki Rossissyskoy Federatsyi. 1999. [The Foreign Policy Concept of the Russian Federation]
- Kozyrev, Andrei. 1992. "Russia: a chance for survival", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 2, pp. 1-16.
- Leonard, Mark and Popescu, Nicu. 2008. "A five-point strategy for EU-Russia relations", *Europe's World*, Spring, pp. 20-24
- Leonard, Mark and Popescu, Nicu. 2007. "A power audit of EU-Russia relations", European Council of Foreign Relations, Report, November.
- Light, Margot. 2001. "The European Union's Russian foreign policy", in *Russia and Europe in a changing international environment*, ed. Katlijn Malfliet, Lien Verpoest, Leuven University Press.
- Lo, Bobo. 2003. *Vladimir Putin and the evolution of Russian foreign policy*, The royal Institute of international Affairs, Blackell Publishing.
- Malfliet, Katlijn and Partmentier, Stephan. 2010. *Russia and the Council of Europe. 10 years after*, Palgrave Macmillan.
- Mankoff, Jeffrey. 2009. *Russian foreign policy. The return of Great Power politics*, Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Medvedev, Sergei. 2008. "The stalemate in EU-Russia relations", in *Russia's European choice*, ed. Hopf, Ted. Palgrave Macmillan.
- Meister, Stefan. 2010. "The economization of Russian foreign policy", September, No. 10, *DGAP Standpunkt*.
- Nygren, Bertil. 2009. "Normative and ideological frictions between Russia and Europe: issues of security, economic integration, democracy and human rights", in *A Resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, ed. Roger E. Kanet, Dordrecht
- Nygren, Bertil. 2008. *The rebuilding of Greater Russia. Putin's foreign policy towards the CIS countries*, Routledge.
- Oliker, Oliga; Crane, Keith; Schwartz, Lowell H.; Yusupov, Catherine. 2009. *Russian foreign policy. Sources and implications*, RAND Project Air Forces.
- Pinder, John and Shishkov, Yuri. 2002. *The EU & Russia. The promise of Partnership*, The Federal Trust of Education and Research, London, 2002
- Putin, Vladimir. 2007. Speech at Munich Security Conference, 10 February, http://wn.com/Munich_Conference_on_Security_Policy
- Putin, Vladimir. 1999. "Rossiia na rubezhe tysjachiletii" [Russia at the turn of the millennium], *Nezavisimaya Gazeta*, December 30, http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html
- Rosefielde, Steven and Hlouskova, Romana. 2007. "Why Russia is Not a Democracy", *Comparative Strategy*, 26:3, pp. 215-229.
- Strategiya Razvitiia Otnoshenii Rossiiskoi Federatsii v Evropeiskim Soyuzom na Srednesrochnouyu Perspektivu

(2000-2010 gg.). 2000, [The Medium-Term Strategy for development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000-2010)]

Surkov, Vladislav. 2006. "Natsionalizatsiya budushchego", [The nationalization of the future], Expert, no. 43, 20 noiembrie, http://expert.ru/expert/2006/43/nacionalizatsiya_budushchego/

Trenin, Dmitri. 2011. *Post-imperium: a Eurasian story*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington.

Trenin, Dmitri. 2006. "Russia leaves the West", *Foreign Affairs*, vol. 85, No. 4 (Jul. - Aug.), pp. 87-96.

Tsygankov, Andrei P. 2006. *Russia's foreign policy. Change and continuity in national identity*, Rowman & Littlefield publishers INC.

Vahl, Marius. 2007. "EU-Russia relations in EU Neighbourhood Policies", in *The CIS, the EU and Russia. The challenges of integration*, ed. Malfliet, Katlijn; Verpoest, Lien and Vinokurov, Evgeny. Palgrave Macmillan.

Webber, Mark. 2000. *Russia and Europe: conflict or cooperation?*, Macmillan Press LTD.

Wiegand, Gunnar. 2008. "EU-Russian relations at a crossroads", *Irish Studies in International Affairs*, Vol. 19, pp. 9-15.

Yurgens, Igor. 2010. "The objectives and the price of modernization in Russia", *The EU-Russia center review*, Issue 15, October.

Notes:

¹ Beneficiary of the „Doctoral Scholarships for a Sustainable Society” project, project co-financed by the European Union through the European Social Fund, Sectoral Operational Programme Human Resources and Development 2007-2013

² Bertil Nygren, "Normative and ideological frictions between Russia and Europe: issues of security, economic integration, democracy and human rights", in Roger E. Kanet, *Resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, Dordrecht 2009, p. 132

³ Gunnar Wiegand, "EU-Russian relations at a crossroads", *Irish Studies in International Affairs*, Vol. 19, 2008, (9-15), p.14

⁴ Olga Oliker, Keith Crane, Lowell H. Schwartz, Catherine Yusupov, *Russian foreign policy. Sources and implications*, RAND Project Air Forces, 2009, p. 89

⁵ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership. The limits of post-sovereignty in international relations*, Routledge, 2010, p. 173

⁶ Andrei Kozyrev, "Russia: a chance for survival", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 2, Spring, 1992, pp. 1-16

⁷ Michael McFaul, "The sovereignty script: red book for Russian revolutionaries", cited in Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership...*, p. 71

⁸ Over history, Russia has developed three schools of foreign policy thinking: Westernist, Statist and Civilizationist. Westernizers emphasize Russia's similarity with the West, whom they see as the most viable and progres-

sive civilization in the world. Statists put emphasis on the state's ability to govern and maintain political and social order. They emphasize the choice of values of power, stability and sovereignty before the freedoms and democracy. Civilizationists have always seen Russian values as different from those of the West and have always attempted to spread Russian values abroad. They have sought to challenge the Western system of values insisting on Russian cultural superiority (see Andrei P. Tsygankov, *Russia's foreign policy. Change and continuity in national identity*, Rowman & Littlefield publishers INC, 2006)

⁹ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 173

¹⁰ Jacques Andréani, "The reasons Europe has so disappointed Putin's Russia", *Europe's World*, spring 2008, p. 31

¹¹ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 173

¹² Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 76

¹³ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 76

¹⁴ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 47

¹⁵ *European Report* no. 1961, 25 June 1994

¹⁶ Mark Webber, *Russia and Europe: conflict or cooperation?*, Macmillan Press LTD, 2000, p. 74

¹⁷ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 95

¹⁸ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 89

¹⁹ Katlijn Malfliet, Stephan Partmentier, *Russia and the Council of Europe. 10 years after*, Palgrave Macmillan, 2010, p. 1

²⁰ Katlijn Malfliet, Stephan Partmentier, *Russia and the Council of Europe*, p. 8

²¹ Mark Janis, "Russia and the Legality of Strasbourg Law", cited in Katlijn Malfliet, Stephan Partmentier, *Russia and the Council of Europe*, p. 8

²² Dmitri Trenin, *Post-imperium: a Eurasian story*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 2011, p. 207

²³ Andrei Okara, "Sovereign democracy: a new Russian idea or a PR project?", cited in Katlijn Malfliet, Stephan Partmentier, *Russia and the Council of Europe*, p. 11

²⁴ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 93

²⁵ John Pinder, Yuri Shishkov, *The EU & Russia. The promise of Partnership*, The Federal Trust of Education and Research, Londra, 2002, p. 113

²⁶ Common Strategy of the European Union on Russia (1999/414/CFSP)

²⁷ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 100

²⁸ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 100

²⁹ Strategiya Razvitiya Otnoshenii Rossiiskoi Federatsii v Evropeiskim Soyuzom na Srednesrochnuyu Perspektivu (2000-2010 gg.), [The Medium-Term Strategy for development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000-2010)]

³⁰ Jeffrey Mankoff, *Russian foreign policy. The return of the Great Power politics*, Rowman & Littlefield Publishers INC., 2009, p. 153

³¹ Sergei Medvedev, "The stalemate in EU-Russia relations", in Ted Hopf, *Russia's European choice*, Palgrave Macmillan, 2008, p. 225

³² Bertil Nygren, *The rebuilding of Greater Russia. Putin's foreign policy towards the CIS countries*, Routledge, 2008, p. 6

³³ Vladimir Putin, "Rossiia na rubezhe tysjachiletii", [Russia at the turn of the millennium], Nezavisimaya Gazeta, December 30, 1999, http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenium.html

³⁴ Archie Brown, "Forms without substance", *Journal of Democracy*, Volume 20, Number 2, April 2009, pp. 47-51, p. 51

³⁵ Andrei Grachev, "Putin's foreign policy choices", in Alex Pravda, *Leading Russia: Putin in perspective*, Oxford University Press, 2005, p. 256

³⁶ Bobo Lo, *Vladimir Putin and the evolution of Russian foreign policy*, The royal Institute of international Affairs, Blackell Publishing, 2003, p.102

³⁷ Andrei Grachev, "Putin's foreign", p. 259

³⁸ Tom Casier, "The clash of integration process? The shadow effect of the enlarged EU on its Eastern neighbours", in Katlijn Malfliet, Lien Verpoest and Evgeny Vinokurov, *The CIS, the EU and Russia. The challenges of integration*, Palgrave Macmillan, 2007, p. 82

³⁹ Margot Light, "The European Union's Russian foreign policy", in Katlijn Malfliet and Lien Verpoest, *Russia and Europe in a changing international environment*, Leuven University Press, 2001, p. 21

⁴⁰ Steven Rosefielde and Romana Hlouskova, "Why Russia is Not a Democracy", *Comparative Strategy*, 26:3, 2007, pp. 215-229, p. 218

⁴¹ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 113

⁴² Tuomas Forsberg and Graeme P. Herd, "The EU, human rights and the Russo-Chechen conflict", *Political Science Quarterly*, Vol. 120, No. 3, Fall 2005 (455-478), p. 463

⁴³ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 118

⁴⁴ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 119

⁴⁵ Tuomas Forsberg, Graeme P. Herd, "The EU, Human Rights", p. 465

⁴⁶ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 124

⁴⁷ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 129

⁴⁸ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 130

⁴⁹ Tuomas Forsberg, Graeme P. Herd, "The EU, Human Rights", p. 468

⁵⁰ Tuomas Forsberg, Graeme P. Herd, "The EU, Human Rights", p. 472

⁵¹ Marshall I. Goldman, *Petrostate. Putin, power and the new Russia*, Oxford University Press, 2010, p. 136

⁵² Roger E. Kanet, *Russia. Re-emerging great power*, p. 40

⁵³ Bobo Lo, *Vladimir Putin and the evolution*, p.55

⁵⁴ Dmitri Trenin, *Post-Imperium*, p. 207

⁵⁵ Mark Leonard, Nicu Popescu, "A five-point strategy for EU-Russia relations", *Europe's World*, Spring 2008, (20-24) p. 20

⁵⁶ Jacques Andréani, "The reasons Europe", p. 32

⁵⁷ Jeffrey Mankoff, *Russian foreign policy*, p.159

⁵⁸ Derek Averre, "'Sovereign democracy' and Russia's relations with the European Union", cited in Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 134

⁵⁹ Katlijn Malfliet, Stephan Partmentier, *Russia and the Council of Europe*, p. 10

⁶⁰ Thomas Gomart, "Predstavlenie pri polupustovom zale", cited in Jeffrey Mankoff, *Russian foreign policy*, p.160

⁶¹ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 135

⁶² Dmitri Trenin, "Russia leaves the West", *Foreign Affairs*, vol. 85, No. 4 (Jul. - Aug., 2006), pp. 87-96, p. 91

⁶³ Marius Vahl, "EU-Russia relations in EU Neighbourhood Policies", in Katlijn Malfliet, Lien Verpoest and Evgeny Vinokurov, *The CIS, the EU and Russia. The challenges of integration*, Palgrave Macmillan, 2007, p. 122

⁶⁴ Roger E. Kanet, Introduction in Roger E. Kanet (ed.), *A resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, Dordrecht 2009, p. xvi

⁶⁵ Roger E. Kanet, Introduction, p. xvii

⁶⁶ Dmitri Trenin, *Post-Imperium*, p. 74

⁶⁷ Donacha O Beachain, Abel Polese, *The colour revolutions in the former Soviet republics. Successes and failures*, Routledge, 2010, p. 142

⁶⁸ Graeme P. Herd, "Russia's sovereign democracy: instrumentalization, interests and identity", in Roger E. Kanet (ed.), *A resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, Dordrecht 2009, p. 3

⁶⁹ Vladislav Surkov, "'Natsionalizatsiya budushchego'", [The enationalisation of the future], *Expert*, no. 43, 20 November 2006, http://expert.ru/expert/2006/43/nacionalizaciya_buduschego/

⁷⁰ Graeme P. Herd, "Russia's sovereign democracy", p. 9

⁷¹ Karaganov Serghei, "Russia and the international order", cited in Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership...*, p. 146

⁷² Pavel K. Baev, "From West to South to North: Russia Engages and Challenges Its Neighbours", *International Journal*, Vol. 63, No. 2, Russian Resurgence (Spring, 2008), pp. 291-305, p. 294

⁷³ Dmitri Trenin, "Russia leaves the West", p. 88

⁷⁴ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 103

⁷⁵ Katlijn Malfliet, Stephan Partmentier, *Russia and the Council of Europe*, p. 16

⁷⁶ Pavel K. Baev, *Russian energy policy and military power. Putin's quest for greatness*, Routledge, 2008, p.39

⁷⁷ Stefan Meister, "The economization of Russian foreign policy", *DGAP Standpunkt*, September 2010, No. 10, p. 2

⁷⁸ Mark Leonard, Nicu Popescu, "A power audit of EU-Russia relations", *European Council of Foreign Relations*, Report, November 2007

⁷⁹ Sergei Medvedev, "The stalemate in EU-Russia, p. 217

⁸⁰ Joan Debardeleben, "The impact of EU enlargement on the EU-Russian relationship", in Roger E. Kanet, *Resurgent Russia and the West: the European Union, NATO and beyond*, Dordrecht 2009, p. 98

⁸¹ Sergei Medvedev, "The stalemate in EU-Russia, p. 216

⁸² Putin's speech at Munich Security Conference, 10 February 2007, http://wn.com/Munich_Conference_on_Security_Policy

⁸³ Igor Yurgens, "The objectives and the price of modernization in Russia", *The EU-Russia center review*, Issue 15, October 2010, p.21

⁸⁴ Jeffrey Mankoff, *Russian foreign policy*, p.14

⁸⁵ Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 108

⁸⁶ Kontseptziya vneshney politiki Rossisyskoy Federatsii, [The Foreign Policy Concept of the Russian Federation]

⁸⁷ Speech by Peter Mandelson, 'Russia and the EU', EU-Russia Centre, Brussels, 17 October 2007, SPEECH/07/629, cited in Marc Leonard, Nicu Popescu, "A power audit of EU-Russia relations, p. 58

⁸⁸ Marc Leonard, Nicu Popescu, "A power audit of EU-Russia relations, p.2

⁸⁹ Jeffrey Mankoff, *Russian foreign policy*, p.151

⁹⁰ Roger E. Kanet, "Toward the future: the Russian Federation and the European Union", in Roger E. Kanet, *Resurgent Russia and the West*, p. 239

⁹¹ Jeffrey Mankoff, *Russian foreign policy*, p.145

⁹² Hiski Haukkala, *The EU-Russia Strategic Partnership*, p. 89

ABSTRACT

The cooperation with Moscow has always given the EU many headaches. The democratization euphoria of the beginning of '90s evaporated faster than the West expected and put Europe in front of a difficult choice: to castigate Russia for deviation from democratic values or to encourage the country to 'learn democracy' by advantageous concessions. The present paper analyses the evolution of the EU-Russia relations from the dismissal of the Soviet Union to the end of Putin's second presidential term.

Keywords: European Union, Russia, foreign policy, development, democracy

Beneficiary of the „Doctoral Scholarships for a Sustainable Society” project , project co-financed by the European Union through the European Social Fund, Sectoral Operational Programme Human Resources and Development 2007-2013

PUNCTE DE VEDERE

Democrația și tendințele autoritare: influența regimului politic asupra societăților în tranziție

Dr. Dragoș Cosmescu

Preocuparea principală a politologiei este cercetarea și descrierea regimului democratic, a valorilor, regulilor, instituțiilor și mecanismelor politice care asigură guvernarea celor mai avansate state contemporane, precum și a diferențelor dintre acesta și alte regimuri politice. Știința politică oferă o serie bogată de studii asupra democrației, axate pe aspectele politice, dar și economice sau sociale. Democrația este studiată atât pentru a-i stabili caracteristicile definitorii esențiale, de urmărit din perspectiva transformării regimurilor nedemocratice, cât și pentru a găsi modalități de consolidare și îmbunătățire a calităților ei fundamentale.

La rândul ei, tranziția către un sistem politic democratic este actuală, iar modalitățile de realizare a unei tranziții de succes la democrație și de consolidare a acesteia au stârnit interesul științific, atât în urma prăbușirii comunismului în Europa, cât și pe fondul acțiunilor intensificate de promovare a democrației, din ultimul deceniu.

Tranziția la democrație și consolidarea democratică trebuie înțelese ca evoluție către implementarea și fundamentarea unei democrații liberale. O construcție democratică solidă va duce la consolidarea sistemului democratic. Tot așa, un design care nu favorizează îmbunătățirea calității democrației, care nu asigură elementele liberale ale democrației contemporane, va sfârși prin a produce un tip de regim relativ nou apărut, pe care îl vom analiza în continuare.

Experiența ultimelor două decenii a dezvăluit că, deși multe state au început tranziția la democrație, puține au reușit să-și consolideze regimul democratic. Aceste regimuri combină

trăsături proprii atât regimurilor democratice cât și celor autoritare. La asemenea regimuri nedemocratice se ajunge fie prin eliminarea *de facto* a atributelor liberale din democrația contemporană, (păstrând doar instituția alegerilor), fie prin tranziția voită la o democrație electorală, prin ignorarea valorilor liberale intrinseci democrației.

În mediul științific, după apariția discuțiilor pe baza măsurării calității democrației¹, s-a reliefat necesitatea delimitării unui nou tip de regim politic, o combinație între democrație și autocrație. Politologii au fost nevoiți să explice situația unor democrații în care instituțiile democratice nu funcționau după normele moderne ale democrației reprezentative occidentale. Și în acest caz, definiția tipului sau subtipului (în funcție de respectiva abordare) de regim a avut reprezentări variate, fiind vorba de un concept nou, pe care fiecare politolog s-a grăbit să și-l atribuie: "democrație delegativă" (O'Donnell 1992), "democrație neliberală" (Zakaria 1997), "regim hibrid" (Diamond 2002), "autoritarism concurențial" (Levitsky și Way 2002), "autoritarism electoral" (Schedler 2002), "semi-autoritarism" (Ottaway 2003)²

Înca din 1992, Guillermo O'Donnell a sesizat că multe dintre statele care au efectuat tranziții la democrație în cel de-al treilea val de democratizare au adoptat forme speciale de regim, care nu sunt neapărat reprezentative sau instituționalizate, cum este cazul poliarihiilor (democrațiile contemporane). O'Donnell numește aceste forme de regim "democrații prin împuternicire" (*delegative democracy*), spre deosebire de democrațiile

instituționalizate și consolidate. Prin termenul “delegativ”, O’Donnell se referă la concepția de sine a puterii executive, care consideră că a primit prin votul popular dreptul de a face tot ceea ce dorește în guvernarea statului. Asemenea concepție despre guvernare este evident antagonică cu modelele normale de organizare a instituțiilor democrației reprezentative, în special cu sistemul de *checks & balances*. Asemenea practici și instituții democratice reprezentative au rolul de a asigura controlul asupra valabilității și legalității acțiunilor executivului, de către alte agenții publice independente *de facto* față de acesta. Un asemenea regim democratic dar neliberal încearcă să demobilizeze populația – cu excepția momentelor în care are nevoie de susținerea ei plebiscitară – creând partide fără idelogie clară.

Democrațiile delegative – pe care totuși O’Donnell le consideră un subtip al democrației – provin din perversitatea democrațiilor prezidențiale și semiprezidențiale, prin plasarea imagologica a șefului statului deasupra partidelor și intereselor organizate și prin eliberarea de răspundere în fața altor instituții democratice (legislativ, juridic).

Problema acestor regimuri a fost ridicată de Larry Diamond în 2002, când, la zece ani după cartea jalon a lui Samuel Huntington, care prezenta triumful celui de-al treilea val al democratizării, s-a constatat că o serie de regimuri au început tranziția la democrație, dar au stagnat la un nivel al democrației în care alegerile libere erau principalul (dacă nu și singurul) element comun cu respectivul regim politic. Diamond³ își pune printre primii întrebarea dacă aceste regimuri trebuie considerate un subtip democratic (“democrație electorală”) sau unul autoritar (“autoritarism electoral”). Conform clasificării regimurilor folosite de Diamond, democrațiile libere sunt cele care obțin un scor FH de maximum 2 pe scara drepturilor politice și libertăților civile și organizează alegeri libere și corecte. Democrațiile electorale funcționează pe principiul legitimității izvorâte din alegeri libere și corecte, doar că nu îndeplinesc întreaga gama de drepturi și libertăți, obținând un scor între 2-3,5 pe acea scară.

Steven Levitsky și Lucan Way analizează “autoritarismul concurențial”, pe care îl consideră un subtip al “regimurilor hibride” (în conceptua-

lizarea lui Diamond), alături de “democrația delegativă” a lui O’Donnell, cu diferența că acest concept al lor se aplică unor regimuri stabile. (Fujimori – Peru, dar nu Argentina lui Menem)⁴. Autorii identifică patru arene – partea democratică a atributelor regimului - în care opoziția politică se poate manifesta împotriva regimului: alegeri, legislativ, juridic și mass-media. Nefiind vorba de un regim autoritar clasic, ci unul în care există nu numai instituții formale ale democrației, dar și o oarecare independență a acestora, este de așteptat ca această independență rămasă să se manifeste. Pentru Levitsky și Way, “autoritarismul concurențial” reprezintă un model de regim⁵ care înglobează instituții ale democrației formale, o combinație de diviziune a puterii și organizarea de alegeri libere, pentru a se legitima atât în interior, cât și în arena internațională, prin îndepărtarea de caracterizările clasice ale non-democrației.

Fareed Zakaria remarcă⁶ situația multor state în care s-au consolidat forme de guvernământ care combină nivele substanțiale de democrație și anti-liberalism. La fel cum diverse națiuni ale lumii s-au acomodat cu multiple versiuni ale capitalismului, la fel este posibil ca ele să adopte diverse forme de democrație. Astfel, democrația liberală occidentală ar putea să se dovedească a fi doar una dintre numeroasele soluții posibile, și nu destinația finală a procesului democratic. Marina Ottaway pornește să analizeze regimurile “semi-autoritare”, dar caracterizarea ei este mult mai proprie unor regimuri autoritare care folosesc pentru legitimare instituții electorale: “existența și persistența unor mecanisme care preîntâmpină transferul puterii prin alegeri”⁷.

În *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition* (2006), Andreas Schedler operează o schimbare de *Gestalt*: nu vorbește, precum Diamond, de democrații electorale, ci de regimuri autoritare electorale. Accentul cade deci, în acești hibrizi, pe caracteristicile autoritare ale regimurilor, nu pe cele democratice. La rândul lui, Thomas Carrothers consideră că studierea unor asemenea regimuri din punctul de vedere al unei democrației imperfecte demonstrează o atitudine preferențială pentru democrație, prin aplicarea paradigmei tranziției tocmai pentru acele țări unde democratizarea a eșuat, oprindu-se înainte de finalizare⁸.

Într-un studiu amănunțit⁹, Ariel Armony și Hector Schamis analizează toate teoriile privind noile clasificări ale regimurilor, create pentru a face loc noului tip de regim apărut în anii '90 și consideră că "democrația delegativă" a lui O'Donnell și cea "neliberală" a lui Zakaria sunt cele mai potrivite. În această lucrare vom introduce conceptul **democrație formală**.

Democrația formală nu este democratică *per se*; sub denumirea democrație formală, vorbim de un autoritarism *de facto*. Esența unui regim nu este dată de denumirea sa oficială sau de cadrul instituțional formal, ci de realitățile regimului. În condițiile în care puterea politică nu îndeplinește condiția de a nu-și depăși sau de a nu încerca să-și depășească prerogativele, de a-și adăuga altele sau de a-și prelungi mandatul prin modificarea cadrului instituțional (constituția), atunci respectivul regim nu mai poate fi plasat în clasa democrațiilor. Sub denumirea de democrație formală există regimuri pe care le încadrăm în categoria regimurilor autoritare, nedemocratice¹⁰.

Dacă le-am considera un subtip al democrației, ar însemna că le considerăm aparținând totuși tipului democrație, când de fapt critica politică cea mai importantă împotriva acestor variante de regim este tocmai calitatea redusă a democrației. Trebuie deci să le considerăm forme de regim autoritar.

Democrațiile contemporane sunt definite drept liberale pentru că au proceduri clar stabilite și accesibile pentru protejarea libertăților indivizilor și grupurilor organizate. Juan Linz și Alfred Stepan afirmă că: "nici un regim nu ar trebui să fie numit democratic decât dacă guvernării săi exercită puterea în mod democratic [...] Dacă un executiv ales în mod liber (indiferent de magnitudinea majorității sale) încalcă constituția, violează drepturile indivizilor și ale minorităților, subminează funcțiile legitime ale legislativului și astfel nu guvernează în limitele impuse de statul de drept, atunci regimul respectiv nu este o democrație"¹¹

Democrația formală apare nu numai ca eșec al tranziției la democrație, ci și ca un eșec al democrației prezidențiale. O amenințare serioasă la adresa democrației este reprezentată de aceste sisteme politice, regimuri care pretind că sunt democratice și chiar ar putea să pară astfel, dar

care exercită puterea ca autocrații. Acest regim presupune un guvern civil, ales în condiții relativ libere, dar care operează restricții asupra participării și concurenței politice reale.

Caracteristicile acestor democrații formale includ alegerile libere, opoziția legală, libertatea presei. Totuși, puterea reușește să limiteze libertatea de acțiune politică a opoziției prin diferite mijloace: limitarea independenței mass-media, limitarea prezenței opiniilor opoziției în mass-media, limitarea mijloacelor financiare la dispoziția forțelor de opoziție. Astfel, regimul asigură fără probleme alegeri libere pentru e convins că, atât timp cât opoziția este inefficientă, își va asigura o victorie electorală legitimantă tocmai în spiritul principiilor jocului democratic.

Asemenea regimuri provin din sisteme unde personalizarea puterii este mare (prezidențiale sau semiprezidențiale), unde puterea era deja concentrată în proporție periculoasă în mâinile unei singure persoane, ceea ce a permis reducerea și mai mult a calității democrației, până la nivelul la care caracterizarea însăși de regim democratic este pusă la îndoială. Astfel de exemple de regimuri politice se regăsesc mai ales în America Latină și spațiul ex-sovietic, unde regimurile democratice au cunoscut în special forma prezidențială, cu o personalizare accentuată a puterii centrale: multe state din America Latină sau urmașe ale URSS "poartă o asemănare cu vechile democrații, dar le lipsesc câteva dintre atributele esențiale ale acestora, sau le posedă într-o manieră foarte precară"¹².

Democrațiile formale se prezintă ca sisteme politice caracterizate de un președinte puternic (fără afiliere ideologică reală și asociat cu un partid-marionetă), care controlează justiția și serviciile secrete și luptă împotriva forului democratic de reprezentare al cetățenilor – parlamentul (Fujimori, Elțin, Kucima, Chavez). Democrațiile formale sunt mult mai aproape de conceptul lui O'Donnell, desemnând manifestări ale pervertirii puterii politice de către unii actori politici pe durata mandatelor.

Democrația formală diferă de regimul democratic îndeosebi prin faptul că îi lipsesc, *de facto*, unele dintre caracteristicile liberale ale democrației contemporane: sistem de *checks & balances*, recunoașterea și protejarea drepturilor

individuale, șanse reale ale opoziției de a accede la putere pe căi legale. Chiar dacă alegerile sunt într-adevar libere, puterea iese mereu câștigătoare și este reconfirmată astfel în funcție, prin forme democratice, cărora le lipsește fondul.

În ultimul deceniu al secolului trecut au fost observate o serie întreagă de regimuri care începuseră tranziția la democrație în cel de-al treilea val și care prezentau multe caracteristici autoritare pe lângă unele formal democratice (în principal alegeri libere). Dar democrația trebuie definită dincolo de simpla organizare a unor alegeri în mare parte libere ca bază de alocare a posturilor administrative și trebuie să includă responsabilitatea executivului, garantarea drepturilor și libertăților civile, controlul civil asupra armatei.

Definiția schumpeteriană, conform căreia democrația este acel regim politic în care populația cu drept de vot ia decizii prin intermediul alegerilor¹³, nu mai este de ajuns. Drepturile și libertățile civile sunt esențiale pentru existența unui regim democratic. Pentru ca un executiv să fie răspunzător în fața cetățenilor (să se mențină la guvernare pe baza încrederii exprimate de către electori), trebuie ca aceștia să fie liberi de orice constrângere sau opresiune din partea statului. În caz contrar, chiar dacă alegerile sunt într-adevăr libere, rezultatul lor va fi influențat de regim. "Democrația presupune două aspecte: instituții politice democratice (alegeri) și principii democratice (responsabilitatea guvernului în fața populației, egalitatea politica între cetățeni)".¹⁴

Guverne alese prin vot liber au apărut foarte ușor în țări care se înscriu între cele care au început tranziția la democrație în cel de-al treilea val. Deși inițial au fost întâmpinate cu un entuziasm fără echivoc, în câțiva ani politologii au început să observe că multe dintre fostele auto-crații nu au efectuat tranziția la o democrație consolidată, ci prezintă un tip particular de sistem politic, o democrație electorală dar neliberală. Aceasta a determinat o critică a paradigmei tranziției¹⁵ și un interes crescut pentru problemele consolidării democrației.

Analizând decăderea democrației, ca o cale de tranziție la un asemenea regim, Levitsky și Way iau în calcul o serie de factori instituționali¹⁶, dar nu și intenția unui actor politic de a se menține la putere și de a mări puterea postului public

pe care îl ocupă. Dincolo de ineficiența politicilor executivului sau a designului constituțional – care creează ocazia pervertirii democrației – este nevoie de voința a unui actor politic pentru a transforma oportunitatea autoritară în realitate.

După cum spuneam, democrațiile formale provin din sisteme prezidențiale, ai căror lideri modifică semnificativ arhitectura instituțională, în interes personal, alocându-și mai multe puteri – fie în sine, fie prin prelungirea mandatului (Elțin, Putin, Chavez, Zelaya). Această personalizare a prezidențialismului este un eufemism pentru practici nedemocratice și alunecarea în autoritarism.

O consecință a relației directe între președinte și electorat este impresia primului că ar fi cel mai important sau "adevăratul" reprezentant ales al întregului popor și riscul ca acesta să ajungă să își prezinte opiniile drept cele ale întregii populații. Componenta plebiscitară implicită din autoritatea președintelui este foarte puțin democratică.

În general, un președinte este tentat să își definească politicile ca reflectări ale voinței poporului, iar politicile oponentilor săi drept proiecte meschine ale unor interese private. Definirea șefului statului ca personificarea interesului național este o caracteristică specifică unei conduceri delegative o'donnelliene. Așa cum arată și Linz¹⁷, această identificare a liderului cu poporul conduce la refuzul de a recunoaște limitele mandatului democratic.

Legitimitatea democratică nu provine din numărul de voturi obținute de un anumit actor politic, ci din respectarea caracteristicilor democratice ale modului de accedere la aceea funcție politică și ale funcționării sale. Simplul fapt că un cetățean ocupă un post politic prin modalitățile constituționale specifice acelui post (alegere, desemnare), corect aplicate, îl legitimează.

Nu cantitatea voturilor îi acordă vreun drept sporit în exercitarea funcției, ci practicile folosite pentru ocuparea postului politic. Pentru un post ocupat prin vot majoritar, de exemplu de șef de stat, la fel de legitim este și un cetățean ales cu 70% și unul ales cu 50,1%. Mai mult, este absolut firesc ca pentru alegerea unui președinte să fie nevoie de mai multe voturi populare decât pentru alegerea unui parlamentar, dar aceasta nu

înseamnă deloc că legitimitatea președintelui este diferită de cea a parlamentarilor. Ca să nu mai menționăm situațiile în care personaje controverse din punct de vedere moral reușesc să câștige alegeri, într-o circumscripție în care majoritatea nu le sancționează asemenea deficiențe. Democrația nu este un concurs de popularitate. Din contră, asemenea tendințe ascund o personalitate autoritară: înlocuirea reprezentării politice a valorilor și ideilor (centrul democrației libere), cu reprezentarea mediatică a unei imagini false.

Tocmai pentru că mulți președinti scot mereu în evidență faptul că sunt aleși direct de către populație, într-o circumscripție majoritară, la nivel național, aceasta le știrbește și nu le întărește legitimitatea. Deși se consideră alesul națiunii, el reprezintă doar voința a puțin peste jumătate din electorii prezenți la vot (care oricum nu sunt decât un procent dintre cei cu drept de vot). Pe de altă parte, un prim ministru depedent de parlament va fi întotdeauna conducătorul unei coaliții care – pentru a se menține la putere – va trebui să conțină reprezentanți a peste 50% dintre electori.¹⁸ în cazul în care se formează o altă majoritate parlamentară, aceasta poate prelua rapid administrarea țării, fără a fi împiedicată de rigiditatea și lipsa de compromis a unui mandat prezidențial.

Mandatul popular poate stimula președintele să-și mărească puterea, în numele poporului, în detrimentul democrației. Concentrarea puterii în mâinile unei singure persoane nu este un principiu democratic. Dorința de adunare a cât mai multă putere într-o singură poziție publică reprezintă o valoare nedemocratică.

Prezidențialismul înseamnă concentrarea puterii în mâinile unei funcții individuale, în mâinile unei singure persoane. Președinte este un *Ersatz Kaiser*. Funcția prezidențială este personalizantă în sine, fiind tocmai funcția care presupune cea mai mare concentrare de putere într-o arhitectură democratică. Mai multă putere decât un președinte într-o democrație prezidențială au doar șefii de state autoritare.

Cele mai **pervertibile** regimuri democratice sunt cele prezidențiale. De la regimul prezidențial la unul formal democratic sunt foarte puțini pași. Spațiul ex-sovietic e dovada cea mai recentă, iar America Latină și Africa îl acompaniază. Într-ade-

var, în ciuda capcanelor autoritare ale prezidențialismului, dintre cele aproximativ 25 de țări care formează Europa de Est și din fosta Uniune Sovietică, numai trei – Ungaria, Cehia și Slovacia au ales forme pure de parlamentarism.

Regimul prezidențial este mai ușor de corupt decât cel parlamentar, aceasta pentru că puterea se află într-un singur loc, în mâinile președintelui, în timp ce în cazul regimului parlamentar, nu există numai instituția parlamentului, ci și numărul mare de persoane care îl compun. Este mult mai ușor pentru un individ să concerteze pervertirea regimului politic, decât pentru o coaliție de 100, 200 sau 322 de persoane.

Pericolul autoritar planează asupra acțiunilor unui președinte cu puteri executive, ales direct de către cetățeni. Concentrarea puterii în mâinile unei singure persoane – președintele – face necesară limitarea folosirii acesteia, prin **limitarea** numărului mandatelor. E foarte posibil ca un președinte să dorească să se mențină la putere pe mult mai mult timp – ceea ce nu poate fi decât un atavism nedemocratic – și deci va încerca să modifice legislația de profil în acest scop.

Majoritatea construcțiilor instituționale în sistemele prezidențiale au limitat numărul de mandate care poate fi obținut de o persoană la două. (SUA nu aveau limită, până în momentul în care F.D. Roosevelt a fost ales de patru ori consecutiv președinte și, probabil, doar decesul l-a împiedicat să obțină noi victorii. În 1947, cel de-al 22-lea amendament al Constituției SUA a limitat mandatele la două sau un maximum de 10 ani în funcție).

Astfel, în cazul sistemelor prezidențiale din Africa subsahariană, intenția de eliminare a limitărilor constituționale asupra puterilor temporale ale președintelui s-a manifestat în jumătate dintre statele care au ajuns sub incidența acestor limitări¹⁹; dintre acestea, Ciad, Gabon, Guineea, Namibia, Togo și Uganda și-au modificat constituția pentru a prelungi guvernarea respectivului președinte în funcție.

De asemenea, majoritatea constituțiilor prezidențiale interzic unui președinte obținerea unor mandate consecutive (de obicei două), deci un președinte în funcție nu poate fi reales nici dacă în favoarea lui s-ar exprima o multitudine de actori politici și sociali, tocmai pentru că s-a sesizat peri-

colul autoritar al concentrării puterii în funcția prezidențială.

Exemplul american al subtipului democratic prezidențial este excepția fericită a unui sistem politic personalizat și, în general, discreționar. În realitate, arhetipul republicii prezidențiale în știința politică este America Latină. Problema acestei regiuni nu este numai existența unei instituții prezidențiale puternice, ci și lipsa unei responsabilități orizontale solide între instituții. Construcția instituțională e mediocră, tocmai pentru că una dintre respectivele instituții – cea prezidențială – e disproporționat mai puternică.

Regretând respingerea nefondată a parlamentarismului de către opinia publică latino-americană, Arturo Valenzuela observă că alternativa cea mai apropiată față de prezidențialismul actual ar fi semiprezidențialismul²⁰, de fapt ca măsură intermediară până la parlamentarism, o măsură cu un președinte mult mai slab decât în sistemul prezidențial.

Mai mult, Hans Kelsen arată că, în toate democrațiile moderne, metoda prin care este numit în funcție șeful executivului este mult mai puțin democratică decât cea prin care este ales parlamentul. Astfel, în SUA, însuși președintele Statelor Unite, ales indirect de către popor, nefiind responsabil în față parlamentului, reprezintă o instituție mai puțin democratică decât Congresul.²¹

În cazul democrației prezidențiale, șeful executivului este în același timp șeful statului, astfel încât interesele partizane ale președintelui pot fi confundate cu interesele naționale, subminând astfel legitimitatea opoziției. Chiar dacă legislativul este controlat de o majoritate ostilă președintelui, aceasta nu ar fi suficient de puternică pentru a se opune în permanență vetoului acestuia, ceea ce poate conduce la un blocaj legislativ (într-un regim semiprezidențial), dar, cel mai probabil (într-un regim prezidențial), aceasta conduce la ignorarea deciziilor parlamentului în favoarea părerii președintelui.

Principalul argument – poate chiar singurul – în favoarea unui regim prezidențial este eficiența guvernării, care însă n-are nimic de-a face cu caracterul democratic al regimului. Din contră, eficiența guvernării prezidențiale este cea mai apropiată de cea a guvernărilor nedemocratice. Eficiența guvernării este dependentă de numărul

de decidenți. Într-adevar, decizia se ia mult mai ușor – nu neapărat și mai bine – pentru un număr redus de decidenți. Astfel, un dictator este mai eficient pentru că ia decizii singur. Guvernarea autoritară e mult mai eficientă în luarea deciziilor și aplicarea politicilor sale decât cea democratică, dar nu garantează calitatea acestora. Un guvern democratic trebuie să discute cel puțin între membrii deciziile, ceea ce durează. Iar într-un parlament (oricât de mic), deciziile se iau și mai greu (deci mai puțin eficient). Dar, în realitate, calitatea deciziei este asigurată de varietatea de opinii luate în considerare, ceea ce nu se poate realiza decât într-un parlament democratic.

Cea mai recentă demonstrație a instabilității democratice a regimului prezidențial este apariția în anii '90 a numeroase regimuri formal democratice, provenind tocmai din pervertirea unor regimuri prezidențiale (Venezuela, Peru, Rusia, spațiul ex-sovietic). În asemenea regimuri, democrația este doar formală, electorală, puterea rezidând în mâinile unei singure persoane.

În America Latină găsim regimuri autoritare cu trăsături democratice (Venezuela – Chavez, Peru – Fujimori) aparent specifice acestei zone de afinitate culturală, în realitate, acestea nu țin de cultura politică ci de structura instituțională a democrațiilor (prezidențiale) respective. De aceea, același tip de involuție a calității democrației o găsim și în marea majoritate a fostelor republici sovietice (Republica Belarusia, Ucraina, Kazahstan, Azerbaidjan). Din cauza păstrării a numeroase caracteristici ale democrației (în special în forma minimală a definiției conceptului – cel mai vizibil aspect fiind alegerile), asemenea regimuri apar ca democrații formale.

O dovadă în plus că această pervertire a democrației nu ține de valori culturale din zona latino-americană sau est-europeană, ci de tentația autoritară a prezidențialismului, vine din fosta URSS. Interesant este că fostele țări sovietice aleg sisteme prezidențiale, deși cultura lor politică nu era obișnuită cu figurile emblematice și puternice, ci cu stilul colectiv de conducere, specific biroului politic al PCUS. Fostele țări URSS aleg un *Ersatz Kaiser* în continuarea unui regim care nu avusese însă un *Kaiser*. Pe de altă parte, în România, poziția președintelui este firească: s-a păstrat un președinte puternic tocmai ca o conti-

nuare a tradiției de concentrare a puterii inițiate de regimul personal al lui Ceaușescu, întocmai ca postul președintelui Reichului german (modelul originar al sistemelor semiprezidențiale) după abolirea monarhiei.

Dincolo de aceste aspecte, dincolo de construcția instituțională oficială, democrațiile formale sunt ușor de recunoscut, după modul în care funcționează.

Există diferențe fundamentale între instituțiile autoritare și cele democratice. Într-o democrație, instituțiile sunt mai puternice decât deținătorii lor, care nu le pot deturna. Instituțiile sunt fundamentate, funcționează de multă vreme în standarde democratice, ceea ce înseamnă că au prerogative bine stabilite și împământenite. În acest caz, persoanele care le dețin nu pot să-și depășească puterea conferită de poziția publică, pentru că limitările impuse prerogativelor acesteia funcționează și sunt cuantificabile.

Pe de altă parte, într-un regim nedemocratic, indivizii sunt mai puternici decât instituțiile, putând să le folosească mai mult sau mai puțin după dorință. Instituțiile nu au aceeași putere de constrângere și prerogativele lor nu sunt bine definite sau sunt încălcate în mod firesc. Instabilitatea instituțiilor este foarte ridicată. În regimurile autoritare, persoanele sunt mai puternice decât instituțiile, decât posturile publice pe care le ocupă. O astfel de persoană poate modela, adapta postul său la dorințele sale, existând o instituționalizare limitată sau o respectare limitată a cadrului juridic al poziției respective.

Instituțiile deja create, ca vechime și stabilitate, sunt mai solide, mai puternice decât indivizii. E posibil ca limitele lor să fi fost deja testate, astfel încât noii ocupanți ai pozițiilor publice respective sunt nevoiți să se supună regulilor stabilite. Pentru instituțiile noi, există un moment de creație și o perioadă, la început, în care se testează din mers funcționarea lor, aducându-li-se modificări tot de către indivizi. Firește că într-un regim nou, cu instituții noi, posibilitatea ca cineva să deturneze puterea este mare, pentru că instituțiile nu numai că sunt slabe, dar sunt oarecum supuse modelării permanente de către deținătorii acelor funcții.

Într-o democrație, legile fundamentale funcționează univoc. Structura formală este aceeași

cu structura informală, spre deosebire de regimurile nedemocratice, în care texte de constituții, care formal dădeau drepturi și libertăți extinse indivizilor, aveau efecte contrare (URSS, RSR).

Într-o democrație, contractul social trebuie respectat de ambele părți. Dacă executivul nu își respectă obligațiile contractuale față de oricare dintre cetățeni, atunci contractul social democratic nu mai este în vigoare, și nu mai avem de-a face cu un regim democratic. Nu este nevoie de vreo declarație sau vreo modificare constituțională: simplul fapt că acest contract democratic este încălcat, anulează calitatea democratică a regimului.

În condițiile în care un executiv nu respectă hotărâri judecătorești, din absolut orice motiv, aceasta este o încălcare a separațiilor puterilor, o situație deasupra legii și, în consecință, asistăm la dispariția statului de drept, adică a democrației însăși. Nu există democrație acolo unde statul nu respectă obligațiile sale contractuale și în care nu implementează decizii judecătorești.

Contractul social democratic funcționează ca orice alt contract: există prevederi ale sale care trebuie respectate de către părți. Statul se angajează să protejeze drepturile democratice ale corpului politic, indiferent de condițiile economice.

Acțiunile actorilor politici, oricât de independente, sunt influențate de structura instituțională, de cadrul de acțiune în care se desfășoară. Limitarea acțiunilor agentului este normală. Eliminarea acestor limite este improprie stabilității sistemului, este deci anti-sistem. Astfel, în cazul democrației, aceasta reprezintă o tendință nedemocratică, o intenție autoritară. Din moment ce sistemul există, acesta este conturat, deci are limite stabilite. Astfel, orice depășire sau încercare de depășire a acestor limite destabilizează natura, caracteristicile, sistemului.

În mod normal, structura este mai puternică decât agentul, pentru că acesta se manifestă în limitele, constrângerile, impuse de sistem asupra regulilor de funcționare ale acestuia. Agentul se supune acestora din încredere în legitimitatea sistemului respectiv sau pentru că respectă puterea acestuia. Cazul în care agentul e mai puternic decât structura este acela în care voința actorului politic depășește posibilitățile permise de către sistem. Acest *man of will* este însă același

cu actorul în regimul autoritar, unde dictatorul este deasupra sistemului. Astfel, singura situație în care actorul este mai puternic decât structura este cea în care acesta nu respectă limitele sistemului, creând premise autoritare.

Personalitatea autoritară își dovedește controlul asupra instituțiilor și organizațiilor impunând și asigurând alegerea oricărui candidat, în oricare poziție electivă democratic, fie că este vorba de a-și face calul senator sau copilul europarlamentar.

Conform unor opinii avizate, o parte dintre aceste manifestări sunt întâlnite, în ultimii câțiva ani, și în sistemul politic românesc: extinderea atribuțiilor poziției prezidențiale, dorința de depășire a limitărilor funcției politice, intenția de modificare a designului instituțional.

În Rusia și în Venezuela, președinții au reușit să închidă companii media, în principal posturi de televiziune, doar pentru că prezentau opinii contrare politicii guvernamentale. De altfel, e firesc ca mass-media să fie ținta atacurilor prezidențiale în democrațiile formale, pentru că, întrucât vorbim despre sisteme politice care funcționau inițial pe baza separării puterilor în stat, presa expune perspective variate asupra realităților politico-sociale, iar această diversitate nu poate fi acceptată într-un sistem autoritar.

În 1993, președintele guatemalez Jorge Serrano Elias a luat o serie de măsuri (inclusiv suspendarea constituției și dizolvarea parlamentului și Curții Supreme) în numele unei campanii anti-corupție. Lovitura sa de stat a fost însă înfrântă în fața opoziției puternice întâlnite, în special din partea mass-media.

În alte cazuri, apelul la puteri sau procedee dictatoriale în numele luptei împotriva corupției sau altor flageluri a beneficiat de o oarecare aprobare populară, ca în cazul loviturii de stat a președintelui peruan Alberto Fujimori (1992). În ciuda acestui gest, el s-a bucurat de prea puțină opoziție internă pentru următorii ani; doar gestul său – previzibil din punct de vedere al caracterului autoritar al democrației formale – de a renunța la limitarea numărului de mandate la două și de a candida pentru un nou mandat, a dus, în cele din urmă, la demisia sa.

Alt președinte cu o agendă de reforme profunde, care aveau nevoie de implementare fără

obiecții, a fost Boris Elțin. În numele proiectelor sale, a intrat într-o luptă cu forul legislativ reprezentativ (1992), sfârșind prin a chema armata să tragă cu artileria în Dumă, act soldat cu sute de morți. Din 1991, încercările parlamentului de a-i limita puterile și, în cele din urmă, de a crește calitatea democratică a țării prin diminuarea centralizării puterilor executive (din mâna președintelui, în mâinile sale și ale legislativului, deopotrivă). Elțin a reacționat alocându-și puteri sporite, iar parlamentul a încercat să restabilească ordinea constituțională, cerând demisia președintelui. În urma crizei constituționale, Elțin a promovat o nouă constituție, care atribuia președintelui puterile sporite dorite. Totuși, spre deosebire de alți președinți care au afectat funcționarea democrației în statele lor, Boris Elțin s-a bucurat de o foarte mare susținere internațională, în principal pentru că alternativa sa ar fi fost, mai ales începând cu 1993, Partidul Comunist, principala forță de opoziție în Rusia.

În Ungaria, Ludovic Orban a reușit să-și impună modificările dorite asupra constituției, limitând inclusiv puterile Curții Constituționale, care anterior îi ridicase probleme instituționale. În mai 2011, în Letonia, președintele a dizolvat Parlamentul, ales la finalul anului 2010, doar pentru că acesta nu a aprobat ridicarea imunității unuia dintre reprezentanții săi.

Pe fondul crizei financiare, capacitatea de acțiune politică concertată la nivelul UE este redusă, astfel încât aceste scăderi semnificative a calității democrației nu sunt deocamdată sancționate corespunzător la nivel internațional; dar, începând cu ianuarie 2011, au apărut semnale în acest sens din partea principalelor guverne europene.

Pe plan intern, cea mai eficientă cale de restaurare a democrației este participarea la alegeri. În condițiile în care această caracteristică s-a păstrat în regimul democrației formale, cetățenii au ocazia de a exprima insatisfacția politică față de scăderea calității democratice a sistemului. Firește, însă, că un autocrat nu ar accepta întoarcerea la o democrație reală. În asemenea cazuri, există tentația fraudării alegerilor, iar victoria electorală a opoziției democratice să fie împiedicată prin diferite mijloace. Autorități electorale, independente de controlul executiv, sau observatori internaționali, ar funcționa atunci ca principal

agent în protejarea democrației Acest tip de instituții și organizații pot procura informații clare despre rezultatele electorale reale, facilitând astfel coordonarea opoziției împotriva eventualelor ilegalități ale puterii. Dar, mai ales, este esențială o societate civilă puternică și activă, care să mobilizeze opțiunile pro-democratice ale cetățenilor și care să le comunice regimului.

Note

¹ Gerardo MUNCK, "Democratic Politics in Latin America: New Debates and Research Frontiers," *Annual Review of Political Science* 7, 2004, pp 437-62; Guillermo O'DONNELL, "Why The Rule Of Law Matters", *Journal of Democracy*, Vol. 15, Nr. 4, October 2004, pp. 32-46.

² Guillermo O'DONNELL, "Delegative democracy?", *Helen Kellogg Institute for International Studies. Working Paper #172*, 1992; Fareed ZAKARIA, "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, November 1997; Larry DIAMOND, "Elections Without Democracy: Thinking about Hybrid Regimes", *Journal of Democracy* 13(2), 2002, pp. 21-35; Steven LEVITSKY, Lucan WAY, "The Rise of Competitive Authoritarianism", *Journal of Democracy*, Vol. 13, Nr 2, Aprilie 2002, pp. 51-65; Andreas SCHEDLER, ed., *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*, Lynne Rienner, Boulder, 2006; Marina OTTAWAY, Martha Brill OLCOTT, "Challenge of Semi-Authoritarianism", *Carnegie Paper* no. 7, Carnegie, October 1999.

³ DIAMOND, *op. cit.*, pg. 27.

⁴ LEVITSKY, WAY, *op. cit.*, pg 53.

⁵ *Ibidem*, pg 51-65.

⁶ Fareed ZAKARIA, *Viitorul liberății*, Polirom, Iași, 2009.

⁷ OTTAWAY, OLCOTT, *op. cit.*, pg. 2.

⁸ Thomas CAROTHERS, "Sfârșitul paradigmei tranziției", *Revista Română de Științe Politice*, anul I, nr. 1, volumul 2, 2002, pp. 178.

⁹ ARMONY, SCHAMIS, *op. cit.*, pg 114.

¹⁰ Aceeași denumire a mai fost folosită, dar eronat, de Noam Chomsky și Edward S. Herman în *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* (1988). Aceștia considerau democrații formale regimuri care erau de fapt, fără echivoc, dictaturi personale: Persia, Nicaragua sub Somoza, Filipine sub Marcos.

¹¹ Juan LINZ, Alfred STEPAN, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1996, pg 15

¹² Guillermo O'DONNELL, "Iluzii despre consolidarea democrației", *Revista Română de Științe Politice*, anul I, nr. 1, vol 2, 2002, pp. 100.

¹³ Joseph SCHUMPETER, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, Harper & Row, New York, Grand Rapids, Philadelphia, 1976, pg xvi.

¹⁴ David BEETHAM, *Democracy and Human Rights*, Polity Press, Cambridge, 1999.

¹⁵ Vezi Thomas CAROTHERS, "Sfârșitul paradigmei tranziției", *Revista Română de Științe Politice*, I, nr. 1, vol 2, 2002, pp. 168-186.

¹⁶ LEVITSKY, WAY, *op. cit.*, pg 59-62.

¹⁷ Juan LINZ, "The Perils of Presidentialism", *Journal of Democracy*, Vol. 1 No. 1, 1990, pg. 61.

¹⁸ Există într-adevăr situații de guverne minoritare, dar acestea sunt puține și relativ instabile (ele de fapt beneficiază de o opoziție care le tolerează).

¹⁹ Daniel N. POSNER, Daniel J. YOUNG, "The institutionalization of Political power in Africa", *Journal of Democracy*, Vol 18, Nr 3, July 2007, pg 132.

²⁰ Arturo VALENZUELA, "Latin American Presidencies Interrupted", *Journal of Democracy*, Vol 15, Nr 4, October 2004, pg. 17.

²¹ Hans KELSEN, "Foundations of Democracy", *Ethics* 66 (1), 1955, pg. 76.

²² În ciuda impresiei, SUA nu este modelul clasic al funcționării democrației prezidențiale, ci tocmai excepția de la regulă.

ABSTRACT

In this paper, the author argues the need for the proper scientific integration in the classification of political regimes of a particular type of non-democratic regime, manifested as a failure of presidential government, especially in countries that underwent political transition in the third wave of democratization. The first part of this paper discuss the existing academic that endeavors to grasp the reality of this political system; while the second part demonstrates that the main characteristics of presidential system show a propensity for the authoritarian manifestations that end up in this type of regime, defined here as „formal democracy”.

Keywords: democracy, regime, presidentialism, authoritarianism, tranzition

Dragos Cosmescu holds a PhD in Political Sciences, from the University of Bucharest, after a Master in Political Sciences at the Faculty of Political Sciences, following majors in political sciences, as well as International Economic Relations (at the Academy of Economic Studies, Bucharest). The PhD Thesis, coordinated by prof. univ. dr. Teodor Melescanu, is entitled “Endogenous and exogenous factors in the political transition. Towards a new theory of regime change”. Previously, he has taught classes on comparative politics, at the Faculty of Political Sciences, namely “Comparative Democratization” and “Typology of non-democratic regimes”.

* Punctele de vedere exprimate aparțin strict autorului și nu angajează Ministerul Apărării Naționale

Building coherence in the EU – Libyan Relations

Liana Ioniță

As every puzzle requires our mathematical and logistical skills to put together pieces to come with the viable solution, we will perform the same inquiry and discovery process in order to reveal the relevance and the distinctive elements of the EU-Libyan relations. The first step is to recognize patterns and then create a particular order. The patterns are represented by both European and Libyan interests in developing mutual dialogue and spheres of collaboration. These patterns are integrated in the political, economical, social and cultural context of both actors. The final aim is to shape, by using inductive reasoning as *modus operandi*, the coherence and consistency of the relations. We will see that there are both opportunities and risks.

First of all, regarding the opportunities of these bilateral relations, from an economical point of view, both parties claim important interests: EU is Libya's most important trade partner; EU is largely dependent on Libya's foreign oil and natural gas. From a political point of view, the partnership creates the base for securing the external borders of the EU and for controlling the African illegal migration flows in Western states. Preceding this line of thinking, we identify on one hand, that the partnership needs to be seen as an important element for reviewing and adjusting EU Neighbourhood Policy and the Common Foreign and Security Policy. On the other hand, Libya had been offered the financial and technical assistance through direct contracts with European or international service providers when the country most needed it ("EU HIV Action Plan for Benghazi", detailed

above). As for the risks, EU has expressed several times its worries regarding Libya's human rights violations. Despite Libya's engagement to full integration into the Barcelona Process, as a response to all European financial support, the country has not yet accomplished the "promise" and moreover, the negotiations have been abandoned in February 2011.

Secondly, the analysis of the relationship between these two actors reveals a matter of great strategic importance for the international arena in the context of the "Arab Spring" and after Qadhafi era. "The hour of Europe" will come and "in the Libyan case, the real test for the EU is yet to come". On one hand, it's time for the EU to assume the leading role in migration management in the Mediterranean in general and in Libya in particular, as the migratory consequences of the Arab Spring are considered "a bone of contention within the EU". On the other hand, it is time for the EU to speak with one voice. The Libyan revolution was the first security crisis that emerged after the ratification of the Lisbon Treaty and the launch of the European External Action Service (EEAS). Consequently, the analysis of the EU's response could be considered an early test for its new institutional framework.

The EU-Libya relations are of great importance for the consolidation of a coherent European External Action. "Europe's common security and foreign policy is in crisis. It has drifted away." The performance of EU in the Mediterranean area has been regarded with criticism in the context of the Arab Spring and was noted as being too slow

and too divided: "In the Libya case, Europe has failed to speak with one voice. It has little experience dealing politically in a collective way with this region - there is no *acquis diplomatique* there."

The paper aims to analyse the framework of the EU-Libya relations built up around the following research question: *How did the (in)coherence of the EU's response to the Libyan crisis influences the consistency of the European External Action Service?*

In order to distinguish a comprehensive perspective, the paper proposes several hypotheses to be taken into consideration:

(1) The analysis of the underlying pattern guiding these foreign relations (from the economical, political, social point of view) will reveal the causes and the dimensions (horizontal, vertical, multilateral) of the (in)coherence of the EU's response to the Libyan crisis (from Benghazi crisis to the illegal migration issues and the Arab Spring).

(2) The way EU adapts its strategic approach to the Libyan context will review and adjust the leading role of the EEAS and the other European institutions in crisis management in Libya in particular and in the Mediterranean area in general. What makes the Libyan case different from the other crisis is that the evolution of EU-Libya relations includes the new institutional framework of the Lisbon Treaty.

(3) The study argues that the new institutional framework (the HR and the "youth" of the EEAS) should increase the leadership for coherence and consolidate consensus between the EU members, by taking into account the lessons to be learnt from the experience of the Union's relations with Libya.

(4) The EU's attitudes and actions towards Libya will consolidate its role as a global actor and a regional voice in the Mediterranean.

The paper draws on insights from the academic work, different political reviews and analyses by research institutes and think tanks, as well as official documents and interviews. The analysis of the EU legislation will provide us the instruments to quantify the proportions and the legal & institutional basis of the EU-Libya cooperation.

The appropriate methodology that I have chosen for my research project is mostly the qualitative analysis that will help us investigate the *why* and *how* of the decision making in the EU-Libya cooperation, going deeper into the reasons and the interests that govern and are the basis of the official relations. By embracing a chronological and analytical approach (of the EU-Libya relations) and adopting the inductive reasoning already mentioned above, this research will present the role of the major indicators of the EU-Libya cooperation in the determination of the EEAS. The qualitative approach that defines this research will transform the paper in a case study research that could be used for generalizing beyond this particular case the consistency of the European External Action.

By taking a chronological, as well as structured approach according to the field of collaboration, the first part of this paper outlines the political and economical framework and the major events in the history of EU-Libyan relations during and after the Qadhafi Era. The second part is dedicated to the analysis of the coherency of EU's External Action. As diplomacy in the Mediterranean area is composed of the different actions of several international actors, the discourse related to the security issues is characterized by multilateralism. For these reasons, I decided to use the comparative method and to also include a special note regarding the cohabitation of the EU, NATO, UN and African Union (AU) in term of the coherence of their response to the Libyan crisis.

I. Overview of the EU-Libya Relations

Libya's Political Profile

Located in Northern Africa on the coast of the Mediterranean Sea, between Egypt, Sudan, Chad, Niger, Algeria and Tunisia, and a former Italian colony, Libya is one of the richest countries in Africa with a largely specialized economy in its oil and gas sector. Its total area is 1,759.540 square kilometres of landmass (although more

than 90 % of the country is desert or semidesert) and its population of around 6.5 million (July 2011) is composed of 97% Arabs and Berber and other 3% Greeks, Maltese, Italians, Egyptians, Pakistanis, Turks, Indians and Tunisians.

Libya is currently led by the National Transitional Council (NTC), which assumed the responsibility for public services, law and order in Libya, after the Libyan leader Muammar Abu Minyar al-Qadhafi's death in October 2011. Libya has been a "Jamahiriya" which is a form of direct democracy, governed by the population through local councils (Basic popular congresses and people's committees established on 2 March 1977), since the Libyan bloodless military coup in 1969 (when Qadhafi replaced the country political system from a kingdom to a republic). In reality, Libya has been classified amongst the authoritarian states, whose control was in the hands of Qadhafi, the longest-serving leader in Africa and in the Arab world, until the popular uprising that began in February 2011.

The TNC was created in March 2011, in Benghazi and recognised by the UN General Assembly as the legitimate interim governing body of Libya, in order to overthrow the Muammar al-Qadhafi regime and to implement democracy in Libya. The TNC is led by the Chairman, Mustafa Mohammed Abdul Jalil (Qadhafi's former justice minister) and is composed of around 23 members from across the country. After Qadhafi's death on 23 October 2011, the TNC declared Libya to be officially "liberated" and formed a new cabinet. Abd al-Rahim al-Keib was appointed Libya's Prime Minister on 31 October. Other appointees were Mohammed Al-Allagi, as the Minister of Justice and Human Rights; Jalal Al-Digheily, as the Defence Minister; and Ali Tarhouni as the Minister of Finance and Oil. There have also been announced plans to hold the transition to democracy: the elections within eight months, the formation of a constitution and a new government expected in November 2011. The judicial branch is represented by the Supreme Court and the current legal system is a mixed one: based on Italian civil law system and Islamic law. There are separate religious courts, no constitutional provision for judicial review of legislative acts and

compulsory ICJ jurisdiction is not accepted. However, Libya participates in several international organizations.

During the Qadhafi Era, the colonel imposed his own political system, a combination of socialism and Islam which he called the Third International Theory. The revolutionary leader (as he viewed himself) has been using oil funds in order to promote his political ideology abroad and has supported even terrorist groups in order to end the Marxist and capitalist systems. During the last years, civil society organisations and a few NGOs have emerged, but with not so big impact, and the press freedom also improved. Political parties were banned in the Qadhafi era, but the NTC has introduced the multiparty democracy and there are currently four political parties: Democratic Party of Libya, the New Libya Party, the Libyan Socialist Movement and the Libyan Islamic Movement for Change. Despite this little progress, there a great number of abuses and human rights violations have been reported.

EU-Libya Relations

A defined approach in the relations between European Union and Libya was settled in 1999, when UN Security Council suspended the sanctions imposed against Libya (in 1992 and 1993) and the EU provided Libya with an observer status in the Euro-Mediterranean Partnership (EMP). The leader Qadhafi consolidated its relations with the Western nations, by ending its programs to develop weapons of mass destruction and to support terrorism. After the process of lifting of UN sanctions in 2003 and the EU sanctions on Libya in 2004, on one hand Libya has taken important steps in order to normalize its international relations, especially with the European Union and on the other hand, Libya's external position started to be very favourable, especially regarding the attraction of more foreign direct investment, mostly in the energy sector. As for the Libya's foreign policy, the year of 2003 represented the moment of reintegration of Libya into the international community and the beginning of the progress on economic reforms. Although, the process of implementation of the economic reforms was characterized as

very slow, taking into account the prospects of a transition to a more market-based economy.

Even though Libya was not part of the Union for the Mediterranean or the European Neighborhood Policy, EU has developed a strategy for Africa which provides a long-term strategic framework for the interaction and cooperation for building an area of peace and security in the Mediterranean region. There were established contractual relations between EU and Libya. The EU-Libya relations were established on two priority areas: the "Benghazi AIDS crisis" and the illegal immigration.

The most important European financial cooperation with Libya is represented by the "EU HIV Action Plan for Benghazi" (BAP), in November 2004 and the EU's support in this regard has amounted to E 8.5 million. The evaluations indicated that it was a successful project for Libya. As for the migration issues, European Commission has financed projects implemented with the Italian Ministry of the Interior, the International Organisation for Migration and the UN High Commissioner for Refugees. Instruments like the Thematic Programme on Migration and Asylum were used.

Taking into account the new political concept developing in Libya, both parties decided that it was of great importance to start the negotiations on the Framework Agreement between the European Community and Libya in November 2008. These ten rounds of negotiations and ongoing cooperation contracts took place just until February 2011, when the popular uprisings began. However, other measures and parameters of these bilateral relations have been currently set up regarding European engagement in domestic political crises in Libya: "The European Union will continue to support the people of Libya during this historic transition process". In this regard, in 2010 the European Community and Libya agreed on a programme of financial and technical cooperation under the European Neighbourhood Policy instrument and the Country Strategy and National Indicative Programme were implemented for the period 2011-2013.

EU has shown its deep concern regarding the popular uprisings and the conflicts in Libya

at the Paris Summit organized on March 19, 2011, declaring that Muammar Qadhafi must step down and expressing the following commitment: "we will not let Colonel Qadhafi and his regime go on defying the will of the international community and scorning that of his people. We will continue our aid to the Libyans so that they can rebuild their country, fully respecting Libya's sovereignty and territorial integrity." The EU action towards Libya is not driven just by pushing democratic evolution in Libya, but for the EU's own strategic interests in the whole region. The EU's response to the latest crises in North Africa in general and Libya in particular, from the perspective of migration and border control, is materialized in the Joint Operation of EU's Border Agency (Frontex), Hermes 2011. It's a security-driven response to the process of dealing with the migratory flows, Libya being the most important "source" country.

What is important to consider when it comes to the analysis of the historical overview is the fact that all the instruments for the intervention and financial assistance have been "provided through direct contracts with European or international service providers, for example member state administrations, international organisations or non-profit organisations. No Libyan institution has so far been granted direct responsibility for managing EC financial assistance."

Legal and Institutional basis of the relationship

The EU's external action in Libya is difficult to be defined as a unique foreign policy, bearing in mind that Libya has different bilateral agreements with EU member states, especially with Italy, Germany and France. However, the documents listed below represent the efforts of the EU as an international actor to consolidate an external policy towards this country.

The first major document that proves the beginning of the relations between EU and Libya is the Euro-Mediterranean Partnership. Even if Libya is not yet a member, the Third Euro-Med Conference of Foreign Ministers agreed to grant Libya the observer status and Libya applied

accepting the whole Barcelona acquis. However, negotiations for the conclusion of an Association Agreement have not so far started. That is why Libya does not benefit from the financial cooperation under the MEDA programme; MEDA programme was replaced in 2007 by a single European Neighbourhood and Partnership Instrument and this way, Libya is geographically eligible for funding under this single instrument. In addition, Libya also benefits from different funding projects mainly in the area of migration/asylum and health. The strategy adopted for Africa by the European Council, in December 2005 (Libya also participating) was followed in 2007 by the Joint EU-Africa Strategy for the 80 Heads of States and Governments in order to propose a new approach in the relations between EU and Africa and take the cooperation at all levels.

The most important document that represents the basis of the bilateral relations is the EU-Libya Framework Agreement. Despite being launched on 12-13 November 2008 and suspended in 2011, the ten rounds of negotiations were successful for the consolidation of their cooperation and for the support of Libya's modernisation. Negotiations were mainly concentrated on: the fundamental freedoms, human rights, democracy in general; the bilateral economic and trade agreements and relations, the financial and technical cooperation and assistance; and the relations with the countries of the Great Maghreb and Maghreb.

Following the line of the negotiations with the EU, after the EU-Libya Framework Agreement in 2008, the financial cooperation is developing and the EU adopted in 2010 the Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013 for Libya. The three main priorities are the following: improving the quality of human capital; increasing the sustainability of economic and social development; and addressing jointly the challenge of managing migration. The EU HIV Action Plan for Benghazi is another major strategy document that started in September 2005 in order to assure medical care and support the creation of a national AIDS programme in Libya.

The institutional analysis of the EU-Libya relations provides us with resources that are still

defining and constructing, taking into account the fact that we deal with "young and recent relations" that are facing now strong challenges, in addition, due to the latest conflicts in Libya.

However, in this sensible political context, it is important to note that in May 2011, the Baroness Catherine Ashton, the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, decided the official opening of an EU Office in Benghazi, the Libyan opposition's centre at that time. The main reason comes after recognizing the interim National Transitional Council in Benghazi as a political interlocutor: "Opening an EU Office is an important signal of our support for the Libyan people. It is the EU putting words into action." At the late 2011, after the death of Muammar Qadhafi and the Declaration of Liberation of Libya on October 23, the EU High Representative inaugurated the new Delegation of the European Union in Libya, in Tripoli, expressing the following considerations: "Opening a fully fledged EU Delegation in Tripoli underlines the EU's commitment to our close relationship with the Libyan people, both during the political transition and in the long term."

Regarding the major institutions developed throughout the relationship, the most important, from the political point of view, is the EU Council on Libya (3124th Foreign Affairs Council meeting Brussels, 14 November 2011). The conclusions adopted at the last Foreign Affairs Council meeting held on 14 November 2011, in Brussels reaffirmed the EU support for Libya during the transition and encouraged the "participation of Libya within the European Neighborhood Policy and regional initiatives such as the Union for the Mediterranean".

The issues related to the migration problems were being discussed in the EU JHA (Justice and Home Affairs) Council (Luxembourg, 2-3, June 2005). One of the major conclusions adopted were systematically included under the chapter "Cooperation with Libya on migration issues", suggesting that ad hoc dialogue on migration issues between Libya and the EU should be launched and a long series of joint law-enforcement measures should be agreed upon.

The EU-Libyan cooperation started in 2004 and it was initially focused on two priorities:

health and HIV-AIDS and illegal immigration. EU provided Libya with limited financial assistance and facilitated direct contracts with European or international service providers. As there were two main directions of the cooperation, two important projects were developed: EU HIV Action Plan for Benghazi (then the Benghazi Action Plan and Instrument for Stability action) and AENEAS (Thematic Programme for Cooperation with Third Countries in the Areas of Migration and Asylum).

Even if on February 22, 2011 all the cooperation with Libya was suspended, the EU committed to provide humanitarian assistance and support to the civil society, through thematic instruments, such as the Instrument for Stability, the European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR) and the European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI). In addition to the two sectors of cooperation, health and migration, the education sector and the emerging civil society needed immediate support.

Health and HIV-AIDS

The financial cooperation between the two countries began with the launch of the “EU-HIV Action Plan for Benghazi”, signed by the European Commission, several EU member states and the Libyan government in November 2004. In the health sector, the EU was the most important donor and supported the Action Plan with 8.5 million Euros. The Action Plan indicated the European engagement for providing policy advice and technical support to the Libyan health authorities. Moreover, a new centre, the Benghazi Centre for Infectious Diseases and Immunology (BCIDI) was created and equipped with the help of the EU, regarding the institutional support and training. The EU expertise and technical assistance were essential for the modernisation of the BCIDI in six different fields: laboratory, clinical care, blood safety, hospital management, psychological and social support and strategic planning on HIV/AIDS.

The legal and diplomatic framework of the Action Plan is established on 5 September 2005, with the signature of the Memorandum of

Understanding between the Libya’s General People Committee for Foreign Liaison and International Cooperation and the Delegation of the EC to Libya (based in Tunis). From 2004, the EC has been closely working with the Qadhafi Foundation and the Libyan government in order to implement the Action Plan.

Despite of the fact that Libya was not eligible to receive assistance under the MEDA programme, EU support is provided bilaterally by certain Member States contractors and Libya committed to accomplish the full integration into the Barcelona Process. In conclusion, the Benghazi crisis was the best instrument to engage Libya and to justify the budget of EUR 1 million allocated in 2005 under the Rapid Reaction Mechanism (RRM). The same budget was allocated in 2006 as a Supplementary RRM action. The budget for 2007 was EUR 0.5 million, after the EC had signed a contract with the Belgian Red Cross. A total amount of EUR 8 million was allocated between 2007 and 2010, in the framework of the ENPI. The evaluation reports note that the Action Plan for Benghazi was extremely successful.

Illegal Migration

As Libya is one of the transit countries for African illegal immigrants, “the EP agreed the EU-Libya cooperation on the issues of immigration is imperative”. For that reason, the EU would benefit from having Libya as a reliable partner in this matter, while the North-African countries were reckoned as “buffer zones” for stopping illegal immigration in the Schengen area. The steps towards a form of institutionalized collaboration were possible with the changing attitude of Qaddafi; however, he “has made the cooperation conditional on the delivery of speedboats and radar equipment”.

In June 2005 the JHA Council adopted a concrete direction in order to establish a framework agreement. “Two projects have already been financed under the thematic programme *Migration and Asylum*, one concerning the control of the borders with Niger and one on assistance to voluntary return of migrants, while a third project should start in early 2009”.

Discussions with Libya concerning migration were set largely at a bilateral level, almost with

Italy, because of the Italian colonial domination mentioned above. After formal and informal diplomatic initiatives launched in the late 1990s, the negotiations for the EU-Libya framework agreement in November 2008 increased the role played by the EU in the field of migration and border control. With the Arab uprising in 2010, the question of migration became of great importance for the EU. In these terms, the Joint Operation of the EU's Border Agency (Frontex), Hermes was launched in 2011. The Commission is ready to provide financial assistance from funds such as the External Borders Fund and European Refugee Fund which amount to EUR 25 million in total.

In addition to the bilateral programme under the ENPI, the European Commission provide other financial instruments and thematic programmes in order to cooperate with Libya, such as: TAIEX (technical assistance in areas where there is a need to implement EU legislations and norms), TEMPUS (higher education reform), ERASMUS MUNDUS (student and academic mobility), CIUDAD (cooperation between local and regional authorities) and SIGMA (public administration reform).

Taking into consideration all the efforts and the orientations towards a better cooperation between the EU and Libya, the priorities and the strategic objectives have always been the following: improving the quality of human capital, increasing the sustainability of economic and social development and dealing with the challenge of managing migration.

Moreover, in 2011, EU has addressed its concern about the political transition. After Qadhafi regime and the inauguration of the new Delegation of the European Union in Libya, in Tripoli, by the EU High Representative, the EU used the Common Security and Defence Policy (CSDP) in order to obtain visibility and immediate consideration of its actions. Even though the negotiations of the Framework Agreement between the EU and Libya were suspended, as well as all the EU technical assistance, the EC had an immediate response concerning the humanitarian aid (EUR 30 million) and the cooperation with other international organisa-

tions (UNHCR, IOM) in order to help people who wanted to leave Libya and get back to their home countries.

What is important to consider when it comes to the analysis of the historical overview is the fact that all the instruments for the intervention and financial assistance have been "provided through direct contracts with European or international service providers, for example member state administrations, international organisations or non-profit organisations. No Libyan institution has so far been granted direct responsibility for managing EC financial assistance."

II. The coherence of EU's External Action

In December 2007, the 27 EU heads of state and government signed the Lisbon Treaty, which was ratified in 2009, providing the Union with important institutional structure of the external policies (including the position of "High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy" and a "European External Action Service") and with a legal basis for the EU's cooperation with developing countries. These major changes intend to increase the effectiveness of the EU's external policies by increasing both their coherence and consistency. The EU implements its external policy through different instruments: the European Security Strategy, the European Neighborhood Policy (ENP), the EU's development policy, and the EU Strategy for Africa. As already mentioned above, this paper aims to investigate how did the (in-)coherence of the EU's response to the Libyan crisis influences the consistency of the European External Action Service. The principle of consistency, as it is included in the Lisbon Treaty, determines the following explanation:

Article 10A:

"The Union shall ensure consistency between the different areas of its external action and between these and its other policies. The Council and the Commission, assisted by the High Representative of the Union for Foreign Affairs

and Security Policy, shall ensure that consistency and shall cooperate to that effect."

The relations between EU and Libya began not long ago, when UN Security Council suspended the sanctions imposed against Libya and the country was invited to have an observer status in the Euro-Mediterranean Partnership (EMP). In order to fulfill the common challenges, the two actors envisaged the Framework Agreement and negotiations began aiming at "the full reintegration of Libya in bilateral and multilateral international relations".

EU external action in Libya is difficult to be defined as a unique foreign policy, bearing in mind that Libya has different bilateral agreements with EU member states, especially with Italy, Germany and France. However, the recent actions represent the efforts of the EU as an international actor to consolidate an external policy towards this country.

The EU's response to the Libyan Crisis

The evolution and development of European approaches in Libya in the context of the end of Gaddafi era and the political transition happening at present are very important for the defining role of the EU in the region. The former events and the current critical political atmosphere in Libya have shown the EU's interest and involvement in the management of the crisis. The EU has been present throughout the crisis in Libya: "The EU has stood by the Libyan people during these struggles. We have provided substantial humanitarian assistance. We have already supported civil society and we are now working with international partners to respond to Libya's post-conflict needs. The EU will remain a strong and committed partner in the future." The EU has been seeking a new form of region-to-region relationship with its Middle Eastern neighbours and Libya presents several challenges that the European States and the EU in general have to face immediately. On one hand, the geographic proximity and the fight against terrorism and inward migration make for total different relations between EU and Libya; on the other hand, there are the economic ties that suggest

both parties remain attached to imperatives of economic interdependence.

Certain scholars claimed the fact that these relations have been shaped in the context of the tensions within the EU itself, in terms of articulating a common position or policy in its external action, which could describe EU as a „political pygmy" in a region of such profound historical and contemporary interests.

Because the Libyan case is seen as a real test for the EU in present times, after Lisbon moment, the Union should focus, innovate, be ambitious and address the needs of the people and the realities in the ground. There are critics to this European approach that suggest that "EU foreign policy should be more than the sum of its parts. One starting point would be to see the Mediterranean basin as a space in which Europe belongs – rather than one from which it needs to protect itself", says Rosa Balfour, a researcher at the European Policy Centre. The EU's response to the Libyan Crisis was criticized as having "unprecedented speed and unanimity". In fact, the EC's reaction was based on two major instruments: the civil protection mechanism and humanitarian assistance, making the EU the biggest humanitarian donor to Libya. Facing the massive influx of migrants from North Africa, EU extended the operation area of the Frontex Joint Operation.

After identifying the different attitudes of the EU regarding the challenges that appeared in Libya in the context of the Arab Spring, we can now quantify their coherence degree. The main statement that characterizes the EU's response in Libya is that we are dealing with a lack of coherence. And this lack of coherence represents the main obstacle to an effective EU foreign policy. By applying the explanations that Antonio Missiroli gives for the concepts of coherence and consistency, the EU-Libya coherent cooperation in security issues should be characterized by the absence of contradiction between different crisis management policies and instruments.

This issue is analyzed by Nicole Koenig, who identifies *four dimensions of coherence*:

1. Horizontal coherence
2. Institutional coherence
3. Vertical coherence
4. Multilateral coherence

Horizontal coherence investigates if the policies adopted by the Union are coherent with one another and if there is a concordance between the goals and the appropriate instruments. We can see that the EU's response in Libya was horizontally consistent, but the main problems were with the instruments that could not be used for all the European policy in a coherent way. Proceeding along this line of thinking, we identify a lack of horizontal coherence regarding the EU's claim for human rights and its humanitarian policies along with the measures established for the illegal immigrants: there were cases notifying that FRONTEX operations have been violated several times the fundamental rights : the EP called "for the mandate of FRONTEX to explicitly include an obligation to meet international human rights standards and a duty towards asylum seekers in rescue operations on the high seas", and called for a review of that mandate "so as to eliminate legal vacuums (...), setting out in particular the precise legal conditions for its sea rescue operations". The main human rights violations were: violations of the rights of asylum, inhuman and degrading treatment, right to the protection of personal data, discrimination.

The institutional coherence describes the coherence between the institutional actors that are responsible for the EU's External Action in Libya. After the Lisbon Treaty, these institutional actors are the HR and the EEAS. As already mentioned above, the Libyan crisis was a real test for the European External Action and for the whole institutional architecture because the EEAS was declared operational with just one and a half months before the beginning of the Libyan Crisis. The first European reactions were the official declarations of the HR, the President of the EP, of the European Council and of the EC . The conclusion is that the EU didn't speak with one voice and suffered a lack of communication and interaction between the EEAS and EC. There have been identified also several discrepancies between the statements, as Nicole Koenig notes in the study:

"In the Libyan case, this became apparent when Ashton and van Rompuy reportedly issued divergent statements on the goal of the military intervention in Libya. While the president of the

European Council stated that the goal of the intervention was regime change, the HR subsequently contradicted this. In such a case, the outside observer is confronted with a confusing rather than a constructive polyphony."

Vertical coherence refers to the cohesion between the member states' national policies and activities in the EU's response in Libya. Two examples of vertical incoherence dominate. Firstly, there is the different positions regarding the migratory consequences of the Arab Spring which became very quickly a matter of disagreement between the states, mostly Italy, France and Germany, when French authorities temporarily blocked trains at the border station of Ventimiglia in an attempt to stop North African migrants from entering the country. The explanation is that the national policies are driven out by the domestic pressures and the political campaigning for the elections coming in the member states. Secondly, there is the incoherence resulted from the different positions regarding the military intervention in Libya itself. Germany was the one that strongly opposed to this CSDP Operation, also for domestic political issues, but some other states were also very skeptical.

Finally, the multilateral coherence analyses the adaptation of EU's crisis response to the response of other international actors, especially NATO, UN and African Union (AU). Regarding the collaboration with the UN, EU implemented the sanctions adopted by the first one and, moreover, reinforced the UN's efforts in the humanitarian actions, by creating the EUFOR Libya. But UN considered this action to be just a symbolic gesture and "a measure of last resort" . The approach the UN took in assisting Libya was based first of all, on national ownership – that the future of Libya is to be determined by the people of Libya and for that reason it should not be included in an international plan. There are other principles that draw UN's vision of post-conflict planning, such as: speed of response, effective coordination and the respect of the uniqueness of the Libyan context. As for the EU-NATO cooperation, it has never been formalized in the context of Libyan crisis because of the Cypriot-Turkish issue, even though it "remains

highly wanting” Although, both EU and NATO called on Qadhafi to step down. The EU-African Union cooperation had a lot of difficulties due to the fact that the AU used to financially and politically support Qadhafi in its past actions, as the former leader was one of its founding fathers. This way, the AU preferred the political mediation and was opposed to the no-fly zone and its relations with the EU remained limited.

Conclusions

The study of EU-Libya relations represents a cornerstone for the comprehension of the European External Action’s dynamics in a region whose diplomacy is projected in several major directions, taking into account the multilevel interest representation of other actors, such as the United States, Russia and Turkey.

By building upon the discussion of the coherence of the EU’s External Action in Libya, I have briefly reviewed and analyzed the bilateral negotiations and cooperation before and after Qadhafi in order to identify the main lessons to learn from the “Libyan test”. As coherence is assumed to be a necessary criterion of policy effectiveness, the paper comes with the following conclusions:

(1) EU assumed the leading role in migration management and humanitarian assistance in the Mediterranean in general and in Libya in particular and this fact produces a resonance on the international arena.

(2) However, these accomplishments have been blurred by the lack of coherence, especially vertical incoherence regarding the impossibility of a “synergetic cooperation” between the EU member states, the institutional incoherence and the impossibility of creating one valid voice of the Union and finally the multilateral incoherence amongst other international actors, that presented the EEAS with “a backstage role, making it look like just another administrative layer in the Brussels jungle”. This one conclusion is explained by the interfering of the member states’ domestic politics in the European decisions, especially when it comes to security concerns.

(3) This “Libyan test”, just after the Lisbon institutional architecture, sketched the patterns of the EEAS’s effectiveness and of the institutional communication in an EU crisis management, which are not the very gratifying as we noticed above. The lingering question now is: what could the Union do in order to increase the coherence of its External Action in an EU crisis management?

The first step that the EU should consider would be the creation of a notable leadership for coherence because the main role of the HR and the EEAS is to guarantee the consistency and the coherence of the EU’s External Action. The Libya case has shown that there are still many divisions and different views (some of them even contradictory) on security-related issues in the Mediterranean area, but one important and successful accomplishment of the HR/EEAS is represented by the official opening of an EU Office in Benghazi, in May 2011.

Bibliography

1. Annual Action Programme 2009, 2010 for the Thematic Programme of Cooperation with the Third Countries in the Areas of Migration and Asylum, online at http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2009/aap_2009_dci-migr_en.pdf.
2. Barcelona Declaration, online at http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm
3. Communiqué, Paris Summit in order to support the Libyan people, 2011 online at http://www.elysee.fr/president/root/bank_objects/11-03-19-Paris_Summit_for_the_support_to_the_Libyan_people.pdf.
4. Council conclusions on Libya, 3124th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 14 November 2011, online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126042.pdf.
5. Council Regulation (EC) n°381/2001 of 26 February 2001 in OJ L57, 27.2.2001.
6. Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf.
7. European Commission, (2007) EU Report on Policy Coherence for Development, COM(2007)545.
8. European Neighbourhood Policy: Strategy Paper, Commission of the European Communities, Brussels. 12.5.2004. COM(2004) 373 final, http://ec.europa.eu/comm/world/enp/pdf/strategy/Strategy_Paper_EN.pdf.
9. European Parliament, Resolution on the evaluation and future development of the FRONTEX Agency

and of the European Border Surveillance System (Eurosur) (2008/2157(INI)), 18 December 2008.

10. EU High Representative Catherine Ashton opens European Union office in Benghazi, 22 May 2011, online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/122140.pdf.

11. EU High Representative Catherine Ashton visits Tripoli and opens European Union Delegation, http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126032.pdf.

12. EU-Libya: negotiations on future Framework Agreement start, Brussels, November 12, 2008, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/081687&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

13. "Evaluation of the Benghazi Action Plan in Libya and identification of the future programme", [https://www.frameworkcontracts.eu/files/tor/jobopp/8-106 %20 Expert%20-ToR%20Evaluation%20identification %20 mission.pdf](https://www.frameworkcontracts.eu/files/tor/jobopp/8-106%20Expert%20-ToR%20Evaluation%20identification%20mission.pdf)

14. Federal Research Division of the Library of Congress. "Country Profile: Libya.", April 2005, online at <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Libya.pdf>.

15. IOM Response to the Libyan crises – External situation report, International Organisation for Migration (IOM), 14 June 2011.

16. Joint Communication To The European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, "A Partnership For Democracy And Shared Prosperity With The Southern Mediterranean", Brussels, March 8, 2011.

17. Negotiations on EU-Libya Framework Agreement, online at <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=EN&procnum=INI/2010/2268>.

18. Statement by High Representative Catherine Ashton on the Day of Liberation of Libya, Brussels, 23 October 2011, online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/125501.pdf.

19. The CIA World Factbook: Libya, online at <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html#>.

20. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, <http://www.consilium.europa.eu>.

21. Treaty on European Union (consolidated version) in Official Journal C 340 of 10 November 2007, <http://eur-lex.europa.eu>.

22. ANDERSON, Lisa, *The State and Social Transformation in Tunisia and Libya, 1830-1980*. Princeton: Princeton University Press, 1986.

23. BOUBAKRI, Hassen, "Transit Migration Between Tunisia, Libya and Sub-Saharan Africa: study based on Greater Tunis", Strasbourg, Council of Europe, 2004.

24. DEN HERTOG Leonhard, *Revolutions and their immigrants: EU's response*, online at http://www.uaces-studentforum.org/pdf/new_frontiers_papers/denhertog.pdf.

25. GLUCK, Jason, *Extending Libya's Transitional Period: Capitalizing on the Constitutional Moment*, United States Institute of Peace, September 1, 2011, online at <http://www.usip.org/files/resources/PB104.pdf>.

26. HURD, Ian, *The Strategic Use of Liberal Internationalism: Libya and the UN Sanctions, 1992-2003*, in *International Organization*, Vol.59, No.3, 2005, 495-526.

27. JOFFE, George, *North Africa: Nation, State, and Region*, Routledge, London, 1993.

28. KOENIG, Nicole, "The EU and the Libyan Crisis: In Quest of Coherence?", *IAI Working Papers*, 11/19, July 2011.

29. KUNDNANI, Hans; VAÐSSE, Justin, "EU foreign policy: moving on from Libya", in *openDemocracy*, 15 April 2011, <http://www.opendemocracy.net/hans-kundnani-justin-vadsse/eu-foreignpolicy-moving-on-from-libya>.

30. MISSIROLI, Antonio (ed.), "Coherence for Security Policy: Debates, Ceses, Assessments", Paris, WEU Institute for Security Studies, June 2001, *Occasional Papers*, no.27, <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/occ027.pdf>.

31. MORRIS, Harvey, "Date with history as UN acts over Libya", in *Financial Times*, 27 February 2011, online at <http://www.ft.com/cms/s/0/75315bb4-42a2-11e0-8b34-00144feabd0.html>.

32. PAOLETTI, Emanuela; PASTORE, Ferruccio, "Sharing the dirty job on the southern front? Italian-Libyan relations on migration and their impact on the European Union", *Working Papers*, Paper 29, December 2010, International Migration Institute, University of Oxford.

33. SZABO, Kinga Tibori, *Libya and the EU*, Central European University, Budapest, 2006.

34. Official website of the EU, "Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean partnership", http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15001_en.htm.

35. Official Website European Union External Action, UE-Libya, http://eeas.europa.eu/libya/index_en.htm.

36. Official website European Commission, Development and Cooperation – EuropeAid, http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/country-cooperation/libya/libya_en.htm

37. Official website of the European Parliament, www.europarl.europa.eu.

38. Official website of the EU, "MEDA Programme", online at http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm.

Note

¹ Reference to Jacques Poos's famous statement at times of Yugoslavia's collapse.

² Nicole KOENIG, "The EU and the Libyan Crisis: In Quest of Coherence?", *IAI Working Papers*, 11/19, July 2011, p.16.

³ Nicole KOENIG, "The EU and the Libyan Crisis: In Quest of Coherence?", *IAI Working Papers*, 11/19, July 2011, p.10.

⁴ Top European diplomat - Quoted in: AFP, "Europe's foreign policy in line of fire over Libya", in Dawn, 24 March 2011, <http://www.dawn.com/2011/03/24/europes-foreign-policy-in-line-of-fire-over-libya.html>, consulted on 10.01.2012, 23:21.

⁵ Hans KUNDNANI and Justin VADSSE, "EU foreign policy: moving on from Libya", in openDemocracy, 15 April 2011, online at: <http://www.opendemocracy.net/hans-kundnani-justin-vadsse/eu-foreignpolicy-moving-on-from-libya>, consulted on 10.01.2012, 23:45.

⁶ Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, p.7, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf, consulted on 10.12.2011, 16:51.

⁷ Libya is Africa's second largest crude oil producer and its reserves are the largest in Africa. Libya is the third largest external supplier of oil to the EU (representing 10% of the EU's oil imports) and the fifth largest external supplier of gas. The main recipients of exports (crude oil, refined petroleum products, natural gas, chemicals) are Europeans: Italy 31.6%, France 13%, China 9.2%, Spain 9.1%, Germany 8.4%, US 4.5% (2010).

⁸ The term Jamahiriya is difficult to translate. Lisa Anderson (Anderson, "The state and social transformation in Tunisia and Libya, 1830-1980") translated it as "people-dom" or "state of the masses" as describing the concept that the people should govern themselves free of any limitations, especially those of the modern bureaucratic state.

⁹ Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf, consulted on 09.12.2011, 20:05.

¹⁰ The CIA World Factbook: Libya, online at <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html#>, consulted on 09.12.2011, 20:30.

¹¹ International organization participation: ABEDA, AfDB, AFESD, AMF, AMU, AU, CAEU, COMESA, FAO, G-77, IAEA, IBRD, ICAO, ICRM, IDA, IDB, IFAD, IFC, IFRCs, ILO, IMF, IMO, IMSO, Interpol, IOC, IOM, IPU, ISO, ITSO, ITU, LAS, MIGA, NAM, OAPC, OIC, OPCW, OPEC, PCA, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WFTU, WHO, WIPO, WMO, WTO (observer)

¹² Jason GLUCK, "Extending Libya's Transitional Period: Capitalizing on the Constitutional Moment", United States Institute of Peace, September 1, 2011, online at <http://www.usip.org/files/resources/PB104.pdf>, consulted on 10.12.2011, 16:33.

¹³ Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf, consulted on 09.12.2011, 21:34.

¹⁴ The CIA World Factbook: Libya, online at <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html#>, consulted on 09.12.2011, 20:30.

¹⁵ Ian HURD, "The Strategic Use of Liberal Internationalism: Libya and the UN Sanctions, 1992-2003", in *International Organization*, Vol.59, No.3, 2005, 495-526.

¹⁶ In 2004, 11 October, the General Affairs & External Relations Council of the EU adopted a conclusion

lifting the EU sanction imposed on Libya in the application of UN resolutions.

¹⁷ Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf, consulted on 09.12.2011, 08:24. Among the cooperation actions, there are the health programme, the programme for integration in World Trade and SME development, the Programme in support of the implementation of the Framework Agreement, the programme supporting the border control and the fight against illegal immigration, the cultural heritage development.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ For more details and statistics, see the Annual Action Programme 2009 and 2010 for the Thematic Programme of Cooperation with the Third Countries in the Areas of Migration and Asylum, online at http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2009/aap_2009_dci-migr_en.pdf, consulted on 13.12.2011, 21:13.

²¹ Official Website European Union External Action, UE-Libya, http://eeas.europa.eu/libya/index_en.htm, consulted on 10.12.2011, 17:14.

²² Statement by High Representative Catherine Ashton on the Day of Liberation of Libya, Brussels, 23 October 2011, online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/125501.pdf, consulted on 08.11.2011, 11:34.

²³ Paris Summit in order to support the Libyan people, *Communiqué*, http://www.elysee.fr/president/root/bank_objects/11-03-19-Paris_Summit_for_the_support_to_the_Libyan_people.pdf, consulted on 12.12.2011, 23:45.

²⁴ For further study, see Leonhard den HERTOOG, "Revolutions and their immigrants: EU's response", online at http://www.uacesstudentforum.org/pdf/new_frontiers_papers/denhertog.pdf, consulted on 12.11.2011, 23:27.

²⁵ See International Organisation for Migration (IOM), "IOM Response to the Libyan crises - External situation report", 14 June 2011.

²⁶ Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf, consulted on 13.12.2011, 21:23.

²⁷ In December 2007, Qadhafi paid a state visit to the French President, Nicolas Sarkozy¹⁵, for the first time in 34 years, while on July 2008 the two countries signed an agreement on cooperation in the sphere of civil uses of nuclear power. At the same time, Libya has started cooperation with other EU countries such as Germany, Greece, but, most of all Italy. In August 2008, Italy signed a "Treaty of Friendship, Partnership and Cooperation" with Libya.

²⁸ The official website of the EU, "Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean partnership", http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15001_en.htm, consulted on 13.12.2011, 21:43.

²⁹ The MEDA Regulation is the principal instrument of economic and financial cooperation under the Euro-

Mediterranean partnership. It was launched in 1996 (MEDA I) and amended in 2000 (MEDA II). It enables the European Union (EU) to provide financial and technical assistance to the countries in the southern Mediterranean: Algeria, Cyprus, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Malta, Morocco, the Palestinian Territory, Syria, Tunisia and Turkey. For further study, see the official website of the EU, "MEDA Programme", http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm.

³⁰ Kinga Tibori SZABO, "Libya and the EU", Central European University, Budapest, 2006, p.23.

³¹ Libya is also eligible for funds under thematic programmes established for the financial period 2007-2010. Notably, the Migration and Asylum programme, the European Instrument for Democracy and Human Rights, Investing in People and the Non-State Actors and Local Authorities in Development.

³² Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf, consulted on 13.12.2011, 22:07.

³³ The official website of the European Parliament, "Negotiations on EU-Libya Framework Agreement", <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=EN&procnum=INI/2010/2268>, consulted on 13.12.2011, 22:15.

³⁴ The official website European Commission, Development and Cooperation-EuropeAid, On Libya, http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/country-cooperation/libya/libya_en.htm, consulted on 13.12.2011, 23:12.

³⁵ Ibidem.

³⁶ "EU High Representative Catherine Ashton opens European Union office in Benghazi", 22 May 2011, online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/122140.pdf, consulted on 13.12.2011, 00:45.

³⁷ "EU High Representative Catherine Ashton visits Tripoli and opens European Union Delegation" http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126032.pdf, consulted on 13.12.2011, 00:52.

³⁸ Council conclusions on Libya, 3124th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 14 November 2011, online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126042.pdf, consulted on 13.12.2011, 23:45.

³⁹ "Cooperation with Libya on migration issues", online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/85255.pdf, consulted on 13.12.2011, 00:14.

⁴⁰ "Action Fiche for Libya - Public administration capacity-building facility", online at http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2011/af_aap-spe_2011_lby.pdf, consulted on 04.01.2012, 13:09.

⁴¹ EC was represented by the European Commission Delegation to Libya, based in Tunisia at that time, in 2004.

⁴² Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at <http://ec.europa.eu/>

[world/enp/mid_term_review/final_concept_note_libya_en.pdf](http://ec.europa.eu/world/enp/mid_term_review/final_concept_note_libya_en.pdf), consulted on 04.01.2012, 13:15.

⁴³ Kinga Tibori Szabo, "Libya and the EU", Central European University, Budapest, 2006, p. 20.

⁴⁴ "Evaluation of the Benghazi Action Plan in Libya and identification of the future programme", available at <https://www.frameworkcontracts.eu/files/tor/jobopp/8-106%20Expert%20-ToR%20Evaluation%20 identification %20mission.pdf>, consulted on 04.01.2012, 16:32.

⁴⁵ For more information, see also <http://www.gaddaficharity.org>.

⁴⁶ Council Regulation (EC) n°381/2001 of 26 February 2001 establishing a Rapid Reaction Mechanism, in OJ L57, 27.2.2001. The RRM allows the Community to respond to situation of urgency or to the emergence of crisis in third countries.

⁴⁷ "Evaluation of the Benghazi Action Plan in Libya and identification of the future programme", online at <https://www.frameworkcontracts.eu/files/tor/jobopp/8-106%20Expert%20-ToR%20Evaluation%20 identification %20mission.pdf>, consulted on 04.01.2012, 16:45.

⁴⁸ Emanuela PAOLETTI, Ferruccio PASTORE, "Sharing the dirty job on the southern front? Italian-Libyan relations on migration and their impact on the European Union", *Working Papers*, Paper 29, December 2010, International Migration Institute, University of Oxford, p.20.

⁴⁹ Hassen BOUBAKRI, "Transit Migration Between Tunisia, Libya and Sub-Saharan Africa: study based on Greater Tunis", Strasbourg, Council of Europe, 2004.

⁵⁰ Kinga Tibori SZABO, "Libya and the EU", Central European University, Budapest, 2006, p. 23.

⁵¹ EU-Libya: negotiations on future Framework Agreement start, Brussels, November 12, 2008, available at <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1687&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, consulted on 04.01.2012, 16:56.

⁵² Joint Communication To The European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, "A Partnership For Democracy And Shared Prosperity With The Southern Mediterranean", Brussels, March 8, 2011, p.4.

⁵³ Emanuela PAOLETTI, Ferruccio PASTORE, "Sharing the dirty job on the southern front? Italian-Libyan relations on migration and their impact on the European Union", *Working Papers*, Paper 29, December 2010, International Migration Institute, University of Oxford, p.3-5.

⁵⁴ Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_csp_nip_libya_en.pdf, consulted on 13.12.2011, 21:23.

⁵⁵ Consolidated Version Of The Treaty on European Union (TEU).

The Lisbon Treaty also includes the following article (Article 13A) which provides for the creation of a European External Action Service: "*In fulfilling his mandate, the High Representative shall be assisted by a European External Action Service. This service shall work*

in cooperation with the diplomatic services of the Member States and shall comprise officials from relevant departments of the General Secretariat of the Council and of the Commission as well as staff seconded from national diplomatic services of the Member States. The organisation and functioning of the European External Action Service shall be established by a decision of the Council. The Council shall act on a proposal from the High Representative after consulting the European Parliament and after obtaining the consent of the Commission."

⁵⁶ Together with their fellow principles of "coordination" and "complementarity", these principles (collectively known as "the four Cs") are central to EU development cooperation.

⁵⁷ In December 2003, the EU adopted the European Security Strategy, which was subsequently reinforced in late 2008, with a view to making the EU a more capable, more coherent and more active global player.

⁵⁸ In December 2005, the European Council adopted an EU strategy for Africa which provides a long-term strategic framework for interaction between Europe and Africa at all levels, with pan-African institutions such as the African Union, regional organisations and national authorities. In December 2007, this was followed by the adoption of the Joint EU-Africa Strategy by the 80 Heads of States and Governments, the purpose of which is to take the Africa-EU relationship to a new, strategic level with a strengthened political partnership and enhanced cooperation at all levels. Libya currently chairs together with Spain the Africa-EU Migration, Mobility and Employment Partnership.

⁵⁹ Country Strategy Paper and National Indicative Programme 2011-2013, online at http://ec.europa.eu/world/enp/mid_term_review/final_concept_note_libya_en.pdf, consulted on 10.01.2012, 22:15.

⁶⁰ In December 2007, Qadhafi paid a state visit to the French President, Nicolas Sarkozy¹⁵, for the first time in 34 years, while on July 2008 the two countries signed an agreement on cooperation in the sphere of civil uses of nuclear power. At the same time, Libya has started cooperation with other EU countries such as Germany, Greece, but, most of all Italy. In August 2008, Italy signed a "Treaty of Friendship, Partnership and Cooperation" with Libya.

⁶¹ Statement by High Representative Catherine Ashton on the fall of Sirte and reports of the death of Colonel Gaddafi, online at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/125455.pdf, consulted on 10.11.2011, 23:12.

⁶² For instance, there is the case of the Southern countries, namely Italy and Malta, which were worried about the migrants and refugees from Africa landing on their shores, after the decisions of Libyan dictator Muammar Gaddafi to open the "floodgates".

⁶³ The EU is the most important destination for exports from North Africa in general and the overall trade balance is in Europe's favour although Europe is heavily dependent on Middle Eastern energy supplies.

⁶⁴ Harvey MORRIS, "Date with history as UN acts over Libya", in *Financial Times*, 27 February 2011, online at <http://www.ft.com/cms/s/0/75315bb4-42a2-11e0-8b34-00144feabdc0.html>, consulted on 10.01.2012, 23:56.

⁶⁵ The EC and the member states provided over EUR 144,8 million, the USA only EUR 56,7 million in June 2011. See U.S. Government Humanitarian and European Commission – ECHO, Libyan Crisis.

⁶⁶ See Antonio MISSIROLI (ed.), "Coherence for Security Policy: Debates, Ceses, Assessments", Paris, WEU Institute for Security Studies, June 2001 (Occasional Papers, no.27), online at: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/occ027.pdf>, consulted on 11.01.2012, 00:34.

⁶⁷ NICOLE KOENIG is a IAI Resident Fellow and a member of the EXACT Project (led by the University of Cologne, it aims to improve the expertise of twelve young researchers in the field of the EU's External action).

⁶⁸ Nicole KOENIG, "The EU and the Libyan Crisis: In Quest of Coherence?", *IAI Working Papers*, 11/19, July 2011, p.6.

⁶⁹ See *Frontex Agency*: Which guarantees for human rights?, March 2011, online at: <http://www.migreurop.org/IMG/pdf/Frontex-PE-Mig-ENG.pdf>, consulted on 11.01.2012, 00:45.

⁷⁰ European Parliament, Resolution on the evaluation and future development of the FRONTEX Agency and of the European Border Surveillance System (Eurosur) (2008/2157(INI)), 18 December 2008.

⁷¹ See the statements on the official websites of the EP, EC, and Council of the European Union.

⁷² Nicole KOENIG, "The EU and the Libyan Crisis: In Quest of Coherence?", *IAI Working Papers*, 11/19, July 2011, p.8.

⁷³ Idem, p.10.

⁷⁴ Idem, p.11.

⁷⁵ Briefing by Mr. Ian Martin, Special Adviser of the UN Secretary-General to coordinate post-conflict planning for Libya, Meeting of the Libya Contact Group, Istanbul, 15 July 2011.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Idem, p.12.

⁷⁸ Ibidem.

ABSTRACT

The EU's response in the context of the Arab uprising in Libya could be considered an early test for its new institutional framework after the Lisbon Treaty that teaches the EU to reconsider the appropriate instruments in order to improve the leadership, increase the coherence and to eliminate the discrepancies that emerge between the different European institutions or member states.

By studying the political and economical background of the EU-Libya cooperation during and after Qadhafi Era, the paper aims to answer the following question: how did the (in)coherence of the EU's response to the Libyan crisis influences the consistency of the European External Action Service (EEAS)? The study grounded these analytical variations on 4 dimensions of the coherence degree, horizontal, institutional, vertical and multilateral, in order to establish the European policy effectiveness in Libya.

Keywords: Europe, Libya, security, institutions, transition, coherence, regimes

Liana Ioniță has a Bachelor Degree in Political Science, French Department, at the University of Bucharest, Faculty of Political Science. She is currently a 2nd student enrolled in the Master Program in International Relations at the same institution, preparing a MA thesis based on a comparative perspective of the EU and US diplomacy in the region of North Africa and she is also following the professional training courses of the Romanian Diplomatic Institute, in Bucharest. She studied for a semester at the Institut d'Etudes Politique de Bordeaux, in France and was enrolled in a European Programme at the University of Galatasaray, in Istanbul, Turkey.

NATO în perspectiva Summit-ului de la Chicago

Șerban F. Cioculescu

În luna mai 2012 (20-21 mai) se va desfășura la Chicago marele summit anual al Alianței Nord-Atlantice, fiind vorba de un așa-numit „summit de implementare”. În ciuda faptului că este un eveniment planificat din timp, au intervenit între timp și evenimente accidentale, dar cu impact asupra agendei aliaților: războiul civil din Libia și schimbarea de regim (grație acțiunii militare a NATO), escaladarea conflictului din Siria și clivajele sectare generatoare de mari violențe societale, riscul sporit de conflict militar israelo-iranian, alegerile contestate din Rusia.

După cum se știe, în SUA este campanie electorală iar președintele Barack Obama speră ca agenda și declarația finală a summit-ului să fie un succes și să îi servească ca element de legitimitate în fața electoratului. De asemenea, în Franța și în România se pregătesc alegeri. Efectele crizei financiare se simt încă mai ales asupra bugetelor apărării, doar circa cinci state aliate având măcar 2% din PIB alocat apărării astfel că există un deficit real la nivelul bugetului agregat al NATO.

La summit, liderii statelor NATO vor urmări cu prioritate felul în care a fost implementat **Conceptul Strategic** din 2010 (Lisabona) și cum s-a realizat adaptarea statelor membre la necesitățile mediului de securitate.

Agenda se va structura pe cinci sau șase piloni esențiali:

Afganistan

Operațiile militare durează de peste 10 ani (iar în cazul implicării NATO nouă ani), cu variații

în intensitate. Forțele Naționale de Securitate Afgane au peste 300.000 militari iar la finele anului 2012 va ajunge la 350.000, ceea ce indică realizarea target-ului în plan cantitativ. Așadar, prima fază de tranziție ar putea fi finalizată în 2014 în condiții bune. Există și probleme: infiltrarea unor jehadiști în armata afgană, nivelul scăzut de alfabetizare a afganilor, dificultățile lingvistice care reduc eficiența instructorilor din țările NATO în relația cu militarii afgani, dificultatea multor afgani de a stăpâni armamentele moderne etc. Menționăm și fenomenul grav și nociv al unor soldați afgani care au tras și au ucis instructori NATO aparent fără motiv – **„green on blue shooting”**. Se pare că unul din cinci militari aliați e ucis de un soldat afgan, un procent foarte mare. Comandanții aliați trebuie să evite descurajarea instructorilor, să le însușească curaj și să îi îndemne să stabilească relații personale, apropiate, cu cât mai mulți dintre militarii afgani pe care îi pregătesc. Să se diminueze sentimentele de ostilitate dintre militarii occidentali (americani) și cei ai ANA, sentimente ce generează atacuri ale afganilor asupra colegilor occidentali, după cum arată și raportul până de curând clasificat al NATO **„A Crisis of Trust and Cultural Incompatibility”**.

În condițiile în care ISAF dispune de 130.000 militari din 50 de state iar pregătirea Armatei afgane și combaterea talibanilor a avansat, s-a decis la Summit-ul de la Lisabona să se anunțe sfârșitul misiunii în 2014. Au existat și voci critice la adresa deciziei SUA de a impulsiona retragerea forțelor din Afganistan, deoarece anunțând o dată precisă a retragerii acest lucru îi poate încuraja pe talibani să intensifice atacurile. Dacă poziția

statelor NATO declină, mai ales în plan militar, insurgenții nu vor mai fi motivați să negocieze o încetare a focului, după ce au deschis foarte recent un punct de negociere în Qatar.

Totuși uciderea lui Bin Laden în 2011 a dus practic la dispariția Al Qaeda din Afganistan și translatarea ei, mult slăbită oricum, către Somalia, Yemen și statele din Nordul Africii. Însă insurgenții afgani au ocupat nișa lăsată de jihadiștii străini, cu care de altfel aveau numeroase rivalități și în trecut.

Există și o doză de optimism. Se estimează astfel că circa 50% din populația afgană este deja sub controlul statului iar în 2014 procentul va fi de aproape de 80%. După terminarea operațiilor militare în 2014, NATO ar dori un plan strategic pentru Afganistan. În acest fel, statele membre vor să se asigure că niciodată talibanii, extremiștii ori seniorii războiului nu vor acapara puterea în dauna societății civile și a elementelor moderate, cum s-a întâmplat după retragerea armatei sovietice. Din păcate episoadele în care soldați americani au ucis civili afgani sau au desacralizat Coranul vor complica mult sarcina aliaților. Este de așteptat o intensificare a atacurilor talibane comise contra forțelor NATO. După 2014 va începe a doua fază a tranziției în care statul afgan trebuie să devină unul funcțional, eficient, cât mai solid în plan instituțional-administrativ. Parteneriatul strategic dintre SUA și Afganistan, recent semnat, constituie o garanție politică pentru continuarea sprijinului oferit statului afgan de către Washington. La Summit se va menționa prețul deosebit plătit de NATO din august 2003 încoace, în vieți umane dar și în resurse fizice, succesul operației și perspectivele Afganistanului post-NATO. Stabilizarea Afganistanului este un imperativ, deoarece un eventual eșec ar întări dorința de luptă a jihadiștilor la nivel global și ar diminua credibilitatea Alianței ca atare.

Apărarea antirachetă

Scutul antirachetă al NATO va fi complementar cu cel al SUA și va apăra flancul sud-estic, neprotejat de scutul american. Se urmărește anunțarea la Chicago a atingerii unei capacități interimare (*interim capability*) – *Aegis Ships Radars* – acțiune concretă care arată că NATO

și acționează nu doar organizează conferințe. Încă din anii 90, NATO a dezvoltat un sistem de *Theatre Missile Defense* care apăra forțele aliate, apoi în 2002 un sistem care să apere și populațiile și teritoriul – *Territorial Missile Defense*. Actualmente s-a ajuns la sistemul *Active Layered Theatre Ballistic Missile Defense* iar la summitul de la Lisabona în 2010 s-a decis să fie extins acest sistem LTBMD astfel încât să apere nu doar forțele ci și teritoriile și populațiile statelor membre europene. S-a apelat și la *US European Phased Adaptive Approach* (EPAA) ca element de consolidare a scutului antirachetă al NATO. Peste treizeci de state din lume au sau sunt în curs de a face rost de rachete balistice, deci amenințarea este reală.

Scopul NATO e să fie întotdeauna cu un pas înaintea amenințărilor potențiale, de aceea vrea să dezvolte progresiv sistemele de apărare, pe măsură ce riscurile cresc. Apărarea antirachetă va întări și relația transatlantică, dând încredere europenilor că SUA nu îi va abandona, în condițiile în care americanii își redeschid forțele spre Asia și Pacific. Va contribui la reducerea *technological gap* între europeni și americani. Scutul NATO e un sistem pur defensiv care va apăra doar teritoriul european dar este nevoie să fie cunoscute de către toate statele, la toate nivelurile, regulile de angajare.

Descurajarea inamicilor reali și potențiali rămâne piatra unghiulară a existenței NATO, prin mecanismul apărării colective.

Conceptul Strategic din 2010 afirmă decizia colectivă de a contribui la apariția unei lumi fără arme nucleare. Cu toate acestea "câtă vreme există arme nucleare în lume, NATO va rămâne o alianță nucleară".

Trebuie cumva rezolvate și problema celor circa 200 de arme nucleare tactice aflate în Europa (Germania, Italia, Belgia, Turcia, Olanda) mai ales că germanii și belgienii vor să fie retrase din țările lor.

Smart defense

Pe fondul crizei economice globale, cele mai multe state aliate nu pot alocă mai multe fonduri apărării, de aceea banii existenți vor trebui gestionați mai eficient. Trebuie realizată prioritizarea cheltuielilor, evitarea duplicărilor, realizarea spe-

cializării de nișă pentru state. Proiectele multinaționale de tipul AWACS vor fi continuate – deja 18 state finanțează aceste avioane. Menționăm ca prioritate și AGS – Alliance Ground Surveillance System (drone).

Problema suveranității se referă la felul cum să convingi națiunile să renunțe la achiziționarea singure anumite arme cu valoare strategică reală sau simbolică și mai ales să aibă încredere în alte state când vine vorba de operarea în comun a unor echipamente militare. La Chicago se va lua probabil un angajament ferm pentru conceptul *Smart Defense*, încurajându-se proiecte multinaționale pe termen lung.

Se va coopera în domenii precum apărarea antirachetă, *Alliance Ground Surveillance*, controlul spațiului aerian; *Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance* etc.

Din păcate nu toate statele membre sunt dispuse să înțeleagă la fel *Smart Defense*: unele vor să cumpere în comun echipamente altele doar să le gestioneze și să le operaționalizeze împreună. Trebuie ajuns așadar la un numitor comun.

Parteneriatele și extinderea

- Nu vor fi lansate la Chicago noi invitații de extindere, e deja sigur. Dar principiul *open doors* rămâne valabil pentru viitor.

- Se pare că va exista o declarație privind țările din Africa de Nord și Orientul Mijlociu, care va sugera că NATO poate interveni în apărarea drepturilor omului, spre a preveni genocidul, dar cu acordul CS al ONU. Se va insista pe Responsabilitatea de a proteja, dar și pe rolul NATO în reconstrucția securității în țări precum Libia, Tunisia, Egipt care au trecut prin revoluții, război civil sau lovitură de stat. În acest scop, NATO va dori cooperarea cu ONU, Liga Araba, Consiliul de Cooperare din Golf, Uniunea Africană etc.

- Nu se va discuta aproape sigur de cooperarea cu Organizația de la Shanghai nici cu CSTO (Organizația Tratatului de Securitate Colectivă). Probabil că nici de China nu se va menționa în comunicat știut fiind că relația China-NATO e foarte dependentă de relația SUA-China. Se stie ca ridicarea embargoului pe armele vândute Chinei e un subiect care îi separă pe americani și pe europeni.

- Lupta contra pirateriei și a atacurilor cibernetice va fi probabil doar menționată, fără a se spune precis ce va face NATO în plus. De asemenea interesul pentru coridoarele energetice va fi subliniat din nou, fără a se insista pe rolul NATO de gardian al conductelor (din lipsă de unanimitate).

Relația cu Rusia

- Este o relație dificilă, Rusia având o mentalitate tipică Războiului Rece, văzând în NATO un rival sau chiar un adversar.

- Totuși există și zone de cooperare eficientă. Rusia a cerut recent NATO să nu se retragă din Afganistan și a spus că oferă acces prin Sudul Rusiei pentru forțele Alianței. Rusia nu a întrerupt niciodată tranzitul NATO spre Afganistan iar acum dă voie forțelor aliate în tranzit să se și întoarcă pe teritoriul rusesc. Rusia și statele NATO au un interes comun, major, ca talibanii să nu mai ajungă să controleze niciodată acest stat asiatic, de aceea e de așteptat să intensifice cooperarea.

- Dosarul delicat al scutului antirachetă a rămas, din păcate, aproape singura problemă care împiedică normalizarea relațiilor cu Rusia. Rusia se teme că ar putea fi folosit contra sa, deși experții sunt de acord că scutul va fi eficient contra rachetelor cu rază scurtă de acțiune. Din contră, rachetele iraniene ar putea lovi ținte la 100 de km sud de Moscova, chiar și prin tir accidental sau acțiune teroristă de deturnare.

- Rusia cere garanții legale deși liderii de la Moscova știu că Congresul SUA nu va da asemenea garanții, din motive politice evidente. La Summitul de la Lisabona din 2010 al Consiliului Nord-Atlantic, Rusia a fost invitată să participe la proiect dar negocierile s-au împotmolit în ceea ce privește nivelul de participare și codecizia. Rusia ar dori un sistem comun cu al NATO, cu nivel de interoperabilitate deplină, dar țările NATO sunt dispuse să accepte doar două sisteme independente de scut, ce vor comunica și se vor concerta permanent. Astfel, Rusia nu ar avea drept de codecizie, nefiind stat NATO.

- Acum că s-a terminat episodul electoral din Rusia, președintele Putin va fi probabil mai

relaxat în relația cu Occidentul. Liderii Alianței ar fi dorit să profite de această relaxare și să încerce organizarea la Chicago și a unui Summit al Consiliului NATO-Rusia dar aceasta depindea de decizia Moscovei. Din păcate, secretarul general NATO dl. Rasmussen a anunțat că nu va avea loc la Chicago summit-ul anual Rusia-NATO, deoarece oficialii ruși au invocat calendarul politic intern foarte aglomerat.

- De asemenea, Rusia s-a retras în 2007-2008 din Tratatul CFE și nu mai oferă date pentru NATO, astfel că în 2011 și NATO a renunțat să mai aplice prevederile tratatului. Lipsa de transparență poate genera o spirală a ostilității pe fondul temerilor reciproce. Acum Rusia anunță triumfătoare un program pe patru ani de înarmare masivă. Cheltuielile de apărare vor spori cu 60%, ajungând de la 42 miliarde USD (1264 trilioane ruble) în 2010 la peste 66 miliarde USD (peste 2 trilioane de ruble) în 2013. În 2013, bugetul apărării

va crește cu 16,6 miliarde USD și va fi de 3,39% din PIB, față de "doar" 2,97% actualmente.

Concluzii

- Summitul va afirma unitatea de acțiune a NATO și decizia de a continua misiunile începute;
- Se va pune accent pe apărarea valorilor comune, specifice „familiei” transatlantice;
- Descurajarea adversarilor potențiali și apărarea colectivă rămân instrumentele esențiale chiar și în lumea de după Războiul Rece;
- Dezvoltarea unei relații de încredere și cooperare cu partenerii din Sud și Est trebuie să continue;
- Va fi de asemenea o dovadă a faptului că Alianța este concretizarea expresiei „*Numerous Actions Tasks and Operations*” (NATO) și nu a expresiei „*No Actions, Talks Only*”.

(Sinteză finalizată pe 5 mai 2012)

RECENZII

Diplomația castelor

India in the World Order: Searching for Major-Power Status de Baldev Raj Nayar, T.V.Paul

(Contemporary South Asia), Cambridge University Press, 2002

În martie 2012, India a semnat rezoluția UNCHR (Consiliului ONU pentru Drepturile Omului) prin care Sri Lanka era acuzată pentru modul în care a gestionat concilierea ce ar fi trebuit să urmeze războiului civil cu tigrii tamili din Elam. Deși nu a participat propriu-zis la negocieri India a susținut actul inspirat de Statele Unite, în contrast cu alte state care s-au opus rezoluției: Rusia, China, Kuweit, Maldive și Bangladesh. La scurt timp după eveniment premierul Manmohan Singh a ținut să precizeze președintelui sinhalez Mahinda Rajapaska poziția Indiei, dând de înțeles că aceasta nu a avut de ales dar că, prin implicarea în votul din cadrul UNCHR, New Delhi s-a asigurat că textul rechizitoriului nu este prea sever Sri Lankăi. Într-o reacție publică președintele Rajapaska a ținut să demonteze ca nefondate acuzațiile ONU și să mulțumească acelor state care s-au abținut de la vot sau au refuzat moțiunea, fără a face alte nominalizări. Miniștrii guvernului sinhalez au fost mult mai vocali și mai incisivi decât președintele, acuzând India și cerând ca acesteia să i se refuze alte beneficii economice.¹ Postura Indiei nu a fost deloc ușoară dacă este să luăm drept barem exigența de a fi un bun cetățean internațional, loial SUA, alături de menținerea unui mediu cordial cu vecinii. Pe de altă parte, balanșorul indian mai are în vedere oferirea unei compensații Vestului pentru apropierea sa față de Iran și încăpățânarea de a nu ceda presiunilor euro-americane legate de embargo.

Un episod relativ similar a avut loc în vara lui 2011 în relația cu Bangladeshul. Stat „moșit” de India în 1971 după ruptura Pakistanului de Est de cel vestic, Bangladeshul nu are mereu o relație rozalie cu hegemonul regional subcontinental. India însăși vede în Bangladesh un vecin ambivalent ce poate deveni periculos prin numărul de refugiați pe care îi poate trimite peste graniță² cât și prin găzduirea (involuntară sau nu) a unor grupări militare, unele sprijinite de ISI-ul pakistanez.³

Opinia potrivit căreia mulți bengalezi sunt anti-indieni, apărută pe site-ul oficial al primului-ministru, a fost repede ștersă dar nu înainte de a produce efecte și a fi catalogată drept gafă. Survenind la puțin timp înaintea unei vizite a lui Singh în Bangladesh, afirmația poate că nu a fost o gafă diplomatică ci un semnal dat politicienilor din Dhaka pentru a le arăta nemulțumirea Indiei față de flirturile lor cu Pakistanul.

Cele două exemple disparate de mai sus sunt bizare și incoerente dacă nu le privim într-un peisaj mai larg. Unul ce descrie tipologia diplomației indiene.

India este o țară complicată, cu o gândire pe măsură. Folosim cuvântul „complicat” în locul celui de „complex” cu bună știință. De multe ori ambele etichete sunt puse post factum. Spunem despre un lucru că este complex când înțelegem întregul și apreciem modul și funcționarea părților. Spunem despre un lucru că este complicat

atunci când fie nu vedem întregul fie nu puteam pricepe îmbinarea părților componente.

O butadă citată de Amartya Sen vine în ajutorul celor de mai sus – acesta spunea că dacă întrebi zece chinezi despre un fapt îți vor da același răspuns. Dacă întrebi zece indieni despre același fapt vei primi zece răspunsuri diferite. Economistul indian dorea să ilustreze diversitatea opiniilor cu care indienii se mândresc cât și logoreea lor. Același lucru se poate verifica și în diplomația lor. Dacă este un viciu sau o virtute rămâne un proces în desfășurare cu răspuns deschis.

Lunga paranteză de mai sus ne poate servi drept pârghie de înțelegere a lucrării lui Baldev Nayar și T.V.Paul. Scrisă la 11 ani după Noua Politică Economică din 1991, 10 după masacrul din Ayodhya, patru după testul nuclear de la Pokhran și un an după masacrul din Gujarat, lucrarea celor doi interpretează plusurile și minusurile din portofoliul Indiei ca putere aspirantă. Cartea poate fi citită evident din multe unghiuri. Dar poate cel mai fertil ar fi să ne concentrăm pe ideal-realismul nehruvian și pe moștenirea sa actuală.

Non-alinierea indiană a oferit un spectacol bizar, frustrant și uneori incoerent pe timpul Războiului Rece. A fi undeva la mijloc a devenit nota distinctă a Indiei. Orientarea sa nuanțată, amoebică, i-a fost imprimată de Jawaharlal Nehru, primul premier al Indiei. Militant naționalist cu numeroase vizite în închisorile britanice și un gânditor politic de anvergură, Nehru a avut de înfruntat în unificarea statală indiană un set de probleme similare cu Bismarck (asemănarea dintre cei doi poate părea ciudată deși îi leagă destule similarități).

Ca și Bismarck în secolul al XIX-lea Nehru și restul elitei post-independență avea de suprapus un năvod instituțional peste o diversitate luxuriantă de culturi anterior sub organizații politice autonome [p.122]. Soluția federală părea cea optimă. În politica externă Nehru a adoptat un program la fel de nuanțat, care să îmbine realpolitikul (ca măsură de siguranță) cu moralpolitikul (conduită aleasă). Concret non-aliniamentul consta într-o federare a națiunilor proaspăt decolonizate sub un set de principii comune. Din simpatii ideologice, India va gravita spre China (înainte de 1962)⁴ și către Rusia de la care a preluat

modelul etatist dar fără reflexele staliniste ale acestuia.

Pentru Nehru opoziția față de politica de putere în general și față de cea americană în particular poate fi privită ca o continuare pe scară infinit mai largă a tacticii numite *ahimsa*-ce denumea rezistența non-violentă față de britanici. Astfel non-alinierea ca manifest continuă lupta de independență inițiată de Congres cu cinci decade în urmă.

Este ironic de constatat cum narcisismul micilor diferențe despre care vorbea Freud ajunge să contrapună două subiecte care ar avea atâtea în comun. Aceasta întrucât nehruvianismul ducea până la ultimile consecințe filozofia liberală pe care America o clamase, mai ales în timpul Primului Război Mondial, sub forma wilsonismului. Cugetând asupra scrierilor geopolitice ale lui Halford Mackinder, Nehru comenta ca balanța de putere ajunge să se hrănească din propria rațiune, prelungind o stare de insecuritate - efortul de a-ți indigui un vecin determina fiecare țară să se simtă incercuită și să pluseze pe aceeași logică. Răspunzând curiozității occidentale în *The Republic* în 1947, ilustrul om de stat sublinia necesitatea unei diplomații non-agresive și avertiza că dacă SUA nu vor agreea comportamentul New Delhi-ului atunci India va fi obligată să își caute alți prieteni. [pp.134-137 și passim]

Între dominație și haos singura soluție găsită era cooperarea. Adică tocmai tema securității colective pe care Woodrow Wilson își fundamentase Societatea Națiunilor.

Dincolo de ipoteticele poziții filosofice, America ajunsese să privească India ca pe un rival. Deși de-a lungul timpului oamenii de stat americani au exprimat disprețul față de o țară încă foarte săracă și greu de masticat. Un exemplu este documentul secret din 1950 care stipula teama că, dată fiind inflexibilitatea indiană în Kashmir, existau motive pentru a vedea în hegemonul sud-asiatic un succesor al imperialismului nipon.[p.119] Cu un an înainte, într-o depeșă dintre adjunctul secretarului de Stat Raymond A. Hare și diplomatul Philip Jessup se arăta că șansele ca India să fie fidelă Washingtonului sunt mici și de aceea trebuie mizat pe Pakistan. În 1951, scrisoarea ambasadorului american în India, Loy Henderson care anunța ca non-alinierea ar putea

avea efecte neplacute pentru Washinton dacă ar putea rupe Japonia de alianța sa cu Occidentul și de dependența de securitate față de America. [p.137]

Utilizând o metaforă, putem spune că Nehru, deși a respins sistemul castelor a cizelat o practică politică inspirată tocmai parcă din modelul acestora. Un holism eterogen în care întregul (marea strategie) era intuit din funcționalitatea părților.

Încercând să catalogheze filozofia lui Nehru, Nayar și Paul arată că nu este simplu de dat sentințe.

Revendicându-se de la registrul realist în relațiile internaționale, cei doi subliniază valabilitatea resurselor materiale (*hard power*) pe care valorile și ideile nu reușesc să le disloce ci să le completeze, în cel mai bun caz. [pp.3-15 și *passim*]

Dinamica sistemului internațional este determinată de marile puteri (denumite chiar puteri determinate). O mare putere este considerată completă dacă primează la toate categoriile (forță economică, stabilitate internă, armată performantă, tehnologie și putere „blandă”, seducătoare). Ceea ce cauzează de multe ori turbulențe sistemice sunt puterile mijlocii, cu ambiții, interese și mai ales capacități regionale. Dacă o putere regională dorește să își depășească statutul poate invita asupra ei represaliile unuia dintre granzii sistemului. În relația cu hegemonul/hegemonii statele mijlocii fie pot opta pentru o postură rebelă fie pentru una cooperantă. La rândul său hegemonul/hegemonii poate/pot dezvolta o relație fertilă cu statul mijlociu utilizându-l ca pivot contra altor națiuni sau pentru atingerea unor mize. Discrepanța dintre posibilitățile regionale ale Indiei și ambițiile sale mondiale explică o bună parte din comportamentul său îndărătnic față de bipolaritatea Războiului Rece. [p.5]

În lucrarea sa scrisă în închisoare, *Decopieria Indiei*, Nehru este conștient că dintre toate națiunile asiatice (eventual cu excepția Chinei) India era singura cu suficient potențial pentru a sta pe picioarele ei. [p.133] Un discurs de-al său în fața Congresului reia ideea măreției virtuale, care poate fi actualizată doar printr-o politică măiestrită. [p.134] Cuvântul potențial se repetă în numeroase ocazii că parte a vocabularului acestuia, ca diacritică a unui drum ce trebuie parcurs dar

pentru care destinația încă nu a fost atinsă. O destinație care în aceeași măsură se referă la cumulara unor condiții materiale și maturizarea unei identități – ambele fiind într-o influență reciprocă.

Scrisă la două mâini, lucrarea poate crea cititorului o impresie de ușoară iritare și plictiseală.

Dar dacă suntem conștienți de interesele diferite ale celor doi autori, avem beneficiul unui portret în oglindă. T.V.Paul-interesat de comportamentul micilor puteri și postura nucleară,⁵ Baldev Raj Nayar-preocupat de dinamica mare a sistemului internațional⁶ oferă o imagine 3D ce descrie atât condițiile interne cât și pe cele internaționale de care oamenii de stat indieni s-au văzut obligați să țină seama.⁷ Dincolo de avantajele cupletului apar neajunsurile. Pentru pasionatul de teorie volumul nu oferă o nouă paradigmă (nici se se propune aici așa ceva) dar nici, mai modest, un amendament la curente de gândire occidentale. Afirmatia potrivit căreia politica externă este personalizată de conducători [p.131] aduce o cromatică constructivistă în discuție dar care eșuează în eclectism, nu într-un nou corp doctrinar unitar. Dacă am mai adăuga acestei pasiuni și o sensibilitate pentru filozofia indiană, atunci dezamăgirea crește întrucât cei doi nu caută să folosească/aducă în față elemente de gândire națională tradițională. Lipsurile se văd atunci când cei doi autori interpretează continuum-ul realism-idealism, fără a ajunge la o definiție operațională. Distincția dintre logica consecințelor și logica pertinentei (*logics of consequences vs logics of appropriateness*) separă două tipuri de raționalitate: primul punând accentul pe urmările unei acțiuni, cel de-al doilea pe cât de morală este aceea acțiune, indiferent de rezultat. Dacă în viziunea occidentală a Teoriei Relațiilor Internaționale realismul reprezintă primul tip de logică în timp de idealismul pe a doua, în cazul indian lucrurile erau ușor diferite. Pentru tactica non-violenței ghandiene/ahimasa nu era doar o speranță ipotetică ci un instrument care fusese folosit cu succes și deci își confirmase valabilitatea.

La o adâncime mai profundă încălcelile volumului au meritul de a ne arăta India așa cum este – greu de tradus în limbaj occidental. Tocmai de aceea ne și oferă spectacolul unei stranii

familiarități de care nu te poți apropria decât empatizând. Un etern *eadem sed aliter*.

Drd. Silviu PETRE

* Silviu Petre este beneficiar al Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, program co-finanțat de Fondul Social European.

Note

¹ India votes for resolution against Sri Lanka, The Hindu, GENEVA, March 22, 2012, <http://www.thehindu.com/news/international/article3150059.ece>

Resolution 'balanced', Manmohan tells Rajapaks, NEW DELHI, March 24, 2012, <http://www.thehindu.com/news/national/article3220236.ece>

² SCOTT CARNEY, JASON MIKLIAN, KRISTIAN HOELSCHER, *Fortress India Why is Delhi building a new Berlin Wall to keep out its Bangladeshi neighbors?* *Foreign Policy*, JULY/AUGUST 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/20/fortress_india

³ Bangladesh PM accuses rival Khaleda Zia of receiving ISI money, New Kerala, March 9 2012 <http://www.newkerala.com/news/2011/worldnews-170172.html>

⁴ Cei doi autori explică postura defensivă a Indiei atât prin cultura tradițională a țării cât și prin sistemul democratic care îndeamnă la acomodare și conciliatorism. Totodată ei îi admit lui Nehru un '*sentimentalism naïf*' în raport cu Beijingul. [pp.81-85]

⁵ <http://www.mcgill.ca/politicalscience/faculty/paul>

⁶ <http://www.mcgill.ca/politicalscience/faculty/nayar>

⁷ Un studiu mai bun în care factorii intrnaționali sunt legați de consecințele interne este cel al lui Baldev Raj Nayar. Corelând mai multe date, Nayar arată cum neoliberalismul a avut efecte benefice asupra societății indiene, fapt demonstrabil prin numărul în declin al revolțelor. Baldev Raj Nayar, *India's globalization: Evaluating Economic consequences*, Polical Studies 22, East-West Center Washinton, 2006, <http://www.mcgill.ca/politicalscience/faculty/nayar>

THE GREATER BLACK SEA AREA**Teodor Meleşcanu** – The legal status of the Black Sea Straits / 5**Mircea Maliţa** – Cultural-politic issues in the Black Sea area / 9**Sergiu Iosipescu** – A Romanian Vision on the Black Sea – a historical synthetic perspective / 12**Halimah Abdulah** – The Black Sea Region seen from Southern Asia / 17**RESEARCH PERSPECTIVES IN INTERNATIONAL RELATIONS: EUROPE vs. CHINA****Carmen Rijnoveanu, Simona Țuțuianu** – Cooperating in scientific research: The Greater Black Sea Area Regional Stability Working Group / 29**Șerban F. Cioculescu** – The un-acknowledged face of China: paradigms, authors and institutional evolutions in international relations research / 40**POLITICS AND SECURITY IN RUSSIA****Paraschiva Bădescu** – Presidential elections in Russian Federation. Developments and perspectives / 57**Vasile Rotaru** – From Yeltsin to Putin. EU-Russia relations between 1992-2008 / 72**POINTS OF VIEW****Dragoș Cosmescu** – Democracy and the Authoritarian Tendencies: the influence of the political regime on the societies in transition / 91**Liana Ioniță** – Building coherence in the EU – Libyan Relations / 101**Șerban F. Cioculescu** – NATO and the perspective of the Chicago Summit / 116**BOOK REVIEWS**Review of the book *India in the World Order: Searching for Major-Power Status* by Baldev Raj Nayar, T.V.Paul – **Silviu Petre** / 123